

**Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων**

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτικές»**

Ελληνική Οικονομική Κρίση

Ευγενία Χρήστου Γερμενή

Κόρινθος, Σεπτέμβριος 2014

**University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Relations
Department of Political Studies and International Relations**

**Master Program in
«International relations and politics »**

Greek Economical Crisis

Evgenia Christou Germení

Corinth, September 2014

Στον σύζυγό μου,

Γιώργο Γερμενή

Ευχαριστώ θερμά τον κ. Πύρρο Παπαδημητρίου, αναπληρωτή καθηγητή του τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων του Παν/μιου Πελοποννήσου, την Αλεξάνδρα Σχοινά, Δρα Ελληνικής Φιλολογίας του Παν/μιου της Σορβόνης, και την αδερφή μου, Ειρήνη Χρήστου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η καθιέρωση του ενιαίου νομίσματος (ευρώ) επέφερε σημαντικές αλλαγές στον ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο, επηρεάζοντας άμεσα και την Ελλάδα. Νέα δεδομένα έκαναν την εμφάνιση τους στον ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό κόσμο. Απαιτείται μια δυναμική προσαρμογή, καθώς πλέον έχει δημιουργηθεί μια μεγάλη αγορά χρήματος και κεφαλαίου. Το νέο αυτό νομισματικό καθεστώς παρέχει μεν την δυνατότητα για οικονομική μεγέθυνση, αλλά η ταυτόχρονη ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών ελλοχεύει κινδύνους, ιδίως στον τραπεζικό τομέα. Οι απαιτήσεις για μια περαιτέρω οικονομική σύγκλιση με την Ευρώπη είναι τεράστιες. Οι δομικές αδυναμίες της ελληνικής δημοσιονομικής πολιτικής, που χρονολογούνται από την δεκαετία του '80, αρχίζουν να διαφαίνονται έντονα. Η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από έντονη διαφθορά και ανεπάρκεια να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Ακολουθήθηκε ένα αναπτυξιακό μοντέλο με βάση τον ιδιωτικό δανεισμό, το οποίο δεν είχε μακρόπνοη πορεία. Οι όποιες αναγκαίες μεταρρυθμίσεις δεν υλοποιήθηκαν και η ελληνική οικονομία βρέθηκε σε κατάσταση «πτώχευσης». Εν τέλει, η Ελλάδα οδηγήθηκε στην υπογραφή δανειακής σύμβασης με τους Ευρωπαίους εταίρους και το ΔΝΤ, ακολουθώντας ένα αυστηρό πρόγραμμα λιτότητας: αλλαγή της δημοσιονομικής πολιτικής και κυρίως διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις (conditionality) για την εκταμίευση των δόσεων του δανείου. Οι αντιδράσεις της κοινωνίας ήταν έντονες. Δεν έλειψαν οι αναταραχές στο πολιτικό σκηνικό και η έντονη διαφοροποίηση του εκλογικού προσανατολισμού των Ελλήνων πολιτών. Η ελληνική κρίση αποτέλεσε το εφαλτήριο έναυσμα για τις συζητήσεις στην Ε.Ε. για μια αναθεώρηση της οικονομικής διακυβέρνησής της. Τα κράτη δεν μπορούν να χρεοκοπήσουν όπως μια ιδιωτική επιχείρηση, καθώς το διεθνές Δίκαιο αναγνωρίζει τον κοινωνικό ρόλο του Κράτους. Θα πρέπει να αναζητηθούν νέες λύσεις για το πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας, έτσι ώστε αυτή να οδηγηθεί σε τροχιά ανάπτυξης και σε προάσπιση των εθνικών συμφερόντων, καθιστώντας ταυτόχρονα το χρέος βιώσιμο.

ABSTRACT

The introduction of the single currency (euro) brought significant changes to the European economic area and directly affected Greece. New data made their appearance in the European financial world. A dynamic adjustment is now required since, a new and large money and capital market has been introduced. The new monetary system, while providing the opportunity for growth, it increases risk in the banking sector due to the simultaneous development of new banking products and services. Requirements for further economic convergence with Europe are enormous. The structural weaknesses of the Greek fiscal policy, dating back to the 80's, are now strongly emerging. The Greek economy is characterized by high levels of corruption and failure to meet the requirements of this new competitive environment. The selected model of development, based on private lending, had, of course, a short lived timeframe. Necessary reforms were not implemented and the Greek economy has been, since, in a state of 'bankruptcy'. Finally, Greece was forced to sign a loan agreement with its European partners and the IMF, with the obligation to follow a strict austerity program: change of fiscal policy, and, notably, structural reforms (conditionality) necessary for the disbursement of the loan. Societal reactions were strong. Conflict in the political environment increased and the electoral orientation of Greek citizens drastically shifted. The Greek crisis has triggered a springboard for discussion, within the EU, for a review of the European economic governance. States cannot go belly-up just like a private enterprise, since international law recognizes their social role. New solutions must address the problem of the Greek economy, in order to lead it to growth while securing national interests, and, at the same time, making the debt sustainable.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη

1.1 Εισαγωγή.....	10
1.2 Η πορεία προς το ευρώ.....	10
1.3 Είσοδος στην Ευρωζώνη.....	19
1.4 Η ελληνική οικονομία, μια μικρή ανοιχτή οικονομία.....	22
1.5 Ανακεφαλαίωση.....	24

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Αίτια που οδήγησαν στην κρίση

2.1 Εισαγωγή.....	25
2.2 Η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα.....	25
2.3 Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση.....	31
2.4 Διαφθορά.....	36
2.5 Ανακεφαλαίωση.....	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η Εξέλιξη της ελληνικής οικονομικής κρίσης

3.1 Εισαγωγή.....	42
3.2 Το χρονικό της κρίσης.....	42
3.3 Στοιχεία που ωθούν σε οικονομική ανάπτυξη.....	65
3.4 Ανακεφαλαίωση.....	68

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	70
-------------------	----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

1.1 Συνεισφορά βασικών μεγεθών στη μεταβολή του ΑΕΠ 2001.....	12
1.2 Αύξηση της ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης της Ελλάδας προς το ΑΕΠ.....	14
1.3 Οι εισροές ΑΞΕ στη ζώνη του ευρώ ως % του ΑΕΠ.....	15
1.4 Συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία	17
1.5 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, εξαγωγές και πληθυσμός (2007).....	23
2.1 Δημόσιο έλλειμμα / Πληθωρισμός / ΑΕΠ / Σχέση χρέους-ΑΕΠ (1970-2015)...	29
3.1 Επιβαρύνσεις για μεγάλα εισοδήματα.....	50
3.2 Τα φορολογικά μέτρα	50
3.3 Σημαντικοί οικονομικοί δείκτες 2009-2012.....	64

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

1.1 ΑΕΠ ανά κάτοικο 1960-2007.....	11
1.2 Η πορεία της αποσχόλησης. Μέσο ποσοστό ανεργίας % 2001.....	12
1.3 Ανάπτυξη ΑΕΠ σε ποσοστό %	13
1.4 Ροές ΑΞΕ της Ελλάδας 1999-2002.....	15
1.5 Συνολικές εισροές ΑΞΕ ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας κατά την περίοδο 2003-2013. Περίοδος 2003-2007.....	16
1.6 Συνολικές εισροές ΑΞΕ ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας. Περίοδος 2008-2013.....	16
1.7 Δημόσιο χρέος και δημοσιονομικό έλλειμμα (-) / πλεόνασμα (+) ως ποσοστά % του ΑΕΠ.....	19
2.1 Πρωτογενείς Δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό τού ΑΕΠ.....	30
2.2 Απασχόληση στη γενική Κυβέρνηση ως ποσοστό της εργατικής δύναμης στην Ελλάδα και στις χώρες του ΟΟΣΑ, 2000-2008.....	31
3.1 Spread 10ετούς ομολόγου	44
3.2 Δημοσιονομικό Έλλειμμα και Δημόσιο Χρέος % του ΑΕΠ.....	46
3.3 Δημόσιο Χρέος (Σύμφωνα με την συνθήκη Μάαστριχ).....	47
3.4 Spread Ευρωπαϊκών ομολόγων έναντι Γερμανικών 2007-2010.....	51
3.5 Spread 10ετούς ομολόγου 2009-2010.....	52
3.6 Ελλάδα: Δημόσιοι υπάλληλοι 2010-2015.....	62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη

1.1 Εισαγωγή

Η καθιέρωση ενός ενιαίου νομίσματος όπως το ευρώ επιφέρει σημαντικές αλλαγές στον ευρωπαϊκό οικονομικό χώρο επηρεάζοντας άμεσα και την Ελλάδα με νέα δεδομένα να κάνουν την εμφάνισή τους στον ευρωπαϊκό χρηματοπιστωτικό κόσμο. Απαιτείται μια δυναμική προσαρμογή στα νέα δεδομένα καθώς πλέον έχει δημιουργηθεί μια μεγάλη αγορά χρήματος και κεφαλαίου που συγκρίνεται με την αμερικανική αγορά. Η ανάπτυξη νέων προϊόντων και υπηρεσιών είναι αναμενόμενη με τον κίνδυνο πάντα να παραδοκεί – ιδίως στον τραπεζικό τομέα – στο νέο αυτό νομισματικό καθεστώς. Οι απαιτήσεις για μια περαιτέρω οικονομική σύγκλιση με την Ευρώπη ήταν τεράστιες και οι εκάστοτε ελληνικές κυβερνήσεις όφειλαν να επιδείξουν όραμα, σύνεση και εργατικότητα. Αναμενόταν ένα σταθερό μακροοικονομικό περιβάλλον και σταθεροί ρυθμοί ανάπτυξης, στοιχεία που θα ενίσχυαν την εμπιστοσύνη των αγορών και θα κρατούσαν χαμηλά τόσο τα επιτόκια όσο και τον πληθωρισμό. Η νομισματική πολιτική που θα ασκούνταν σε υπερεθνικό πλέον επίπεδο θα μείωνε τους συναλλαγματικούς κινδύνους και θα καθιστούσε το ευρώ μέσο διεθνών συναλλαγών και αποθέματος πλούτου (Καραμουζης,1988). Θα οδηγούσε σε μια οικονομική μεγέθυνση καθώς θα δημιουργούνταν επίσης νέες επιχειρηματικές και επενδυτικές ευκαιρίες.

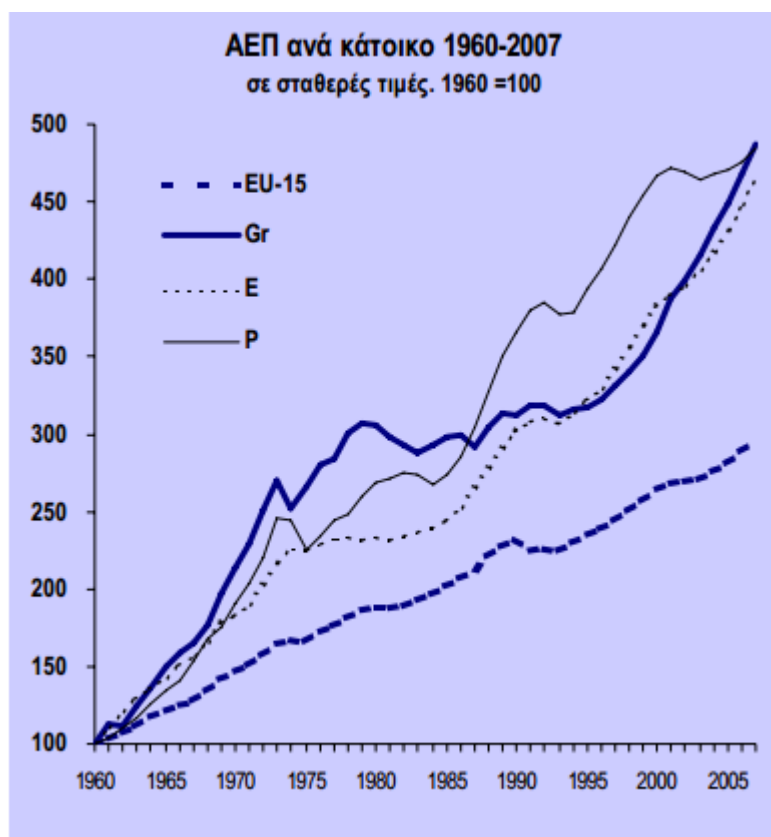
1.2 Η πορεία προς το ευρώ

Το 2000 η Ελλάδα παρουσιάζει πλέον μια διαφορετική εικόνα, αφήνοντας πίσω της τον υψηλό πληθωρισμό. Σύμφωνα με τις εκθέσεις του ΟΟΣΑ, το κατά κεφαλήν εισόδημα της Ελλάδας είναι ιδιαίτερα υψηλό και η χώρα κατατάσσεται μεταξύ 25ης και 29ης θέσης παγκοσμίως. Η Ελλάδα μεταμορφώνεται από χώρα εξαγωγής εργατικού δυναμικού σε χώρα εισαγωγής μεταναστών. Δεν είναι πλέον η φτωχότερη χώρα της ευρωπαϊκής κοινότητας. Σύμφωνα με έκθεση της UNCTAD (της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη), που κατηγοριοποίησε τις 100

μεγαλύτερες «οικονομίες» (χώρες και εταιρείες) του πλανήτη, η Ελλάδα καταλαμβάνει την 34η θέση (Σεπτέμβριος 2002) με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν να είναι στα 140,2 δις. ευρώ. Στον πίνακα 1.1 και στο Διάγραμμα 1.1 βλέπουμε στοιχεία του έτους 2001 – έτος καμπίς για την ελληνική οικονομία – σύμφωνα με την Γενική Διεύθυνση Οικονομικής Πολιτικής (Υπουργείο Οικονομικών). Στον πίνακα 2 φαίνεται η ανάπτυξη του ΑΕΠ της Ελλάδας το έτος 2000 σε σχέση με το 1980, σύμφωνα με την Παγκόσμια έκθεση αγοράς του Διεθνούς Νομισματικού ταμείου (Απρίλιος 2012). Ως αποτέλεσμα, το ΑΕΠ ανά κάτοικο σε σταθερές τιμές το 2008 ήταν περίπου 5 φορές υψηλότερο από το 1960 στην Ελλάδα ενώ στην ΕΕ-15 ήταν 3 φορές υψηλότερο (Ιωακείμογλου,1998).

Διάγραμμα 1.1

ΑΕΠ ανά κάτοικο 1960-2007

Πηγή: ΟΤΟΕ

Σύμφωνα με το Υπουργείο Ανάπτυξης, τα βασικά στοιχεία της ελληνικής οικονομίας ήταν :

«Η Ελλάδα καταλαμβάνει έκταση 132.000 τετρ. χιλιομέτρων, έχει πληθυσμό 10,96 εκατ. κατοίκους (σύμφωνα με την απογραφή του 2001), συμμετέχει με 2,8% στο συνολικό προϋπολογισμό της ΕΕ, με 1,5% στο ακαθάριστο προϊόν της ΕΕ και με 1,9% σε αυτό της Ευρωζώνης. Το κατά κεφαλήν ακαθάριστο εθνικό προϊόν ανήλθε κατά το 2002 σε 12.000 ευρώ και αντιστοιχεί στο 69% του ΑΕΠ του μέσου όρου της ΕΕ. Κατά το ίδιο έτος, ο ρυθμός ανάπτυξης του ΑΕΠ ανήλθε σε 4,1% (Υπουργείο ανάπτυξης, 2003).

Πίνακας 1.1

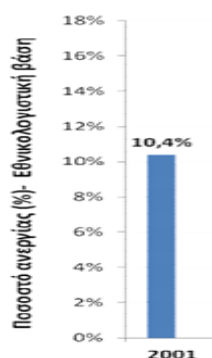
Συνεισφορά βασικών μεγεθών στη μεταβολή τού ΑΕΠ 2001

Ιδιωτική Εθνική Κατανάλωση	3,4
Δημόσια Κατανάλωση	0,1
Ακαθ. Επενδύσεις Παγίου Κεφαλαίου	1,0
Καθαρές εξαγωγές (εξαγωγές - εισαγωγές)	-0,4
Μεταβολή Αποθεμάτων (% ΑΕΠ)	0,0
Σύνολο Μεταβολής (ΑΕΠ σε σταθερές τιμές 2005)	4,2

Πηγή: Γεν. Δ/ση Οικονομικής Πολιτικής, Υπουργείο Οικονομικών.

Διάγραμμα 1.2

Η πορεία της αποσχόλησης. Μέσο ποσοστό ανεργίας %2001

Πηγή: Γεν. Δ/ση Οικονομικής Πολιτικής, Υπουργείο Οικονομικών

Διάγραμμα 1.3

Ανάπτυξη ΑΕΠ σε ποσοστό %

Πηγή: ΔΝΤ, Παγκόσμια έκθεση αγοράς, Απρίλιος 2012.

Θεωρείται από διάφορους αναλυτές ότι μια νομισματική ένωση μπορεί να έχει θετικό αντίκτυπο στις εμπορικές σχέσεις των κρατών-μελών της. Τα σύνορα των χωρών εξαλείφονται και αυτό έχει ως αποτέλεσμα την διευκόλυνση των εμπορικών συναλλαγών, την ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα, καθώς και την ενδυνάμωση της ελεύθερης αγοράς. Η νομισματική ένωση αποτελεί μια δέσμευση για περαιτέρω σύγκλιση των χωρών σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο, καθώς και μια ισχυρή δύναμη-κίνητρο για επιπλέον εμπόριο μεταξύ τους (Furceri&Karras, 2008). Είναι όμως σημαντικό να υπάρχει αμοιβαίο εμπόριο ανάμεσα στα μέλη της, έτσι ώστε τα οφέλη του κοινού νομίσματος να διαμοιράζονται εκατέρωθεν (Baldwin &Di Nino, 2006).

Το ενιαίο νόμισμα έφερε μια περαιτέρω μείωση του κόστους εμπορικών συναλλαγών καθώς εξαλείφει τον συναλλαγματικό κίνδυνο και επιτρέπει μια νομισματική σταθεροποίηση. Ένα ακόμα θετικό αποτέλεσμα είναι η μεγαλύτερη διαφάνεια των τιμών, γεγονός που επιτρέπει στους καταναλωτές να είναι σε θέση να συγκρίνουν τα προϊόντα των επιχειρήσεων και να επιλέγουν αναλόγως, αυξάνοντας έτσι την ανταγωνιστικότητα και την μείωση των τιμών. Τόσο ο ιδιωτικός όσο και ο δημόσιος τομέας καταλήγουν να αναζητούν την καινοτομία, επενδύοντας σε ερευνητικές δραστηριότητες προκειμένου να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις ενός ανταγωνιστικού οικονομικού περιβάλλοντος (Furceri, 2007). Επίσης, οι πιο μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις μπορούν να αυξήσουν τις εξαγωγές τους, καθώς η στρατηγική τιμολόγηση μέσα σε ένα ενιαίο νόμισμα αποτρέπει την ατελή σκέψη για την τιμολόγηση και τους

οδηγεί στην λήψη συμφερούσών αποφάσεων (Nagle T. T. and Hogan J. E., 2006). Οι πραγματικές μεταβλητές – και όχι οι ονομαστικές – έχουν πλέον επιπλέον αξία, ωθώντας έτσι τους καταναλωτές και τις επιχειρήσεις σε μια πιο ορθολογική συμπεριφορά (BaldwinR, 2006).

Μπορεί η ένταξη της Ελλάδας στην ONE να αποτέλεσε ένα σημαντικό επίτευγμα της ελληνικής Κυβέρνησης, καθώς η πορεία για μια περαιτέρω οικονομική σύγκλιση με τις ευρωπαϊκές χώρες θα επιταχυνόταν, όμως η Ελλάδα δεν μπόρεσε να ανταγωνιστεί χώρες όπως η Ιρλανδία και από το 1995 και έπειτα υπήρξε η φτωχότερη χώρα της ΕΕ (πριν από την ένταξη των 10 νέων χωρών), έχοντας μια εξίσου φτωχή οικονομική ανάπτυξη και μη μπορώντας να σχεδιάσει και να υλοποιήσει μια αποδοτική μακροοικονομική πολιτική (Barry P. Bosworth, 2001).

Σύμφωνα με την τριμηνιαία έκθεση του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών (IOBE, Μάιος 2001) η αισιοδοξία μειώθηκε και την σειρά της πήρε η αβεβαιότητα, καθώς το κλίμα διαφάνηκε αρνητικότερο σε σχέση με προηγούμενες προβλέψεις.

Έτσι, ενώ η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το φθινόπωρο του 2000 είχε προβλέψει μια άνοδο του ΑΕΠ της τάξεως του 4,5% για το 2001, την εαρινή περίοδο προβλέπει 4,4%. Σε σχετική αναθεώρηση προέβη και ο ΟΟΣΑ από 4,5% σε 4%, ενώ η αρχική πρόβλεψη της Κυβέρνησης, πάνω στην οποία βασίστηκε και καταρτίστηκε και ο Προϋπολογισμός του 2001, έκανε λόγο για άνοδο του ΑΕΠ στο 5% το 2001 (IOBE,2001). Η αύξηση της ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης της Ελλάδας προς το ΑΕΠ (σε μονάδες εθνικού νομίσματος ανά US \$, πινάκας 1.5) υποδηλώνει και την άνοδο των τιμών των προϊόντων του καταναλωτή (CPI). Στον πίνακα 1.2 παρουσιάζεται η ισοτιμία αγοραστικής δύναμης (PPP) της Ελλάδας προς το ΑΕΠ (σε μονάδες εθνικού νομίσματος ανά US \$) (PWT,2014).

Πίνακας 1.2

Αύξηση της ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης της Ελλάδας προς το ΑΕΠ

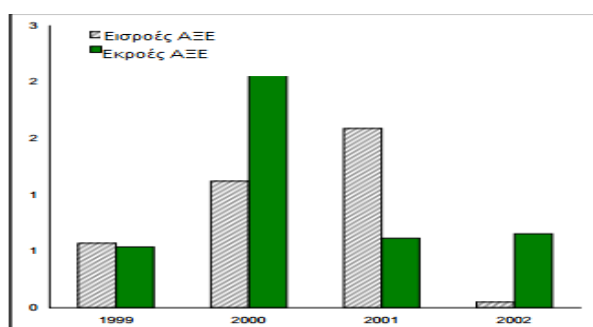
Greece	GRC	2000	0.70
Greece	GRC	2001	0.71
Greece	GRC	2003	0.72

Πηγή: PennWorld Penny.

Τα έτη 1999-2001 υπήρξαν περίοδος ανάπτυξης όσον αφορά την προσέλκυση των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) στην Ελλάδα (ΕΛΙΑΜΕΠ, 2014). Όμως το 2002 οι εισροές από τις άμεσες ξένες επενδύσεις στην Ελλάδα μειώθηκαν και έφτασαν τα \$50,300,000, ενώ οι εκροές κυμάνθηκαν στα \$655,300,000, ελαφρώς πάνω από τα επίπεδα των προηγούμενων ετών (1999 και 2001), αλλά κάτω από τις εκροές ρεκόρ του 2000 (UNCTAD,2000). Επιπλέον, στην Ελλάδα οι μεγαλύτερες θυγατρικές των ξένων πολυεθνικών επιχειρήσεων δραστηριοποιήθηκαν στον τριτογενή τομέα (ειδικότερα στο εμπόριο), ενώ ελάχιστες επενδύσεις έγιναν στον πρωτογενή τομέα, στοιχείο που χαρακτηρίζει την ανάπτυξη της οικονομίας ως αμφίβολη.

Διάγραμμα 1.4

Ροές ΑΞΕ της Ελλάδας 1999-2002

Πηγή: UNCTAD

Πίνακας 1.3

Οι εισροές ΑΞΕ στη ζώνη του ευρώ ως % του ΑΕΠ

COUNTRY	1980-1998	1999-2009	CHANGE
Austria	0.644	5.644	5.000
Finland	0.976	3.125	2.149
Germany	0.255	2.459	2.204
Ireland	2.062	7.82	5.758
Netherlands	2.407	7.176	4.769
North (average)	1.268	5.244	3.976
France	0.969	2.994	2.025
Greece	1.074	0.844	-0.230
Italy	0.307	1.228	0.921
Portugal	1.609	2.766	1.157
Spain	1.615	3.634	2.019
South (average)	1.115	2.293	1.178

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδας

Στον παραπάνω πίνακα φαίνεται ξεκάθαρα ότι η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα μεταξύ των χωρών της Νότιας και Βόρειας Ευρώπης, που είχε αρνητική μεταβολή στον όγκο Άμεσων Ξένων Επενδύσεων κατά 23 %. Χαρακτηριστικό της παθογένειας της ελληνικής οικονομίας είναι ότι ακόμα και αυτές οι μειωμένες ξένες επενδύσεις δεν κατευθύνθηκαν στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, αλλά στον τουρισμό, στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και στις τηλεπικοινωνίες.

Διάγραμμα 1.5

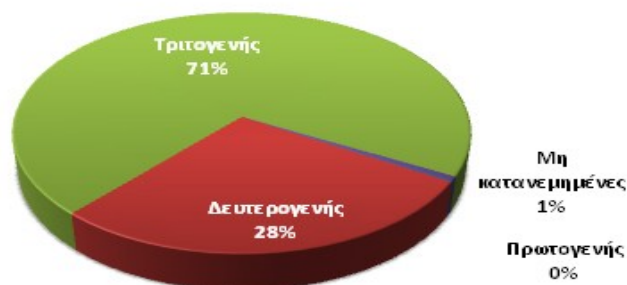
Συνολικές εισροές ΑΞΕ ανά τομέα οικονομικής δραστηριότητας κατά την περίοδο 2003-2013. Περίοδος 2003-2007.

Συνολική αξία: 22.328,2 εκατομμύρια Ευρώ
 Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος 2014

Διάγραμμα 1.6

Περίοδος 2008-2013

Συνολική αξία: 20.666 εκατομμύρια Ευρώ
 Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος 2014

Πίνακας 1.4

Συμβολή του Τουρισμού στην ελληνική οικονομία

	Ελλάδα	Ευρωπαϊκή Ένωση
• Συμβολή στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (2003)	15%	11,78%
• Συμβολή στην απασχόληση (2003)	17,38%	12,62%
• Συμβολή στις επενδύσεις (1999)	22,3%	15,8%
• Συμβολή στην εισροή συναλλάγματος (2000) εκατ. δολ.	9.221	
• Μερίδιο στον Ευρωπαϊκό τουρισμό (1998)		
– Αφίξεις	3,0%	
– Έσοδα	1,7%	
• Μέση ετήσια μεταβολή (1989-1998)		
– Αφίξεις	3,6%	
– Έσοδα	7,9%	
• Μερίδιο στο σύνολο των δωματίων της Ε.Ε. (1998)	6,4%	
• Μερίδιο στο σύνολο των κλινών της Ε.Ε. (1998)	6,2%	
• Έσοδα ανά άφιξη (1997) σε δολ. ΗΠΑ	374	665
• Έσοδα ανά άφιξη (2000) σε δολ. ΗΠΑ	704	-

Πηγή : Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού

Ο τουρισμός, ο οποίος αντιπροσωπεύει το 18 % έως 20 % του ΑΕΠ της Ελλάδας, εντάσσεται στους άδηλους πόρους του προϋπολογισμού, αφού έχει μεγάλη μεταβλητότητα στη ζήτηση και μπορεί, ανάλογα με τις κοινωνικές, οικονομικές και γεωπολιτικές συνθήκες του εκάστοτε έτους, να μεταβληθεί σε πολύ υψηλό βαθμό. Παραδείγματα της μεταβλητότητας είναι η μεγάλη πτώση του τουρισμού το έτος 2010, λόγω της οικονομικής συγκυρίας περί πτωχεύσεως της Ελλάδας και η μεγάλη άνοδος του 2013 και 2014, λόγω των γεωπολιτικών εξελίξεων στην Μέση Ανατολή. Σίγουρα πάντως δεν μπορεί να αποτελέσει σταθερή βάση για την ανάπτυξη μιας χώρας.

Όσον αφορά το χρηματοπιστωτικό σύστημα, η εισροή κεφαλαίων στις ελληνικές τράπεζες και το ελληνικό χρηματιστήριο δεν κατεύθυνε τους πόρους σε αναδιάρθρωση των παραγωγικών δυνατοτήτων της χώρας. Το μεν χρηματιστήριο ήλθε σε πλήρη απαξίωση μετά τα κραχ του 1999 και του 2008, ενώ οι ελληνικές τράπεζες μάλλον αγωνίζονται για την επιβίωσή τους παρά για την παροχή της πολυπόθητης ρευστότητας

στην ελληνική οικονομία – αυτός θα έπρεπε να είναι ο ρόλος τους. Είναι σχεδόν σίγουρο ότι διαμέσου της παγκοσμιοποίησης και της ελεύθερης ροής κεφαλαίων δεν διασφαλίστηκε η επένδυση των χρηματικών μονάδων στην παραγωγική διαδικασία, αλλά στο γρήγορο και εύκολο κέρδος, διαμέσου των διαφόρων εργαλείων κερδοσκοπίας – όπως τα «futures» και τα «options» – και των τριγωνοποιήσεων στο συνάλλαγμα.

Όσον αφορά τις τηλεπικοινωνίες, παρότι παρουσιάζουν μεγάλη εξέλιξη τις τελευταίες 2 δεκαετίες, οφείλουμε να συνυπολογίσουμε το γεγονός της εξαγοράς του ΟΤΕ και της θυγατρικής του COSMOTE από ξένο επενδυτή. Αυτή η εξαγορά ήταν πολύ μεγάλη σε χρηματική αξία, επηρέασε θετικά τις ξένες επενδύσεις, αλλά δεν προσέθεσε ούτε νέες θέσεις εργασίας, ούτε νέα φορολογικά έσοδα, αλλά ούτε και σημαντική βελτίωση της παραγωγής νέας τεχνολογίας.

Στα ανωτέρω πρέπει να συνυπολογίσουμε το γεγονός της ανατίμησης του Ευρώ έναντι του δολαρίου κατά 30 % έως 40 % (Τράπεζα της Ελλάδος, Ευρωσύστημα), με αποτέλεσμα μία οικονομία με αποσαθρωμένες παραγωγικές δομές και μια «απροθυμία» ξένων επενδύσεων από χώρες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ένα ισχυρό νόμισμα είναι απαραίτητο για μία οικονομία που στηρίζεται κυρίως στον τουρισμό, και γενικότερα στον τριτογενή τομέα, και δεν διαθέτει ούτε τεχνολογία αιχμής ούτε βαριά βιομηχανία. Αντιθέτως, βρίσκεται σε ένα στάδιο συνεχούς αποβιομηχανοποίησης, και σε περιόδους βαθιάς οικονομικής ύφεσης δεν μπορεί να προσελκύσει εύκολα ξένα κεφάλαια, αλλά ούτε και να κατευθύνει τα λίγα διαθέσιμα σε τεχνολογίες αιχμής ή σε βαριά βιομηχανία για να αποκτήσει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα και να αρχίσει να ανακάμπτει.

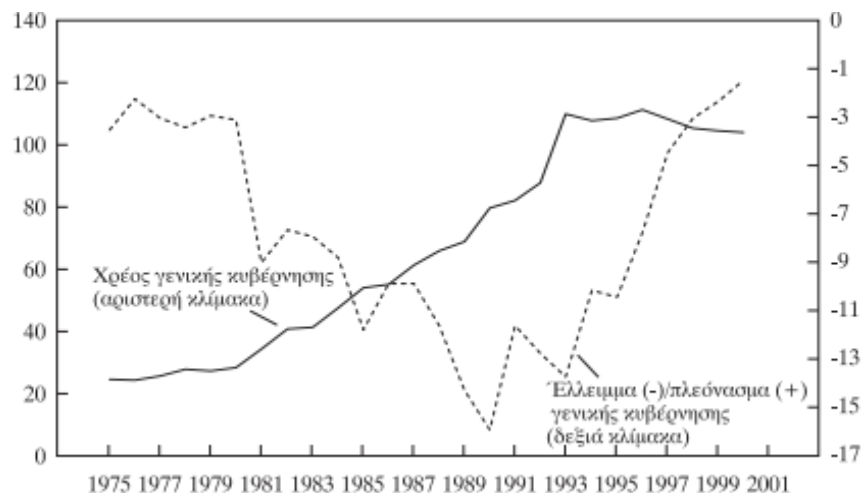
Η Ελλάδα δεν κατάφερε να επιτύχει συμμαχίες – τόσο με τις ανεπτυγμένες χώρες όσο και με τις χώρες του Νότου – που θα της επέτρεπαν την περαιτέρω ανακατανομή των πόρων, αξιοποιώντας έτσι τα ανοιχτά σύνορα και το ενιαίο νόμισμα της ΕΕ. Δεν προέβη σε ολοκληρωμένες προτάσεις που θα υλοποιούσαν μια νέα αναπτυξιακή στρατηγική, η οποία θα άμβλυne τις ανισότητες μεταξύ των μελών της ευρωζώνης και θα οδηγούσε σε μια πορεία για περαιτέρω οικονομική σύγκλιση των χωρών της ΕΕ (Χαριτάτος, 2012).

1.3 Είσοδος στην Ευρωζώνη

Μια από τις πιο καθοριστικές στιγμές της ένταξης της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή κοινότητα αποτελεί η είσοδος της στην ΟΝΕ την 2^η Ιανουαρίου 2001. Ακολουθώντας μια πορεία που έτεινε στην συμμετοχή της στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, με εξαίρεση την περίοδο της δικτατορίας, η Ελλάδα το 2001 βρίσκεται πλέον ένα βήμα πιο κοντά σε μια υψηλότερης μορφής οικονομική και κοινωνική σύγκλιση με την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΥΠΕΞ, 2014). Τα κριτήρια που όφειλε η Ελλάδα να πληροί για την ένταξη στην ΟΝΕ ήταν εκείνα που είχε ορίσει η Συνθήκη του Μάαστριχτ (1991/1992) και τα οποία χαρακτηρίστηκαν ως "κριτήρια σύγκλισης" (ή κριτήρια του Μάαστριχτ) : ο χαμηλός και σταθερός πληθωρισμός, η σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και τα υγιή δημόσια οικονομικά (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2014).

Διάγραμμα 1.7

Δημόσιο χρέος και δημοσιονομικό έλλειμμα (-) / πλεόνασμα (+) ως ποσοστά % του ΑΕΠ

Πηγή: Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (Γκαργκάνας & Νταβλάς, 2002).

Η απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Santa Maria da Feira στις 19 Ιουνίου, όσον αφορά την ένταξη της Ελλάδας στη ζώνη του ευρώ, έκανε λόγο για μια πορεία σύγκλισης με ρυθμούς ανάπτυξης, καθώς και την προώθηση μια κοινωνικής συνοχής. Συγκεκριμένα :

«Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συγχαίρει την Ελλάδα για την σύγκλιση που επετεύχθη χάρις στην εφαρμογή υγιών οικολογικών και δημοσιονομικών πολιτικών τα

τελευταία χρόνια, επικροτεί δε την απόφαση σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα θα ενταχθεί στη ζώνη του ευρώ την 1η Ιανουαρίου του 2001, πράγμα που συνιστά ένα ακόμη θετικό βήμα προς την νομισματική ολοκλήρωση της Ένωσης» (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2000).

Στα τέλη Φεβρουαρίου του 2002 και σε διάστημα περίπου δύο μηνών το ευρώ αντικατέστησε τα υπάρχοντα εθνικά νομίσματα των κρατών μελών της ευρωζώνης. Το αποτέλεσμα ήταν να αποσυρθούν από τις αγορές 6 δισ. χαρτονομίσματα και περίπου 30 δισ. εθνικά κέρματα και το ευρώ να χρησιμοποιείται από 300 εκατ. πολίτες σε δώδεκα χώρες (Kenen and Meade, 2003). Το ευρώ, στηριζόμενο στα κράτη-μέλη της ευρωζώνης και κυρίως στην δυναμική νομισματική πολιτική της ΕΚΤ, μετατρέπεται σε ένα πραγματικά δυνατό νόμισμα που ανταγωνίζεται το δολάριο των ΗΠΑ και το γιεν της Ιαπωνίας (Gerlach and Svensson, 2003).

Στις 31 Δεκεμβρίου του 2003 το ευρώ έκανε νέο ρεκόρ έναντι του δολαρίου, φθάνοντας στιγμιαία το 1,2649. Από την δημιουργία του και μέχρι το τέλος του 2003 το ευρώ ανατιμήθηκε έναντι του δολαρίου κατά 20,9% και έναντι του γιεν στο 136,27, ενώ το γιεν με την σειρά του ανατιμήθηκε έναντι του δολαρίου στο 106,97.

Θεωρείται ότι η επιτυχία του διεθνούς νομίσματος της γηραιάς ηπείρου βασίζεται στην συνεργασία και στην αποδοτικότητα των κρατών-μελών της ΕΚΤ, των εθνικών κεντρικών τραπεζών, των χρηματοπιστωτικών οργανισμών και των επιχειρήσεων. Καθοριστικό ρόλο στην επιτυχή υλοποίηση της ευρωζώνης έπαιξαν ασφαλώς οι πολίτες των κρατών-μελών της (Gros, D.& T. Mayer, 2010).

Η ευρωπαϊκή επιτροπή, με την σειρά της, συνέβαλλε αποφασιστικά στην ολοκλήρωση του ευρωπαϊκού νομισματικού εγχειρήματος μέσω των δικτύων πληροφόρησης (Paraschiv, 2011). Η ευρωζώνη, έχοντας ως βάση τον ανοιχτό εμπορικό χαρακτήρα της και σε συνδυασμό με την δυναμικότητα του νομίσματος, είχε να αναδείξει θετικές προοπτικές για την οικονομία των κρατών-μελών (Ahearne&Pisani-Ferry, 2006).

Ο Aghvan Mikaelian, επικεφαλής της ελεγκτικής εταιρείας Audit-consulting group FinExpertiza (ACG FinExpertiza), είπε: «Είναι ένα χωρίς προηγούμενο πείραμα στην ιστορία της ανθρωπότητας, διότι τα κράτη συμφώνησαν εθελοντικά για τις αρχές δημιουργίας κοινού νομίσματος, χωρίς να έχουν ενιαίο Κέντρο έκδοσης και ενιαία

δημοσιονομική διαχείριση. Όλες οι χώρες της ζώνης του ευρώ διαχειρίζονται αυτοτελώς το δικό τους απόθεμα ευρώ». Η οικονομία της Ευρωζώνης σήμερα είναι μία από τις ισχυρότερες στον κόσμο (Soukiazis, *et al* 2012). Αναλυτές υποστηρίζουν ότι η είσοδος της Ελλάδας στην ευρωζώνη την καθιερώνει πλέον ως μια δυναμική οικονομία που ισχυροποιεί την θέση της στο διεθνές οικονομικό στερέωμα (Τσουλφίδης, 2010).

Οι Έλληνες όμως, από την μεριά τους, διαμαρτυρήθηκαν, καθώς θεώρησαν υπαίτιο το ευρώ για την αύξηση των τιμών, των αγαθών και υπηρεσιών και μαζί με τους Ισπανούς, πίστεψαν ότι το ευρώ θα αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα στην βελτίωση της οικονομίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006). Σε πολλές δημοσκοπήσεις διαφαίνεται ένα κλίμα απαισιοδοξίας όσον αφορά την συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωζώνη (João Rebelo Barbosa, 2011). Η σημαντική αύξηση των τιμών των κατοικιών που παρατηρήθηκε μετά την ένταξη στην ΟΝΕ πιθανόν να δικαιολογεί το αρνητικό κλίμα στην Ελλάδα, καθώς η ανατίμηση του συγκεκριμένου αγαθού δεν περιλαμβάνεται στον δείκτη τιμών των καταναλωτών ΔΚΤ και φυσικά στον υπολογισμό του πληθωρισμού. Αξιοσημείωτη είναι η ιδιοσυγκρασία του Έλληνα πολίτη, ο οποίος θεωρεί ζωτικής σημασίας την ιδιοκατοίκηση, γεγονός που τον φέρνει αντιμέτωπο με τεράστια ποσά για στεγαστικά δάνεια. Όπως όμως θα φανεί στην συνέχεια, η ανασφάλεια των Ελλήνων και των Ισπανών όσον αφορά την ένταξη στην ευρωζώνη δεν ήταν τελείως αδικαιολόγητη (Fagan and Gaspar, 2007).

Συνοπτικά, τα υπέρ και τα κατά της εισόδου της Ελλάδας στην ευρωζώνη είναι:

Υπέρ :

- Σταθερό νόμισμα και συγκράτηση του πληθωρισμού.
- Χαμηλά επιτόκια και πιο φθηνά δάνεια για αγορές καταναλωτικών αγαθών.
- Αύξηση της κατανάλωσης.

Κατά :

- Άνοδος των τιμών σε είδη πρώτης ανάγκης και γενικότερα σε καταναλωτικά προϊόντα.
- Μη επαρκής έλεγχος της πιστωτικής επέκτασης όσον αφορά τον δημόσιο και ιδιωτικό δανεισμό.

1.4 Η ελληνική οικονομία, μια μικρή ανοιχτή οικονομία.

Η κατανόηση της δύναμης της οικονομίας ως δείκτη μέτρησης εθνικής δύναμης είναι στις μέρες μας απαραίτητη. Ενώ παλαιότερα δείκτης μέτρησης ήταν ο πληθυσμός, η ενεργειακή παραγωγή και η παραγωγή χάλυβα, σήμερα, εάν έπρεπε να επικαλεστούμε τον κύριο προγνωστικό παράγοντα του μεγέθους της εθνικής δύναμης μιας χώρας, αυτός θα ήταν η οικονομική της δύναμη. Βασισμένη σε αυτήν, η χώρα θα αποτελούσε κύριο παίκτη στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα, καθώς με οικονομικούς όρους θα μπορούσε να απειλήσει τρίτες χώρες και να καθορίσει επιτόκια και τιμές συναλλάγματος (Πετράκης, 2011) .

Η ελληνική οικονομία ορίζεται ως μια μικρή οικονομία, καθώς – σύμφωνα με τον Simon Kuznets (1960) – ως μικρές ανοιχτές οικονομίες ορίζονται οι οικονομίες των χωρών των οποίων ο πληθυσμός δεν ξεπερνά τα 15 εκατομμύρια κατοίκους. Ως προσδιοριστικός παράγοντας λειτουργεί και το ΑΕΠ, σε συνδυασμό με την ανυπαρξία πρωτογενών πηγών, πρώτων υλών και ενέργειας, καθώς και η γεωγραφική έκταση της χώρας και η άμεση συνάφεια που έχει με τον πληθυσμό της.

Συμφώνα με τα παραπάνω, ως μικρή ανοιχτή οικονομία μπορεί να οριστεί η οικονομία της Ελλάδας, της Πορτογαλίας, της Μάλτας, ακόμη και η Ολλανδική οικονομία. Η τελευταία μπορεί σαφώς να διαφοροποιηθεί από την ελληνική οικονομία και να αποτελέσει παράδειγμα προ μίμηση, μιας και – παρά το ότι χαρακτηρίζεται ως μικρή οικονομία – έχει μεγάλη δραστηριότητα όσον αφορά τις ΑΞΕ. Κατέχει την έκτη θέση στην εξαγωγή ΑΞΕ και αποτελεί αξιόλογο υποδοχέα αυτών. Η ελληνική οικονομία διαθέτει το 0,5% του παγκόσμιου ΑΕΠ, το 3,1% του ΑΕΠ της ΕΕ των 15 και το 2,1% του ΑΕΠ της ΕΕ των 27. Διαθέτει επίσης το 0,4% του συνόλου των εξαγωγών και το 0,2% του παγκόσμιου πληθυσμού. Με βάση τη σχετική αγοραστική δύναμη (PPP), το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας ήταν το 2007 \$28.152 έναντι \$32.815 της Ευρωζώνης (των 15) και \$45.725 των ΗΠΑ. Πρόκειται, δηλαδή, για μία πολύ μικρή οικονομία με ένα αρκετά υψηλό κατά κεφαλήν προϊόν και εισόδημα.

Πίνακας 1.5

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, εξαγωγές και πληθυσμός (2007).

		ΑΕΠ % του παγκόσμιου ΑΕΠ	Εξαγωγές % του συνόλου των εξαγωγών	Πληθυσμός % του παγκόσμιου πληθυσμού	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ Δολάρια ΗΠΑ, με βάση τη σχετική αγοραστική δύναμη (PPP)
Αναπτυγμένες Οικονομίες	ΗΠΑ	21.4%	9.6%	4.7%	\$45.725
	Ευρωζώνη	16.1%	29.5%	4.9%	\$32.815 ¹
	Ελλάδα	0.5%	0.4%	0.2%	\$28.152
	Ιαπωνία	6.6%	4.7%	2.0%	\$34.296
Αναπτυσσόμενες Οικονομίες	Ρωσία	3.2%	2.3%	2.2%	\$9.075
	Κίνα	10.8%	7.8%	20.5%	\$2.483
	Ινδία	4.6%	1.3%	17.5%	\$942
	Βραζιλία	2.8%	1.1%	2.9%	\$6.938
	Μεξικό	2.1%	1.7%	1.6%	\$9.717

Πηγή: ΟΟΣΑ, OECD stats

Το μέγεθος των διεθνών συναλλαγών μιας μικρής οικονομίας – σε συνάρτηση με το μέγεθος των συναλλαγών των χωρών με τις οποίες συναλλάσσεται – αναδεικνύει και την περιορισμένη δυνατότητά της να επηρεάσει καθοριστικά, μέσω της άσκησης οικονομικής πολιτικής, τις παγκόσμιας τιμές, τα επιτόκια και τα εισοδήματα.

Μπορεί η Ελλάδα να αποτελεί μια μικρή ανοιχτή οικονομία, που κατά κανόνα αδυνατεί να επηρεάσει καθοριστικά το παγκόσμιο γίγνεσθαι, σήμερα όμως οικονομικοί αναλυτές υποστηρίζουν ότι η ελληνική τραγωδία είναι το ψυχόδραμα της παγκόσμιας κοινότητας. Άλλωστε, ποτέ άλλοτε μια τόσο μικρή χώρα όπως η Ελλάδα δεν είχε βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και της αγωνίας της διεθνούς κοινότητας. Τυχόν αποτυχία της Ελλάδας να επιβιώσει από την κρίση μπορεί να προκαλέσει «ντόμινο» στις ήδη ευάλωτες οικονομίες της ευρωζώνης, ακόμη και να οδηγήσει τους ηγέτες των ευρωπαϊκών χωρών να στραφούν σε έναν εντονότερο προστατευτισμό, θέτοντας σε κίνδυνο όχι μονό το ευρωπαϊκό οικοδόμημα αλλά και το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα. Η Ελλάδα οφείλει να κατανοήσει ότι πρέπει να χρησιμοποιήσει όποιο μέσο διαθέτει με σκοπό την προάσπιση των συμφερόντων της, καθώς «η Εθνική δύναμη είναι η περιεκτική έκφραση όλων των δυνατοτήτων που ένα έθνος κατέχει μία δεδομένη στιγμή για να προωθεί εσωτερικώς και διεθνώς την κατάκτηση εθνικών στόχων, ανεξαρτήτως των δυσκολιών που αντιμετωπίζει» (Kelly P.L., 1994).

1.5 Ανακεφαλαίωση

«Είναι δύσκολο να δει κανείς πως θα πετύχει η νομισματική ένωση [...] είναι ακόμη πιο δύσκολο να φανταστεί κανείς ότι μπορεί να αποτύχει. Η ενδεχόμενη κατάρρευση του ευρώ θα σηματοδοτήσει αλυσιδωτές και ανεξέλεγκτες καταστάσεις σε ολόκληρη την Ευρώπη». Henry Kissinger (Τσακαλογιάννης, 2000).

Η γενική υπόθεση ότι η ευρωπαϊκή ενοποίηση ήταν, σύμφωνα με τη διατύπωση του Ν. Διαμαντούρου (2000), «μια ισχυρή δύναμη, ικανή να παράσχει επαρκή υποστήριξη και να προσδώσει δυναμική στις κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις που λειτουργούν ως φορείς της μεταρρυθμιστικής κουλτούρας [...] προκειμένου να προσχωρήσουν σε μεταρρυθμίσεις εξορθολογισμού των δομών και σε γενικότερες αλλαγές στην ελληνική οικονομία και πολιτική» δεν φαίνεται τελικά να επιβεβαιώνεται. Η δομική αδυναμία της Ευρωπαϊκής Ένωσης να καθιερώσει μηχανισμούς που θα επέτρεπαν μια αποτελεσματική αναδιανομή των πλεονασμάτων και να παρέχει διαθρωτικά μέσα παρεμβατικής πολιτικής, κατέστησε την Ευρώπη στην ουσία ανήμπορη να αντεπεξέλθει στην αντιμετώπιση της επερχόμενης οικονομικής κρίσης. Η ευρωπαϊκή ενοποίηση – η οποία πραγματοποιήθηκε χάρη στο όραμα του Monnet – για μια Ευρώπη δίχως πολέμους που ενωμένη θα κέρδιζε περισσότερα, δυστυχώς σήμερα φαίνεται να διακυβεύεται. Η Ευρώπη, βασισμένη σε ιστορικά στοιχεία παρόμοιας νομισματικής ένωσης (αργεντίνικο - μεξικάνικο πέσο / ιρλανδικό νόμισμα - βρετανική στερλίνα) όφειλε να προβλέψει ότι σε ανάλογες περιπτώσεις ενισχύθηκαν τα πλεονάσματα των ισχυρότερων οικονομιών εις βάρος των ασθενέστερων (Κατρούγκαλος, 2012).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Αίτια που οδήγησαν στην κρίση

2.1 Εισαγωγή

Η πολιτική που ασκήθηκε από το 2004 έως και την άνοιξη του 2007, θεωρήθηκε ως «ήπια προσαρμογή» από τον Πρωθυπουργό Κωνσταντίνο Καραμανλή (2008), στην 73^η ΔΕΘ. Όμως, η πολιτική αυτή δεν απέδωσε καρπούς, καθώς η «ήπια προσαρμογή» κατέληξε σε μη προσαρμογή (Αλογοσκούφης, 2009).

Το πρόβλημα της διαφθοράς δεν επιλύθηκε, ενώ πολλοί τομείς, όπως η υγεία, το φορολογικό, οι ΔΕΚΟ και οι αγορές εργασίας, δεν απέκτησαν τις αναγκαίες μεταρρυθμίσεις. Η οικονομική δραστηριότητα στην Ελλάδα έως το 2007 κυμάνθηκε σε υψηλούς ρυθμούς εξαιτίας του ιδιωτικού δανεισμού. Όμως, το αναπτυξιακό μοντέλο αυτού του τύπου δεν είχε μακρόπνοη πορεία.

Στο τέλος της δεκαετίας του 2000 η Ελλάδα ερχόταν πλέον αντιμέτωπη με την σκληρή πραγματικότητα. Το CER (Centre for European Reform) δηλώνει ότι η Ελλάδα «σπατάλησε πολλές ευκαιρίες, τις οποίες πρόσφερε η συμμετοχή της στην ΕΕ για περισσότερα από 10 χρόνια» (Barysch, Simon Tilford and Aurore Wanlin, 2007). Το 2009 αποδεικνύεται πλέον ότι το ευρώ δεν συνέβαλε στον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας. Τα αίτια και οι πολιτικές ευθύνες ποικίλουν.

2.2 Η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα

Σύμφωνα με τους U. Rosenthal, M. Charles και P. Hart (1989), η κρίση είναι «μία σοβαρή απειλή κατά της υφιστάμενης δομής, των θεμελιωδών αρχών και κανόνων του κοινωνικού συστήματος, η οποία επιβάλλει τη λήψη κρίσιμων αποφάσεων εντός περιορισμένου χρόνου και υπό συνθήκες αβεβαιότητας».

Αρκετοί υποστηρίζουν ότι τα αίτια της κρίσης πρέπει να αναζητηθούν στο κομματικό σύστημα της χώρας, όπως χαρακτηριστικά είχε αναφέρει ο Π. Κονδύλης το 1991: το κομματικό σύστημα της Ελλάδας είναι «αγωγός εκποίησης της χώρας με μόνο

αντάλλαγμα τη δική του διαίωσιση, δηλαδή τη δυνατότητα του να προβαίνει σε υλικές παροχές παίρνοντας παροχές ψήφων» και να «εκχωρεί τις αποφάσεις για το μέλλον στους δανειοδότες της» (Κονδύλης, 2011). Όμως τα αίτια οφείλουν να αναζητηθούν και στο μοντέλο της οικονομίας που ακολουθείται σχεδόν παγκοσμίως, βασισμένο σε ένα νεοφιλελεύθερο σύστημα οικονομικής πολιτικής που γεννά χρηματοπιστωτικές κρίσεις, καθώς και στις αδυναμίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης να ανταποκριθεί σε αυτές τις κρίσεις.

Στην ιστορία της Ελλάδας η υστέρηση προσαρμογής σε ένα νέο διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον δεν είναι πρωτοφανής. Η Συμφωνία Σύνδεσης (ΣΣ) με την ΕΟΚ το 1961, η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΚ το 1981, όπως και η ένταξή της στην ευρωζώνη το 2001, χαρακτηρίζονται από μια ανεπαρκή προετοιμασία της χώρας για περαιτέρω σύγκλιση με την Ευρώπη (Βούλγαρης,2009). Η Ελλάδα παρουσιάζει μια επιθυμία για ταχύτατη προσχώρηση σε ευρωπαϊκούς θεσμούς, δίχως να έχει εξασφαλίσει τις απαιτούμενες αλλαγές (Παπαδόπουλος,2009). Οι αιτίες αυτής της ανεπάρκειας θα πρέπει να αναζητηθούν στην ιδιοσυγκρασία της ελληνικής πολιτικής ζωής και σε ένα μοντέλο πατρωνίας που φαίνεται να επικρατεί σε αυτή.

Από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΕ (ΕΚ) το 1981 έως σήμερα η πορεία της χώρας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως ιστορική αποτυχία, σημειώνοντας και την ταυτόχρονη διάβρωση της δημόσιας αρετής. Εισοδήματα τα οποία αποσπάστηκαν, είτε νόμιμα είτε παράνομα, δεν απέβλεπαν σε μια γόνιμη παραγωγική δραστηριότητα. Αποκορύφωμα υπήρξε η πολιτική που ακολουθήθηκε με το Μνημόνιο¹, επιτρέποντας στην ουσία τον έλεγχο και την παρέμβαση διεθνών οργανισμών και ξένων κρατών στο εσωτερικό της χώρας (Καζάκος,2012).

Η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1981 έγινε εσπευσμένα, βασιζόμενη κυρίως σε πολιτικούς λόγους, καθώς δεν είχε επιτευχτεί η πλήρης εφαρμογή της Συμφωνίας Σύνδεσης – η οποία θα ολοκληρωνόταν το 1984 – και ενώ η επιτροπή έδειχνε ιδιαίτερα θορυβούμενη σχετικά με την ικανότητα προσαρμογής της Ελλάδας. Το Συμβούλιο του Ιανουαρίου 1976 είχε δηλώσει ότι «η ελληνική οικονομία στο παρόν στάδιο ανάπτυξής της περιέχει έναν αριθμό διαρθρωτικών χαρακτηριστικών που περιορίζουν την ικανότητά της να συνδυαστεί αρμονικά με τις οικονομίες των τωρινών κρατών-μελών» (Επιτροπή ΕΚ, 1976).

Παρ' όλ' αυτά, η ελληνική κυβέρνηση επέμενε στην ένταξη. Ο τότε πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής (1979) ανέφερε χαρακτηριστικά: «έχουμε την ικανότητα της μαθήσεως και της προσαρμογής». Παράλληλα, οι εντάσεις και οι διαφωνίες της Κυβέρνησης με την κεντροαριστερά σχετικά με την χάραξη της οικονομικής πολιτικής ήταν σύνηθες φαινόμενο (Βέρνυ, 1989). Το έτος 1977 χαρακτηρίστηκε από μια οικονομική πολιτική που σε καμία περίπτωση δεν συμβάδιζε με το πλαίσιο εφαρμογής, από μια γρήγορη διόγκωση των κρατικών δαπανών σε απόλυτα μεγέθη και σχέση με το ΑΕΠ, καθώς από και έντονες κρατικοποιήσεις (Glogg, 1996). Η δεκαετία του '80 συνέχισε την ίδια οικονομική πολιτική, με το ΠΑΣΟΚ να καθιερώνει την συνεχή διεκδίκηση εργατικών δικαιωμάτων τα οποία δεν συνδέονταν με την παραγωγικότητα.

Ενώ η ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα σηματοδοτούσε την απαρχή ενός νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος, η ελληνική οικονομία ακολουθούσε μια πορεία συσσωρευμένων χρεών, μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων, έντονου πληθωρισμού και κυρίως μείωσης της παραγωγικής δραστηριότητας. Το γενικότερο πλαίσιο της οικονομικής πολιτικής που ακολούθησε δεν απέβλεπε σε μια οικονομία ικανή να επιβιώσει σε ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Αντιθέτως, διαφαινόταν ως μια πολιτική που παρέβλεπε τις συνέπειες.

Η κυβέρνηση του Ανδρέα Παπανδρέου (1982) κατέθεσε «Μνημόνιο για την αναρρύθμιση των σχέσεων Ελλάδας και ευρωπαϊκών κοινοτήτων» (Επιθεώρηση ΕΚ, 1982). Η ελληνική Κυβέρνηση θεωρούσε ότι το ελεύθερο εμπόριο μεταξύ των κρατών-μελών της Κοινότητας επέφερε ζημιές στην οικονομία της και ζητούσε «εξαιρέσεις από τους κανόνες της κοινής αγοράς». Το 1985 ξεσπά στην Ελλάδα η κρίση για το ισοζύγιο πληρωμών και η ΕΚ της δανείζει 1.750 εκ. δολάρια για αποφυγή χρεοκοπίας. Σε γενικές γραμμές, την δεκαετία του '80 δεν ακολουθήθηκε μια μακροοικονομική πολιτική που να είχε ως στόχο την ενίσχυση του εξαγωγικού προσανατολισμού της χώρας και την δημιουργία θεμελίων για μια λειτουργική εσωτερική αγορά.

Κατά συνέπεια, η συνθήκη του Μάαστριχ το 1991-92 βρίσκει την ελληνική οικονομία τελείως απροετοίμαστη να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της. Η πολιτική αποτυχία των Κυβερνήσεων είναι τεράστια. Η Νέα Δημοκρατία αδυνατεί – λόγω συγκρούσεων τόσο εσωκομματικών όσο και με δυνάμεις της Κεντροαριστεράς, αλλά και λόγω της οριακής της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας – να προχωρήσει σε ουσιαστικές μεταβολές.

Το 1993, ο Ανδρέας Παπανδρέου, καταθέτει ένα «Αναθεωρημένο πρόγραμμα σύγκλισης της ελληνικής οικονομίας» με στόχο την περαιτέρω σύγκλιση με τα κριτήρια της συνθήκης του Μάαστριχ (Υπουργείο Οικονομικών, 1994). Απώτερος σκοπός ήταν, βεβαίως, η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη, ενώ διαφωνίες υπήρξαν από την πλευρά του Γεωργίου Γεννηματά, υπουργού Εθνικής Οικονομίας. Την θέση του στο Υπουργείο πήρε, ύστερα από την αποχώρηση, ο Γιάννης Παπαντωνίου.

Τα έτη 1996-2000 το τιμόνι της Κυβέρνησης αναλαμβάνει ο Κώστας Σημίτης, ο οποίος αργότερα κατηγορήθηκε από τον Νικολά Σαρκοζί ότι έδωσε πλαστά στοιχεία αναφορικά με το έλλειμμα της Ελλάδας, με σκοπό την είσοδο στην ευρωζώνη. Ο ίδιος αρνήθηκε τις κατηγορίες (Reporter, 2011), οι οποίες βασίστηκαν στο γεγονός ότι στην Ελλάδα, από το 1999 και έπειτα, το έλλειμμα του προϋπολογισμού δεν είχε πέσει ποτέ κάτω από το 3%, αλλά το 1999 κυμαινόταν στο 3,38%. Η Γαλλία και η Γερμανία αφήφισαν προηγουμένως το όριο του 3% (BBC, 2004).

Θα μπορούσε να πει κανείς ότι την δεκαετία του '80 ένα νέο κοινωνικό στρώμα αναδύθηκε. Μια νέα «ελίτ» που απαρτιζόταν από επιχειρηματίες με έντονες διασυνδέσεις με τα ΜΜΕ, από συνδικαλιστές με ιδιαίτερα αυξανόμενη επιρροή και από παλαιού κομματικού τύπου κομματικές οργανώσεις που την τροφοδοτούσαν με ρουσφέτια και πολλαπλασιαζόμενους – έως και ανεξέλεγκτους – διορισμούς στον δημόσιο τομέα, δίχως το κατάλληλο παραγωγικό αντίκρισμα. Οι μεταρρυθμίσεις που προσπάθησαν να περάσουν οι Κυβερνήσεις βρέθηκαν αντιμέτωπες με αυτή την αναδυόμενη «ελίτ». Μετά τις εκλογές του 2004, η νεοσύστατη ομάδα αντικρουόμενων συμφερόντων αποτέλεσε ένα σημαντικό παίκτη στην πολιτική ζωή της Ελλάδας.

Πίνακας 2.1

Δημόσιο έλλειμμα / Πληθωρισμός / ΑΕΠ / Σχέση χρέους-ΑΕΠ (1970-2015)

Δημοσιονομικά:	1970	1980	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001 ¹	2002	2003
Δημόσια έσοδα (% του ΑΕΠ)	-	-	31.0	37.0	37.8	39.3	40.9	41.7	43.4	41.2	40.6	39.4
Δημόσια έξοδα ⁴ (% του ΑΕΠ)	-	-	45.2	46.2	44.5	45.3	44.7	44.8	47.1	45.7	45.4	45.1
Έλλειμμα προϋπολογισμού ⁴ (% του ΑΕΠ)	-	-	14.2	9.1	6.7	5.9	3.9	3.1	3.7	4.5	4.8	5.7
Πληθωρισμός (ετήσια %)	-	-	-	8.9	7.9	5.4	4.5	2.1	2.9	3.7	3.9	3.4
Αύξηση ΑΕΠ (%)	8.9	0.7	0.0	2.1	2.4	3.6	3.4	3.4	4.5	4.2	3.4	5.9
Δημόσιο χρέος (δισ €)	0.2	1.5	31.1	86.9	97.8	105.2	111.9	118.6	141.0	151.9	159.2	168.0
Ονομαστικό ΑΕΠ (δισ €)	1.1	6.8	43.4	88.7	97.5	107.9	117.3	125.0	135.0	145.1	155.2	170.9
Αναλογία χρέους προς ΑΕΠ (%)	17.9	22.5	71.7	97.9	100.3	97.5	95.4	94.9	104.4	104.7	102.6	98.3

Δημοσιονομικά:	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012 ²	2013 ²	2014 ²	2015 ³
Δημόσια έσοδα (% του ΑΕΠ)	38.4	39.0	39.2	40.7	40.7	38.3	40.6	42.3	43.9	44.1	43.5	-
Δημόσια έξοδα ⁴ (% του ΑΕΠ)	46.0	44.4	45.0	47.2	50.5	54.0	51.3	51.7	50.7	49.6	48.1	-
Έλλειμμα προϋπολογισμού ⁴ (% του ΑΕΠ)	7.6	5.5	5.7	6.5	9.8	15.6	10.7	9.4	6.8	5.5	4.6	-
Πληθωρισμός (ετήσια %)	3.0	3.5	3.3	3.0	4.2	1.3	4.7	3.1	1.1	-0.8	-0.4	-
Αύξηση ΑΕΠ (%)	4.4	2.3	5.5	3.5	-0.2	-3.1	-4.9	-7.1	-6.0	-4.2	0.6	-
Δημόσιο χρέος (δισ €)	183.2	195.4	224.2	239.3	263.3	299.7	329.5	355.7	344.6	347.6	349.3	-
Ονομαστικό ΑΕΠ (δισ €)	183.6	193.0	208.6	223.2	233.2	231.1	222.2	208.5	195.0	184.5	185.0	-
Αναλογία χρέους προς ΑΕΠ (%)	99.8	101.2	107.5	107.2	112.9	129.7	148.3	170.6	176.7	188.4	188.9	-

Σημειώσεις: ¹Έτος εισαγωγής στην Ευρωζώνη. ²Προβλέψεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής 19-10-2012. ³Προβλέπεται τον Νοέμβριο του 2012. ⁴Υπολογισμένο με τη μέθοδο EDP.

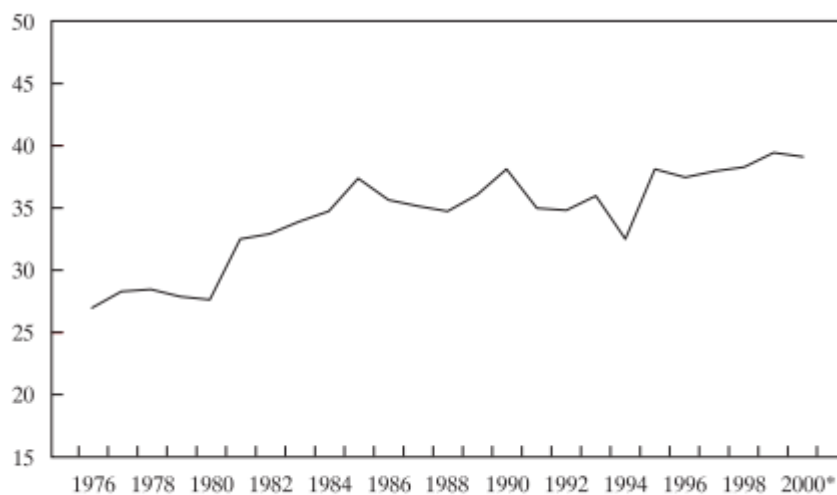
Πηγές: Eurostat και Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Στον ανωτέρω πίνακα φαίνεται η πορεία της οικονομίας της Ελλάδας από το 1970 έως και το 2014 (για το 2014 παρατίθενται οι προβλέψεις). Ο υψηλότερος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ επιτυγχάνεται το 1970, κατά 8,9% με αναλογία χρέους προς ΑΕΠ μόλις 17,9%. Την δεκαετία του 1980 καταρρέουν τα δημόσια οικονομικά, αφού το χρέος εκτινάσσεται από 22,5% σε 71,7% (υπερτριπλασιάζεται δηλαδή), η ανάπτυξη κινείται σε μηδενικά επίπεδα, ενώ ο πληθωρισμός κινείται μεσοσταθμικά σε επίπεδα του 18% με 20% (ΥΠΕΘΟ).

Σύμφωνα με τον Τ. Ηλιαδάκη (2011), εκείνη την δεκαετία ακολουθήθηκε αλόγιστη οικονομική πολιτική, με αύξηση των πρωτογενών δαπανών της γενικής Κυβέρνησης από 27% το 1980 σε 37% το 1990 – μέσω της αθρόας πρόσληψης δημοσίων υπαλλήλων και των «ατυχών» δημοσίων επενδύσεων. Τελικά όχι μόνο δεν οδήγησε σε ανάπτυξη, αλλά αποδιοργάνωσε την επιχειρηματικότητα, την ιδιωτική πρωτοβουλία και την παραγωγικότητα της χώρας.

Διάγραμμα 2.1

Πρωτογενείς Δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης ως ποσοστό τού ΑΕΠ

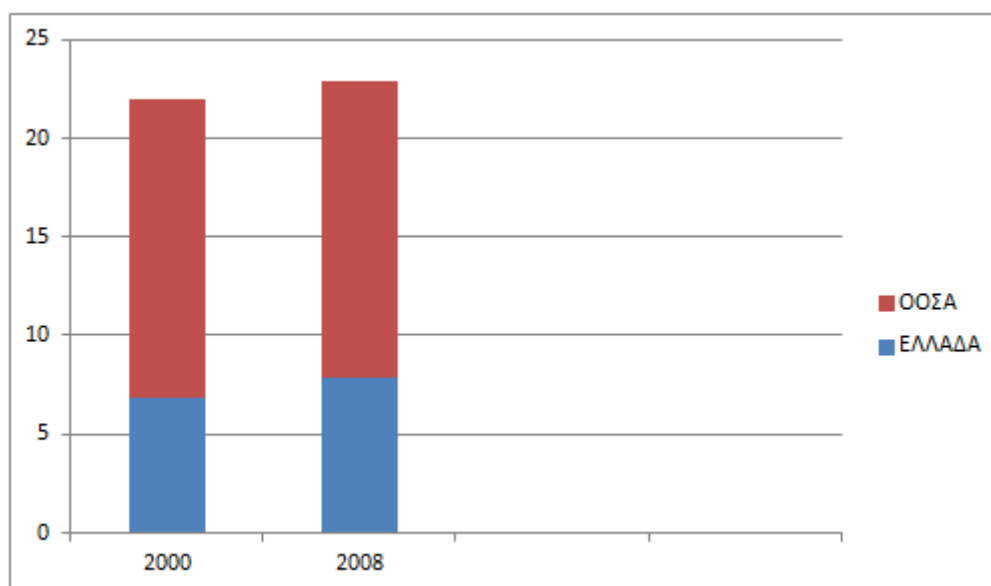
* Εκτιμήσεις.

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος

Η Ελλάδα, παρά την στρεβλή άποψη των μνημονιακών, δεν απασχολεί μεγαλύτερο αριθμό δημοσίων υπαλλήλων σε σχέση με τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, όπως φαίνεται και στο γράφημα (OECD,2011). Δεν διαθέτει όμως ένα ικανοποιητικό σύστημα αξιολόγησης αυτών των υπαλλήλων. Πολλοί δεν τοποθετήθηκαν σε θέσεις βάσει των προσόντων τους αλλά βάσει των πελατειακών σχέσεων με τις εκάστοτε Κυβερνήσεις, γεγονός που δυσχεραίνει την μετάβαση σε ένα υγιές νέο πολιτικό κόμμα εξουσίας, καθώς οι πολίτες είναι αγκιστρωμένοι σε διάφορων ειδών κομματικές εξυπηρετήσεις. Με αυτόν τον τρόπο, αντί να υιοθετηθεί ένα πρόγραμμα εξυγίανσης του δημοσίου τομέα, ενισχύοντας την παραγωγικότητά του, τα μνημόνια – και οι περικοπές που επέβαλαν – προκάλεσαν περισσότερα προβλήματα στην λειτουργία του.

Διάγραμμα 2.2

Απασχόληση στη γενική Κυβέρνηση ως ποσοστό της εργατικής δύναμης στην Ελλάδα και στις χώρες του ΟΟΣΑ, 2000-2008.

Πηγή : OECD

2.3 Παγκόσμια Χρηματοπιστωτική Κρίση

Οι κρίσεις στο παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν είναι φαινόμενο των ημερών μας. Την δεκαετία του '80 έκαναν την εμφάνισή τους στην Λατινική και την

κεντρική Αμερική. Οικονομικοί αναλυτές χαρακτήρισαν τότε την παγκόσμια χρηματοπιστωτική αγορά ως «καπιταλισμό–καζίνο» (Strange, 1986). Η ταχύτατη ανταλλαγή των χρημάτων με την βοήθεια της τεχνολογίας, σε συνδυασμό με την μη ικανοποιητική ύπαρξη κανονιστικών περιθωρίων, επέτρεπε στους επενδυτές να συνδιαλέγονται με απίστευτη ταχύτητα, στοιχηματίζοντας πάνω σε επιτόκια, ισοτιμίες και κέρδη.

Το σύστημα δεν έθετε προσχώματα σε καμία ριψοκίνδυνη επιχειρηματική δραστηριότητα. Οι επενδυτές μπορούσαν να επενδύσουν τεράστια ποσά και ταυτόχρονα να αποσύρουν τα κεφάλαιά τους, προκαλώντας την οικονομική καταστροφή μιας ολόκληρης χώρας. Η λεγόμενη διακύμανση του «ασανσέρ» της οικονομίας ανάγκασε χώρες της λατινικής Αμερικής να προβούν σε μια πιο παρεμβατική οικονομική πολιτική, με στόχο την προφύλαξη των οικονομιών τους.

Την δεκαετία του '90 το διεθνές οικονομικό σύστημα είχε να αντιμετωπίσει την λεγόμενη ασιατική κρίση. Το 1997 η Ταϊλάνδη – μια οικονομία «θαύμα», όπως είχε χαρακτηριστεί – καταρρέει. Το εθνικό νόμισμα της Ταϊλάνδης, το Μπαντ, υποχωρεί και παρασύρει μια σειρά από ασιατικές χώρες. Παράλληλα, το Μεξικό, έπειτα από την προσπάθεια αναδιάρθρωσης του χρέους του από την κρίση του 1980, βρίσκεται το 1990 αντιμέτωπο με μια νέα ύφεση. Η κρίση χρέους του Μεξικού είναι αξιοσημείωτη, καθώς συμπαράσύρει χώρες όπως η Βραζιλία και η Αργεντινή και τις οδηγεί στην αύξηση των επιτοκίων και στην διακοπή διαρροής του κεφαλαίου. Οι χειρισμοί της δημοσιονομικής αυτής πολιτικής, η οποία χαρακτηρίστηκε από αναποφασιστικότητα και σπασμωδικές κινήσεις, αναφέρονται ως «φαινόμενο Τεκίλα», εκθέτοντας την Κυβέρνηση επειδή δεν είχε τον απαιτούμενο έλεγχο (Lustig & Fellow, 1995).

Με την είσοδο των χωρών στο ΔΝΤ διασώθηκε μεν το τραπεζικό σύστημα, εις βάρος όμως του μεξικανικού λαού: μετά το 2000, εικοσιτέσσερις από τις τριάντα τράπεζες της χώρας άνηκαν σε ξένους (– πριν το ΔΝΤ μόνο μια ανήκε σε ξένα συμφέροντα. Παρομοίως και στην Αργεντινή, με το 90% των κρατικών επιχειρήσεων να ιδιωτικοποιείται και να κατέχεται από πολυεθνικές εταιρείες όπως η Citibank και η Bank Boston. Επιπλέον, το τεράστιο ποσοστό απολύσεων πριν την πώλησή τους τις κατέστησε πιο ελκυστικές (Κλάιν, 2010).

Το 2007 οι ανισότητες στην παγκόσμια οικονομία είναι χαρακτηριστικές, με την Αμερική να πρωτοπορεί σημειώνοντας τεράστιες οικονομικές αποκλίσεις στον πληθυσμό της (Krugman, 2008). Η κρίση που επηρέασε βαθύτερα την ελληνική οικονομία ήταν η κρίση του 2008, έχοντας ως απαρχή της όχι τα αναπτυσσόμενα αλλά τα αναπτυγμένα κράτη (Πετράκης, 2011).

Το 2014 αλλάζουν πολλά στο παγκόσμιο γίνεσθαι. Για πρώτη φορά στην ιστορία της διεθνούς πολιτικής οικονομίας, οι αναπτυσσόμενες χώρες παίρνουν την σκυτάλη της οικονομικής ανάπτυξης. Πρωταγωνιστές φαίνεται να είναι η Κίνα, η Ινδία και άλλες ασιατικές χώρες. Με την επιρροή της αστικοποίησης και της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008, πραγματοποιήθηκε το πέρασμα της οικονομικής δύναμης από τις αναπτυγμένες στις αναπτυσσόμενες χώρες (Erdmanm 2012).

Αυτή την φορά η χρηματοπιστωτική κρίση έχει τις ρίζες της στο κέντρο του καπιταλισμού, τις ΗΠΑ. Το τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό σύστημα υπέστη μια άνευ προηγούμενου απορρύθμιση (Fama, 1991). Ο πρόεδρος της FED δήλωσε την κρίσιμη αυτή περίοδο: «έκανα λάθος στην εκτίμησή μου ότι το ιδιωτικό συμφέρον των οργανισμών, συγκεκριμένα των τραπεζών, θα οδηγούσε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο στην αυτοπροστασία των μετόχων και της μετοχικής αξίας των εταιρειών [...] Κατέρρευσε ένας βασικός πυλώνας του ανταγωνισμού και των ελεύθερων αγορών και αυτό με ξάφνιασε. Ακόμα δεν έχω καταλάβει πλήρως τι ακριβώς συνέβη» (Κατρούγκαλος, 2012). Συνεπώς, τα μέτρα που πάρθηκαν το 2008 είχαν ως κύριο στόχο μια δημοσιονομική πολιτική για την αποτελεσματικότητα της αυτορρύθμισης της αγοράς.

Το βασικό αίτιο της κρίσης οφείλει να αναζητηθεί στο τραπεζικό σύστημα. Οι τράπεζες προέβησαν σε ασύστολο δανεισμό ιδιωτών χωρίς να υπάρχουν επαρκείς εγγυήσεις για την εξόφλησή τους (O'Brien, 2009). Η κρίση είχε την μορφή υπερσυσσώρευσης πλασματικού κεφαλαίου, αφού οι τράπεζες, χορηγώντας επισφαλή δάνεια, ωθούσαν τον πολίτη σε υπερκατανάλωση.

Αναλυτικότερα, η ζήτηση δανείων στις ΗΠΑ αυξήθηκε το 2001, όταν η Ομοσπονδιακή Τράπεζα έθεσε τα επιτόκια σε χαμηλές τιμές με στόχο την ανάπτυξη. Το αποτέλεσμα ήταν ο κόσμος να προβεί σε αυξανόμενες αγορές κατοικιών. Το 2006 οι αξίες των κατοικιών διπλασιάστηκαν, ενώ παράλληλα με την αυξανόμενη ζήτηση

έκαναν την εμφάνισή τους οι λεγόμενες «τράπεζες σκιές» ή «παράλληλες τράπεζες»(Krugman,2008). Αυτές δεν εφάρμοζαν τους γενικούς τραπεζικούς κανόνες, αλλά λειτουργούσαν ιδιαίτερα ριψοκίνδυνα, χορηγώντας δάνεια σε ιδιώτες με χαμηλή πιστοληπτική ικανότητα. Το σύστημα δημιούργησε τέτοια χρηματοπιστωτικά εργαλεία, ώστε οι δανειοδότες δεν λογοδοτούσαν: τα δάνεια, αφού μεταποιήθηκαν σε μικρότερα κομμάτια και έπειτα ενώθηκαν με άλλες υποθήκες, πωλήθηκαν σε τρίτους.

Μέχρι το 2008 δόθηκαν αρκετά δάνεια, επονομαζόμενα ως «NINA» (Reed,2004). Αυτά έδιναν την δυνατότητα αγοράς κατοικίας χωρίς τις απαιτούμενες εγγυήσεις (No income, No job, No Assets) (Dodd,Mills,2008). Όταν το 2006 κορυφώθηκαν οι τιμές των κατοικιών, πολλοί ιδιώτες αλλά και χρηματοπιστωτικά ιδρύματα είχαν πλέον μια οικονομική δραστηριότητα άμεσα συνυφασμένη με τις φουσκωμένες τιμές των ακινήτων. Έτσι η πτώση των τιμών γύρω στα τέλη του 2006 επέφερε όχι μόνο τεράστιες ζημιές σε ιδιώτες αλλά και την κατάρρευση πολλών χρηματοπιστωτικών οργανισμών.

Η επέκταση της χρηματοπιστωτικής κρίσης ήταν ραγδαία. Από τα πρώτα θύματά της ήταν η οικονομία της Βρετανίας, καθώς αποτελούσε μια χώρα με διεθνή βιομηχανική χρηματοπιστωτική δραστηριότητα(Altman, 2009). Η Ιρλανδία υπέστη σοβαρή οικονομική ζημιά (Honohan, 2009), ενώ η Ισλανδία χρεοκόπησε (Mandel, 2008). Η Ουγγαρία και η Ουκρανία προέβησαν σε δανεισμό από το ΔΝΤ (ABC, 2008), ενώ οι εξαγωγές της Κίνας μειώθηκαν, καθώς το κύριο αγοραστικό κοινό της ήταν οι αμερικανοί πολίτες. Μια ιδιαίτερη οικονομική σχέση διαμορφώθηκε μεταξύ Κίνας και ΗΠΑ, με την πρώτη να χρηματοδοτεί το χρέος της δεύτερης, αγοράζοντας αμερικανικά ομόλογα (Kenny, 2014). Με αυτόν τον τρόπο οι ΗΠΑ απέκτησαν μεγάλη ρευστότητα και χαμηλά πραγματικά επιτόκια, γεγονός που – σε συνδυασμό με την χρήση παραγώγων, την αναζήτηση υψηλών αποδόσεων και την φούσκα των ακινήτων – επιδείωνε την υπάρχουσα κατάσταση και ενίσχυε τις ανισοροπίες του χρηματοπιστωτικού τομέα (Χαρδούβελης, 2010). Η αλληλοεξαρτώμενη οικονομική σχέση των δύο χωρών, επέτρεπε στην Κίνα – συγκρατώντας την υπερτίμηση του νομίσματός της – την αγορά αμερικανικών μετοχών.

Το φθινόπωρο του 2007 δυο γερμανικές τράπεζες, η Sachsen Landesbank (Kirchfeld, 2007) και η IKB είχαν μεγάλες απώλειες (BBC, 2007). Παράλληλα, στα καταστήματα της βρετανικής Northern Rock δημιουργήθηκαν τεράστιες ουρές από πελάτες που επιθυμούσαν την απόσυρση των χρημάτων τους (POULTER and SIMS,

2007). Εν τέλει, η βρετανική Κυβέρνηση προέβη σε κρατικοποίηση της Northern Rock (Watson, 2007). Τον Μάρτιο του 2008 η J.P Morgan αγόρασε μια από τις μεγαλύτερες επενδυτικές τράπεζες εταιρεία Bear Stearns για δυο εκατομμύρια δολάρια (Sorkin, 2008). Η ύφεση ήταν πλέον γεγονός.

Το φθινόπωρο του 2008 η Αμερικανική Κεντρική Τράπεζα ενισχύει την ασφαλιστική εταιρεία AIG με το ποσό των 85 δισ. δολαρίων. Το αμερικανικό κράτος παίρνει το ρόλο του κράτους-πυροσβέστη (Custos, 2009), μεταφέροντας δημόσιο χρήμα στον ιδιωτικό τομέα. Δεν επιτεύχθηκε όμως η αποπληρωμή των δανείων, με αποτέλεσμα την πτώχευση εταιρειών και τις τεράστιες απώλειες τραπεζών και δανειστών. Ανάλογες απώλειες σημείωσαν τα αντισταθμιστικά και αμοιβαία κεφαλαία υψηλού ρίσκου.

Η χρήση των παραγώγων, των χρηματοπιστωτικών αυτών αργαλειών, δεν επέφερε μόνο την εξάπλωση του κινδύνου σχετικά με τις υποθήκες υψηλού ρίσκου, αλλά συγκάλυπτε και το μέγεθος της κρίσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Το χρηματιστηριακό κεφάλαιο απεδείχθη πλασματικό και δεν είχε καμία σχέση με την παραγωγική δραστηριότητα. Το διεθνές εμπόριο, που στηρίζεται σε παγκόσμια αγαθά, είναι δυσανάλογο προς τα χρηματιστηριακά πλασματικά κεφάλαια.

Το φθινόπωρο του 2008 ο Γραμματέας του Θησαυροφυλακίου των ΗΠΑ και Πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Τράπεζας παρενέβη στην οικονομία. Ζητούσε από το Κογκρέσο την άμεση αγορά τελικών υποθηκών αξίας 700 δισ. δολαρίων. Η Κυβέρνηση όμως επέλεξε αντί αυτού την στήριξη του αμερικανικού τραπεζικού συστήματος με την αγορά μετοχών αξίας 250 δισ. Δολαρίων.

Στην ουσία το κράτος των ΗΠΑ, που ευαγγελιζόταν τον εαυτό του ως η προσωποποίηση της ελεύθερης αγοράς, επενέβη στην οικονομία προστατεύοντας τις τράπεζες και προσφέροντάς τους μια «σοσιαλιστική στήριξη». Πολλοί πίστεψαν ότι ήρθε το τέλος του αμερικανικού καπιταλισμού (Faiola, 2008).

Ο υπουργός οικονομικών των ΗΠΑ, Χένρι Πόλσον, πρότεινε ένα σχέδιο, γνωστό ως «σχέδιο Πόλσον», με στόχο την παροχή βοήθειας στις τράπεζες (Sahadi, 2008). Το Κογκρέσο όμως το καταψηφίζει και οι χρηματιστηριακές αγορές αντιδρούν έντονα, καθώς οι επενδυτές είχαν βασιστεί στο επικείμενο σχέδιο διάσωσης που προέβλεπε την ενίσχυση των χρηματοπιστωτικών οργανισμών με δημόσιο χρήμα. Αποτέλεσμα ήταν ο

δείκτης τιμών του χρηματιστηρίου Dow Jones να κλείνει στις 700 μονάδες (Isidore,2008).

Τον Οκτώβριο ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης Νικολά Σαρκοζί προτείνει μέτρα που πρέπει να πάρει η γαλλική Κυβέρνηση όσον αφορά την αντιμετώπιση της κρίσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο (Traynor, 2008). Διαφαίνεται πλέον ξεκάθαρα ότι η οικονομική κρίση έχει περάσει τον Ατλαντικό. Η βρετανική Κυβέρνηση κρατικοποιεί την τράπεζα Brandforel and Bingtay (Ημερησία, 2008), ενώ το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία και το Βέλγιο προβαίνουν σε μερική κρατικοποίηση της εταιρείας Fortis (insurancedaily, 2008). Σε παρόμοιο αναβρασμό κινείται ολόκληρη η Ευρώπη, με την Γερμανίδα Καγκελάρια Μέρκελ να εγγυάται την ασφάλεια των καταθέσεων των Γερμανών πολιτών. Το κλίμα είναι διφορούμενο: η Γαλλία προτείνει την σύσταση ενός πανευρωπαϊκού τομέα και η Γερμανία επιμένει στην διευθέτηση του ζητήματος από την κάθε χώρα ξεχωριστά (Gow & Chrisafis, 2008). Παράλληλα, η Αυστραλία παίρνει επίσης μέτρα για την αντιμετώπιση της διαφαινόμενης κρίσης (Rudd,2009). Η παγκόσμια οικονομική κρίση θα επηρεάσει εκατομμύρια ανθρώπους στον κόσμο.

2.4 Διαφθορά

«Η κακιά κυβερνεία είναι αφορμή που σάπισεν ο κόσμος μας κι όχι επειδή μολεύτη η φύση εντός μας».

Δάντης, Η θεία Κωμωδία, Καθαρτήριο, (μτφρ. Ν. Καζαντζάκης).

O D. Rodrick (2013), συζητώντας σχετικά με την «τυραννία» της προσέγγισης της πολιτικής οικονομίας, θέτει μερικές βασικές ερωτήσεις και απαντήσεις: «Γιατί τόσες πολλές βιομηχανίες αποκλείουν τον πραγματικό ανταγωνισμό; Επειδή οι Κυβερνήσεις είναι θύματα των κατεστημένων φορέων που αποκομίζουν τα οφέλη. Γιατί οι Κυβερνήσεις θέτουν φραγμούς στο διεθνές εμπόριο; Επειδή αυτοί που ωφελούνται έχουν συγκεκριμένα συμφέροντα, είναι οργανωμένοι και επηρεάζουν τις πολιτικές αποφάσεις, ενώ οι καταναλωτές είναι ανοργάνωτοι και χωρίς καμία επιρροή. Γιατί οι πολιτικές ελίτ μπλοκάρουν μεταρρυθμίσεις που θα μπορούσαν να τονώσουν την οικονομική ανάπτυξη και μεγέθυνση; Επειδή η ανάπτυξη και η μεγέθυνση θα μπορούσαν να υπονομεύσουν την κυριαρχία τους στην πολιτική εξουσία. Γιατί

υπάρχουν οικονομικές κρίσεις; Επειδή οι τράπεζες επηρεάζουν τη διαδικασία χάραξης πολιτικής, ώστε να μπορούν να αναλαμβάνουν υπερβολικούς κινδύνους σε βάρος της κοινωνίας. Για να αλλάξουμε τον κόσμο, πρέπει να καταλάβουμε τη λειτουργία του. Και αυτός ο τρόπος ανάλυσης φάνηκε να μας μεταφέρει σε ένα υψηλότερο επίπεδο κατανόησης των οικονομικών και πολιτικών αποτελεσμάτων» (Rodrik, 2013).

Ως διαφθορά ορίζεται η εκμετάλλευση της θέσης ισχύος από ένα άτομο για προσωπικό όφελος. Σύμφωνα με την Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης το 1998 σχετικά με τα δικαιώματα της ιδιωτικής ζωής (Ψήφισμα 1163, σημείο 7), η διαφθορά αποτελεί την κατάχρηση της εξουσίας από πολιτικά κόμματα και αξιωματούχους της Κυβέρνησης, καθώς και από οποιοδήποτε άτομο κατέχει θέσεις δημοσίου και έχει στην διάθεσή του διαχείριση μαζικών πόρων σε ποικίλους τομείς (πολιτική, υγεία, αθλητισμό, τέχνες, παιδεία). Η διαφθορά αποτελεί μια από τις κυριότερες αιτίες της ηθικής, κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής κρίσης, η οποία έχει οδηγήσει την χώρα μας στην εξαθλίωση και την εθνική ταπείνωση. Θέτει προσχώματα στην ομαλή λειτουργία του πολιτικού συστήματος, της κοινωνικής ευμάρειας και της οικονομικής ανάπτυξης.

Από το 1981 έως σήμερα, το φαινόμενο της διαφθοράς στην Ελλάδα έχει πάρει διαστάσεις επιδημίας. Από την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα μέχρι και σήμερα, πάνω από 150 σκάνδαλα έχουν αποκαλυφτεί και μόνο ελάχιστα οδηγηθήκαν σε δικαστική διαδικασία. Κάποια από αυτά διέγειραν και το ενδιαφέρον της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς αφορούσαν υποθέσεις όπου εμπλέκονταν και άλλες χώρες, όπως το σκάνδαλο της Siemens (Zoakos, 2010). Είναι φανερό ότι η διαφθορά στην Ελλάδα έχει πλέον στοιχεία διεθνούς οργανωμένου εγκλήματος (σύμφωνα με το άρθρο 187 και την Σύμβαση του Παλέρμο). Η σημερινή Κυβέρνηση φαίνεται να αδιαφορεί για την καταπολέμησή της. Όπως είχε πει τον Απρίλιο του 1999 ο Σ. Μαθθίας, επίτιμος Πρόεδρος του Αρείου Πάγου, η Δικαιοσύνη στη χώρα μας «είναι και δεν είναι ανεξάρτητη, είναι και δεν είναι αξιόπιστη, είναι και δεν είναι αποτελεσματική» (Μαθθίας, 1999).

Είναι αξιοσημείωτο ότι ένα σκάνδαλο δεν έχει μόνο αρνητικές συνέπειες στην οικονομία μια χώρας και στους φορείς ή στον οργανισμό με τον οποίο συνδέεται, αλλά όταν εμπλέκονται αιρετά πρόσωπα τότε υπονομεύεται η ηθική και κοινωνική συνοχή. Οι πράξεις πολιτικών προσώπων που εμπλέκονται σε σκάνδαλα έχουν κοινωνικό

αντίκρισμα, όχι μόνο οικονομική διάσταση. Ο αντίκτυπος της διαφθοράς είναι τεράστιος: καταστρέφονται οι ηθικές αξίες και αρχές, υπονομεύεται η Δημοκρατία, διαβρώνονται Ιδρύματα, επηρεάζεται η εθνική οικονομία και παρεμποδίζεται η ανάπτυξη. Η διαφθορά των αξιωματούχων της Κυβέρνησης αποτελεί αρνητικό παράδειγμα προς μίμηση – από τον ιδιωτικό τομέα έως και τον κατώτερο βαθμολογικά δημόσιο υπάλληλο.

Η κατάταξη της Ελλάδας μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης με τους υψηλότερους δείκτες διαφθοράς και παραοικονομίας καθιστά το φαινόμενο αυτό ιδιαίτερα ενδιαφέρον, κυρίως ως προς τις συνέπειες στην οικονομία. Η διαφθορά έχει αντίκτυπο στην οικονομία: ευνοεί τα μονοπώλια, πλήττει την ανταγωνιστικότητα, ενθαρρύνει την φοροδιαφυγή, αποθαρρύνει τους επενδυτές, έχει αρνητικό αντίκτυπο στην απασχόληση και επιβαρύνει τους φορολογούμενους. Ευνοεί μόνο τους λίγους και υπονομεύει τους ασθενέστερους (Sourlas, 2013).

Ο υγιής ανταγωνισμός δέχεται ένα τεράστιο πλήγμα, καθώς κάποιιοι μπορούν να δρουν ανενόχλητοι, παραβιάζοντας κανονισμούς και δρώντας εκτός πλαισίου νομικών διατάξεων. Κάτι τέτοιο αποτελεί διάλυση της έννοιας της ισότητας των ευκαιριών. Επίσης, επηρεάζει τον ελεύθερο ανταγωνισμό και την ανάπτυξη της οικονομίας. Οι επενδύσεις αποθαρρύνονται, καθώς το περιβάλλον λειτουργίας στον δημόσιο τομέα και στο πολιτικό σκηνικό είναι αβέβαιο και αναξιόπιστο (Sourlas, 2013).

Η ζημιά για την ελληνική οικονομία λόγω της διαφθοράς υπολογίζεται σε 20 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή 8% του ΑΕΠ. Με βάση τις παγκόσμιες μετρήσεις της Διεθνούς Διαφάνειας, το 2009 η Ελλάδα βρισκόταν, μαζί με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, μεταξύ των πιο διεφθαρμένων χωρών της ΕΕ. Το 2008, η Ελλάδα ήταν στην 57η θέση, το 2009 στην 71^η, ενώ το 2013 στην 80^η θέση. Τα παραπάνω στοιχεία μαρτυρούν την συνεχόμενη και ιδιαίτερος αυξανόμενη τάση του φαινομένου στην Ελλάδα (transparency.org, 2013).

Η Διεθνής Διαφάνεια, με βάση τα πορίσματα της παγκόσμιας διαφθοράς, διαπίστωσε τα ακόλουθα όσον αφορά την Ελλάδα:

- Αύξηση της διαφθοράς τα τελευταία χρόνια.
- Τα πολιτικά κόμματα παραμένουν στην πρώτη θέση της λίστας των πιο διεφθαρμένων φορέων.

- Η μικρο-διαφθορά είναι ευρέως διαδεδομένη.
- Ανεπαρκής εφαρμογή των μέτρων για την καταπολέμηση της διαφθοράς.
- Καθυστερήσεις στις προκαταρκτικές έρευνες και στις δικαστικές διαδικασίες.
- Μεγάλος αριθμός σκανδάλων διαφθοράς στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα.

Η διαταραγμένη σχέση που έχει αναπτυχθεί ανάμεσα στους πολίτες και τους πολιτικούς οφείλει να αποκατασταθεί. Οι προσπάθειες για περαιτέρω διαφάνεια πρέπει να ενταθούν, έτσι ώστε να λάβει τέλος η διαφθορά που επηρεάζει αρνητικά την πολιτική ζωή της χώρας, υπονομεύοντας την Δημοκρατία και την οικονομική ανάπτυξη. Η διαφάνεια αποτελεί τη βασική αρχή και πρέπει να διέπει την δημόσια ζωή σε ένα Κράτος Δικαίου, το οποίο έχει ως στόχο την διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος.

Η διαφθορά δεν αποτελεί ζήτημα μιας μόνο χώρας, αλλά είναι διεθνές φαινόμενο. Βάσει στατιστικών, η αξία της δωροδοκίας κυμαίνεται ετησίως στο 1 τρισεκατομμύριο ευρώ παγκοσμίως (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2013). Αυτό καθιστά την διαφθορά ιδιαίτερα έντονη και υπονομεύει το μέλλον των κοινωνιών. Η δωροδοκία είναι άμεσα συνυφασμένη με την φτώχεια και την καθυστέρηση της προόδου, στερώντας πόρους που θα έπρεπε να αποτελούν επενδύσεις. Για τον λόγο αυτό, όλοι οι Διεθνείς και Ευρωπαϊκοί Οργανισμοί έχουν θεσπίσει ειδικούς κανόνες για την καταπολέμηση της διαφθοράς. Τα μέτρα που προτείνονται για χώρες-μέλη είναι προληπτικά και κατασταλτικά, στοχεύοντας στη δημιουργία ενός ισχυρού ενιαίου θεσμικού πλαισίου.

Την διαφθορά μάχεται εδώ και χρόνια σε παγκόσμιο επίπεδο η Μη Κυβερνητική Οργάνωση «Διεθνής Διαφάνεια», ενώ η 9η Δεκεμβρίου έχει οριστεί ως Παγκόσμια Ημέρα κατά της Διαφθοράς. Στις 9 Δεκεμβρίου του 2003, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ υιοθέτησε τη Συνθήκη κατά της Διαφθοράς.

Το μήνυμα του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, Μπαν Κι-Μουν, το 2011, αποτελεί ορόσημο ενάντια στην διαφθορά: «Η διαφθορά είναι έγκλημα κατά της Δημοκρατίας [...] Επίσης, ο ιδιωτικός τομέας, πρόκειται να κερδίσει τα μέγιστα από μια αποτελεσματική δράση. Η διαφθορά διαστρεβλώνει τις αγορές, αυξάνει το κόστος για τις επιχειρήσεις και τελικά, τιμωρεί τους καταναλωτές. Οι εταιρείες μπορούν να δημιουργήσουν μια πιο υγιή παγκόσμια οικονομία μέσα από πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένου του Global Compact των Ηνωμένων Εθνών» (UNRIC, 2011).

2.5 Ανακεφαλαίωση

Οι διαρθρωτικές αλλαγές που υποχρεούται να ακολουθήσει ένα κράτος όταν ζητά την βοήθεια του ΔΝΤ είναι:

- Μειώσεις των μισθών με στόχο την μεγιστοποίηση των κερδών των επιχειρήσεων. – Απουσία προστασίας της εθνικής παραγωγής.
- Ιδιωτικοποιήσεις.
- Ένα γενικότερο μοντέλο μονεταριστικής πολιτικής με βάση την λιτότητα, την περικοπή των δημοσίων δαπανών και των κοινωνικών παροχών.

Συνέπεια των παραπάνω είναι η άρση των προστατευτικών μέτρων και η διευκόλυνση της αγοράς των μεγαλύτερων δημοσίων επιχειρήσεων από πολυεθνικούς κολοσσούς. Οι όροι του δανεισμού είναι εις βάρος των χωρών που δανείζονται και η δημόσια περιουσία φτάνει να πωλείται σε εξευτελιστικές τιμές. Ο Στίγκλιτς σχολιάζει επί τούτου: «Τι περίεργος κόσμος αυτός στον οποίο οι φτωχές χώρες επιδοτούν τις πλουσιότερες» (Stiglitz, 2002).

Οι αρνητικές συνέπειες τέτοιων χειρισμών διαφαίνονται κατά την διάρκεια του 1960, όταν ο μέσος συνολικός παγκόσμιος ρυθμός της οικονομίας κυμαινόταν στο 3,5% και το 1970 στο 2,4%, ενώ τις επόμενες δεκαετίες – που επικράτησε το μοντέλο του νεοφιλελευθερισμού – σημειώθηκε πτώση, με την δεκαετία του 1980 να είναι στο 1,4%, του 1990 στο 1,1% και του 2000 (Harvey, 2007) να μειώνεται δραστικά στο μόλις 1%. Αντιπαράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της Κίνας που μεγιστοποιεί την οικονομική της ανάπτυξης ακλουθώντας εκ διαμέτρου αντίθετες πολιτικές.

Τα μετρά που πάρθηκαν δεν αντιμετώπισαν τις βαθύτερες αιτίες της κρίσης αλλά προέβησαν σε περαιτέρω αποσταθεροποίηση των δημοσίων οικονομικών, καθώς η επιχορήγηση των ζημιών των τραπεζών και του ιδιωτικού τομέα διόγκωσε το δημοσιονομικό έλλειμμα και το δημόσιο χρέος. Η διαφορά στην αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης από τις ΗΠΑ και την ΕΕ έγκειται στο γεγονός ότι η αμερικανική Κυβέρνηση του Μ. Ομπάμα στήριζε την ζήτηση με κονδύλια ύψους 750 δισ. δολαρίων, ενώ η ΕΕ, κάτω από τις οδηγίες της Γερμανίας, πήρε αποφάσεις που βασίστηκαν σε πολιτική αυστηρής λιτότητας, με αποτέλεσμα την διόγκωση της ύφεσης και την αναιμική ανάπτυξη (Κατρούγκαλος, 2012). Ο Samuelson (2000) αναφέρει χαρακτηριστικά στην *Οικονομική* ότι «για να καταπολεμήσουμε την ύφεση, υπάρχουν

δύο τρόποι: αύξηση των δαπανών ή μείωση των φορολογικών συντελεστών» (Τόμος 1, σ.602). Οι ΗΠΑ ακολούθησαν αυτό ακριβώς το παράδειγμα, σε αντίθεση με την Ελλάδα, όπου ακολουθήθηκε πολιτική ακραίας λιτότητας με υπέρμετρη αύξηση φορολογίας και παράλληλη μείωση δημόσιων δαπανών. Αποτέλεσμα της παρελκυστικής αυτής οικονομικής πολιτικής ήταν τελικά μία ύφεση που πλησιάζει, ή και ξεπερνάει, το 30% τα τελευταία 5 χρόνια, καθώς και η μείωση των ιδιωτικών επενδύσεων και η περαιτέρω μείωση της αποταμίευσης (Τράπεζα της Ελλάδος).

Τα κόμματα που ανέλαβαν την εξουσία στην Ελλάδα τα τελευταία 40 χρόνια χαρακτηρίζονται από έλλειψη αποφασιστικότητας και εργατικότητα, καθώς και από αδυναμία επίλυσης των προβλημάτων και χάραξης μιας υγιούς δημοσιονομικής και μακροοικονομικής πολιτικής. Τα σκάνδαλα που αναστάτωσαν τις τελευταίες δεκαετίες τον ελληνικό λαό ποικίλουν. Οι υπαίτιοι, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, δεν οδηγήθηκαν στην Δικαιοσύνη. Η ανάμειξη πολιτικών προσώπων στην διαφθορά αποτελεί τροχοπέδη στην περαιτέρω οικονομική ανάπτυξη της χώρας.

Ο Έλληνας λογοτέχνης Εμμανουήλ Ροΐδης αναφέρει χαρακτηριστικά: «Κόμμα εν Ελλάδι είναι ομάς ανθρώπων ειδότων να αναγιγνώσκωσιν και να γράφουν, εχόντων χείρας και πόδας υγιείς, αλλά μισούντων πάσιν εργασίαν, οίτινες εννούμενοι υπό έναν οιονδήποτε αρχηγόν, ζητούσιν να αναβιβάσωσι αυτόν δια παντός μέσου εις την έδραν Πρωθυπουργόν, ίνα παράσχη αυτοίς τα μέσα δια να ζώσι δίχως να σκάπτωσιν».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η Εξέλιξη της ελληνικής οικονομικής κρίσης

3.1 Εισαγωγή

Σύμφωνα με τους P. Aghion και P. Haiitt, το «πνεύμα των ζώων» (Akerlof and Schiller, 2009) φαίνεται να έχει παίξει καθοριστικό ρόλο, τόσο στην απαρχή της κρίσης όσο και στην τελική έξοδο από αυτήν. Ο κίνδυνος από το τεράστιο εθνικό και τραπεζικό χρέος δεν λήφθηκε υπόψη και η κοινωνική άρνηση του γιγάντιου αυτού προβλήματος ήταν διάχυτη.

Το Μνημόνιο αποτελεί ουσιαστικά ένα πρόγραμμα αλλαγής της δημοσιονομικής πολιτικής και αποτελείται από διαθρωτικές κυρίως μεταρρυθμίσεις (conditionality). Η ελληνική Κυβέρνηση, για να μπορέσει να δανειστεί από το ΔΝΤ και την ΕΚΤ, θα πρέπει να εφαρμόσει και τα απαιτούμενα μέτρα. Η δανεική αυτή σύμβαση ανήλθε στα 110 δισ. ευρώ, από τα οποία τα 80 δισ. αποτελούν ευρωπαϊκά δάνεια και τα 30 δισ. προέρχονται από το ΔΝΤ.

Έπρεπε να επέλθουν άμεσα αλλαγές, καθώς οι πιέσεις δεν αποτελούσαν πλέον προειδοποιήσεις, αλλά ήταν αυστηρές και έντονες. Μια ειδική ομάδα, γνωστή ως Τρόικα, απαρτιζόμενη από εκπρόσωπους της ΕΚΤ, της ΕΕ και του ΔΝΤ, θα έχει υπό τον πλήρη έλεγχο της την οικονομία της χώρας. Η ελληνική κρίση αποτέλεσε το εφαλτήριο έναυσμα για τις συζητήσεις στην ΕΕ για μια αναθεώρηση της οικονομικής διακυβέρνησής της.

3.2 Το χρονικό της κρίσης

2008

Στις αρχές του 2008, στην επίσημη έκθεση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, εκφράστηκε για πρώτη φορά η ανησυχία σχετικά με την οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα. Η εκπρόσωπος του ΔΝΤ στην χώρα μας είχε δηλώσει τότε ότι ελληνική Κυβέρνηση είχε καθυστερήσει την δημοσιοποίηση της έκθεσης αυτής (Δεμίρης, 2012).

2009

Τον Μάρτιο του 2009 – κάτω από τις υφισταμένες πιέσεις του ΔΝΤ και της Ευρωζώνης – η ελληνική Κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή αποφασίζει να λάβει κάποια διαρθρωτικά μέτρα. Η ΕΕ προσπαθούσε να αποφανθεί εάν θα έπρεπε να προβεί σε μια διάσωση (bail-out) της Ελλάδας, χρηματοδοτώντας την εσπευσμένα χωρίς προηγούμενη εγγύηση για αλλαγή της δημοσιονομικής πολιτικής της. Κάτι τέτοιο όμως κινδύνευε να θεωρηθεί ως επιβράβευση ανάλογων συμπεριφορών (free-riding).

Ο Υπουργός οικονομικών, Γιάννης Παπαθανασίου, ανακοινώσε ότι «Η Ευρώπη το 2009 θα παρουσιάσει αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης, ενώ πέντε μόνο χώρες της Ευρωζώνης, μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, αναμένεται να διατηρήσουν θετικό πρόσημο. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, όλες οι ευρωπαϊκές Κυβερνήσεις έχουν θέσει στο επίκεντρο της ατζέντας τους την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης, αναζητώντας τις κατάλληλες λύσεις και προσαρμόζοντας τις πολιτικές τους στα διαρκώς μεταβαλλόμενα δεδομένα» (Παπαθανασίου, 2009). Στην ουσία η Κυβέρνηση προέβη σε πάγωμα των μισθών των δημοσίων υπαλλήλων με μηνιαίες αποδοχές άνω των 1700 ευρώ. Αντίστοιχα μέτρα πάρθηκαν για συνταξιούχους και για όσους άνηκαν σε ειδικά μισθολόγια. Ανακοινώθηκαν επίσης μέτρα για την είσπραξη των ληξιπρόθεσμων οφειλών. Όσες μεταρρυθμίσεις προσπάθησε να περάσει ο Κ. Καραμανλής σκοντάφτουν σε συνδικαλιστικά συμφέροντα και σε λαϊκές κινητοποιήσεις, με την στήριξη της Αντιπολίτευσης.

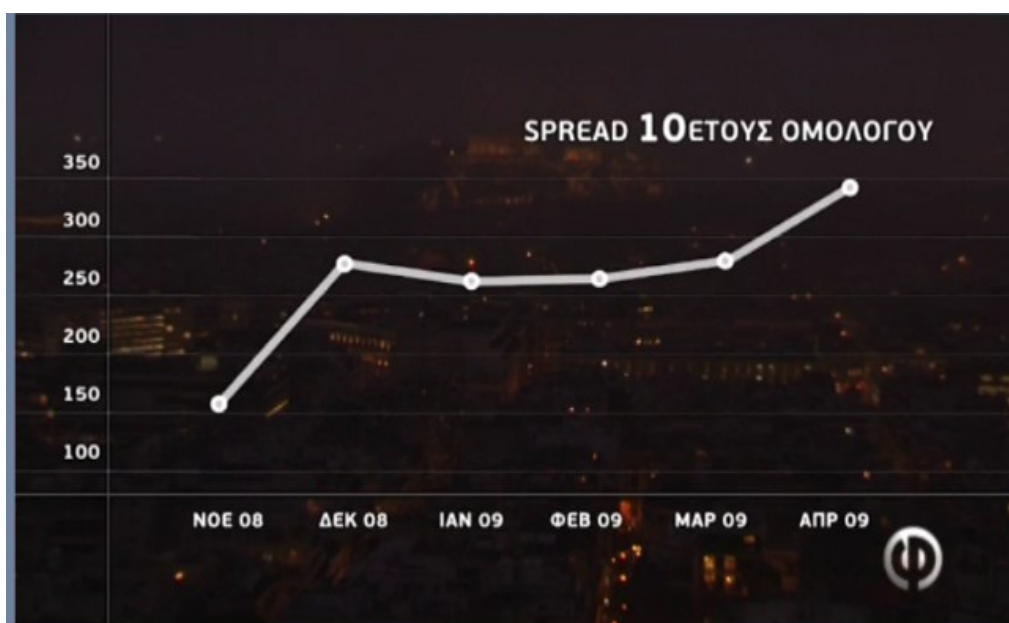
Παράλληλα με την άσχημη οικονομική κατάσταση της Ελλάδας, η περίοδος αυτή ήταν δύσκολη ακόμη και για τις ισχυρές οικονομίες, καθώς η πρόσφατη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 είχε ήδη δυσχεράνει τις αγορές, δυσκολεύοντας τον δανεισμό από αυτές. Παρά τη δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας, περνά από την Βουλή για τις ευρωεκλογές κονδύλιο αξίας 140 εκατομμυρίων ευρώ.

Το ΔΝΤ όμως δεν πείστηκε από τα μέτρα αυτά. Έτσι, τον Ιούνιο του 2009 οι εμπειρογνώμονές του προειδοποίησαν ότι το πρόγραμμα της οικονομικής αυτής πολιτικής δεν θα επαρκούσε. Παράλληλα, ο Επίτροπος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Χοακίμ Αλμούνια, είχε στείλει την άνοιξη του 2009 επιστολή στον Υπουργό οικονομικών, αναφέροντας ότι το έτος αυτό το έλλειμμα θα ξεπερνούσε το 10% του ΑΕΠ (Δεμίρης, 2012).

Συνάμα, το 2009 οι αυξήσεις των spread και οι προειδοποιήσεις των διεθνών Οργανισμών σήμαναν τον κώδωνα κινδύνου για επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης της Ελλάδας. Διαφαίνεται πλέον ξεκάθαρα ότι οι εκάστοτε Κυβερνήσεις άργησαν πολύ να κατανοήσουν το μέγεθος του προβλήματος.

Διάγραμμα 3.1

Spread 10ετούς ομολόγου

Πηγή: Νέοι Φάκελοι, Σκάι

Τα στατιστικά στοιχεία παρουσιάζουν απόκλιση από αυτά που δήλωνε η Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, δυσχεραίνοντας την αξιοπιστία της χώρας. Το Συμβούλιο Υπουργών οικονομικών της ΕΕ (Ecofin), βασισμένο στην διαφοροποίηση των στοιχείων της Eurostat και της Κυβέρνησης, ζήτησε τη δέσμευση της τελευταίας για την επίλυση των προβλημάτων εκτίμησης των δημοσιονομικών στοιχείων. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή τόνιζε την αναγκαιότητα να παρθούν δραστικά μέτρα και η ΕΚΤ – στην ειδική έκθεσή της προς το Eurimf – παρουσίαζε το πρόβλημα της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα. Η παγκόσμια τράπεζα έδινε στοιχεία που αποκάλυπταν την άσχημη οικονομική κατάσταση της χώρας, ενώ μεγάλο ήταν το ποσοστό ανεργίας. ΕΚΤ και ΔΝΤ συμφωνούσαν ότι η δημοσιονομική προσαρμογή της

Ελλάδας πρέπει να ξεκινήσει άμεσα, τονίζοντας ότι έπρεπε να είχε ήδη πραγματοποιηθεί την περίοδο των «παχιών αγελάδων» (Ρουμελιώτης, 2012).

Έτσι, ενώ ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, Γιώργος Προβόπουλος, δήλωσε σε μια εξεταστική επιτροπή της Βουλής ότι είχε ενημερώσει τον Πρωθυπουργό και την Αξιοματική Αντιπολίτευση σχετικά με το ύψος του ελλείμματος άνω του 10% το 2009 (Υπουργείο Οικονομικών, 2009), το ίδιο έτος δεν έπαψαν οι εκλογικές υποσχέσεις της Αντιπολίτευσης.

Οι Οίκοι Αξιολόγησης άρχισαν να υποβαθμίζουν την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας. Ο Κώστας Καραμανλής (2009), στην τελευταία ΔΕΘ που συμμετείχε ως Πρωθυπουργός, ανακοίνωσε την άσχημη οικονομική κατάσταση της χώρας και τόνισε ότι είναι αναγκαίο να παρθούν αυστηρότερα μέτρα με στόχο την εξυγίανση της οικονομίας. Για πολλούς θεωρήθηκε ως μια ηρωική «έξοδος» του Πρωθυπουργού, μια ύστατη προσπάθεια να πει την αλήθεια στους Έλληνες πολίτες.

Στις 4 Οκτωβρίου του 2009 ο Πρωθυπουργός, καθώς κυβερνούσε πλέον με μια μικρή πλειοψηφία 152 βουλευτών, κηρύσσει πρόωρες εκλογές. Οι εκλογές του 2009 βρίσκουν νικηφόρο το ΠΑΣΟΚ, με τις χαρακτηριστικές υποσχέσεις του νέου Πρωθυπουργού, Γεωργίου Παπανδρέου, «λεφτά υπάρχουν». Η νέα Κυβέρνηση επέρριψε ευθύνες στους προκατόχους της, μια τακτική γνωστή στην ελληνική πολιτική ζωή. Παράλληλα, στις 22 Οκτώβρη ο οίκος Fitch προχώρα σε υποβάθμιση της χώρας εξαιτίας του δημοσιονομικού ελλείμματος και της αναξιοπιστίας.

Τον Οκτώβρη του 2009 ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος ανακοίνωσε ότι το έλλειμμα θα κινηθεί στο 12,7%, έναντι της προηγούμενης Κυβέρνησης που πρόβλεπε 6% . Ο Υπουργός οικονομικών, Γ. Παπακωνσταντίνου, δηλώνει στη Βουλή ότι το 2009 το δημόσιο χρέος ήταν υψηλότερο κατά 22 μονάδες του ΑΕΠ – ή κατά 55 δισ. ευρώ, σύμφωνα με Υπουργούς της ΝΔ (Σταμπόγλης και Τσώλης, 2009). Στις αρχές του 2010 ο Πρόεδρος της ομάδας των χωρών της Ευρωζώνης, Ζαν Κλοντ Γιουνκέρ, είπε το περιβόητο «the game is over» (το παιχνίδι τελείωσε για την Ελλάδα). Ο Γιώργος Παπακωνσταντίνου, ως ο νέος Υπουργός οικονομικών, αναλαμβάνει το τιμόνι μιας οικονομίας στα πρόθυρα της χρεοκοπίας. Όπως χαρακτηρίστηκα είχαν δηλώσει διπλωματούχοι του ΔΝΤ, εάν η Ελλάδα ήταν εταιρεία θα είχε χρεοκοπήσει προ πολλού. Ο νεοσύστατος Υπουργός ανακοινώνει στο ECOFIN τον Οκτωβρίου του 2009 ότι το

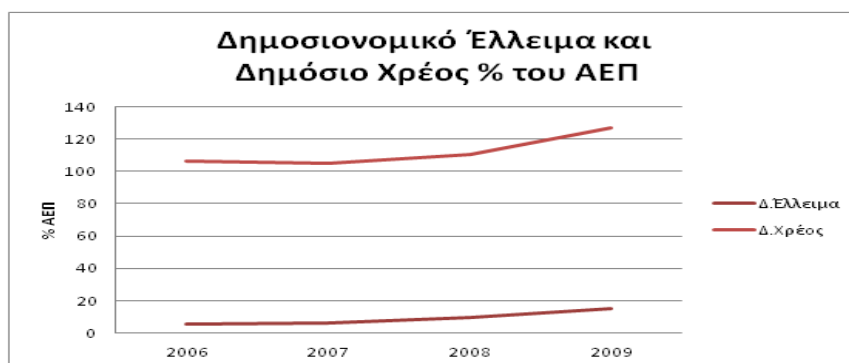
έλλειμμα για το έτος αυτό κυμαίνεται στο ύψος του 12,5%. Το γεγονός αυτό δυσαρεστεί ιδιαίτερα τους Ευρωπαίους, καθώς αντιτίθεται στα στοιχεία που είχε παρουσιάσει ο προκάτοχος του Παπακωνσταντίνου, Γ. Παπαθανασίου (Σκάι, 2009).

Εν τέλει, η Ευρωπαϊκή Στατιστική Υπηρεσία ανακοινώνει, με κάποιες αναθεωρήσεις, ότι το έλλειμμα για το 2009 είναι στο ύψος του 15,4% του ΑΕΠ. Το δημοσιονομικό έλλειμμα του 2006 τοποθετείται στο 5,7% του ΑΕΠ (12,1 δισ. ευρώ), το έλλειμμα του 2007 στο 6,4% (14,4 δισ. ευρώ), του 2008 στο 9,4% (22,3 δισ. ευρώ) και του 2009 στο 15,4% (36,1 δισ. ευρώ). Το δημόσιο χρέος του 2006 τοποθετείται στο 106,1% του ΑΕΠ (224,2 δισ. ευρώ), αυτό του 2007 στο 105% (238,5 δισ. ευρώ), του 2008 στο 110,3% (261,3 δισ. ευρώ) και το χρέος του 2009 στο 126,8% (298 δισ. ευρώ) (tonima,2009). Δυο μέρες μετά την δημοσίευση των στοιχείων της Eurostat, ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβαθμίζει την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας από A σε A-. Σε αντίστοιχη υποβάθμιση είχε προβεί ο οίκος Standard & Poor τον Ιανουάριο του 2010 (Νίκας,2009).

Τα παραπάνω στοιχεία συνοψίζονται στον πίνακα που ακολουθεί:

Διάγραμμα 3.2

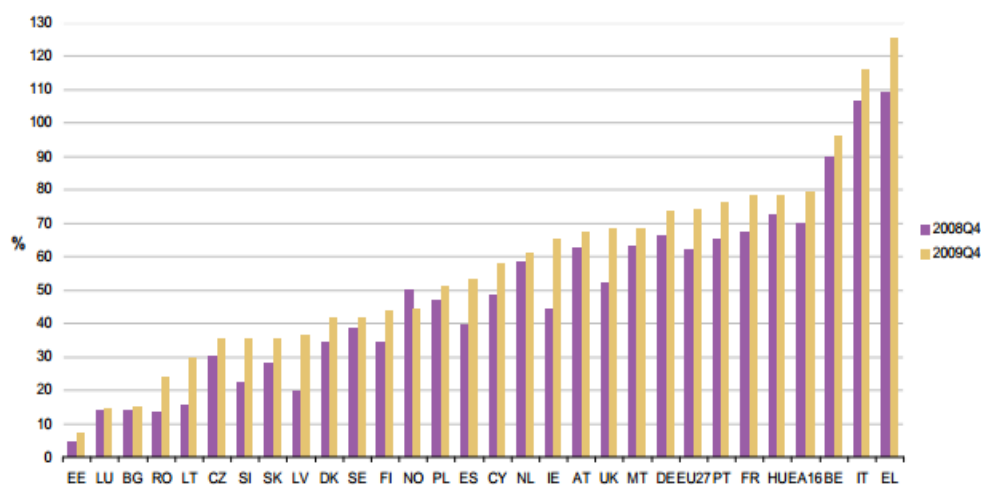
Δημοσιονομικό Έλλειμμα και Δημόσιο Χρέος % του ΑΕΠ

Πηγή: (δικός μου πίνακας από τα στοιχεία tonima)

Διάγραμμα 3.3

Δημόσιο Χρέος (Σύμφωνα με την συνθήκη Μάαστριχ).

Πηγή: Eurostat statistic

Ενώ το 2009 όλες οι Ευρωπαϊκές χώρες, με εξαίρεση την Νορβηγία, παρουσιάζουν μια αύξηση του δημόσιου χρέους, η Ελλάδα καταλαμβάνει την πρώτη θέση, όπως φαίνεται στον πίνακα.

Παρά τις δυσοίωνες προβλέψεις και τα ανησυχητικά στοιχεία για την ελληνική οικονομία, η Κυβέρνηση καθυστερεί ακόμη να λάβει μέτρα, γεγονός που επιβαρύνει το ήδη αρνητικό κλίμα των αγορών. Αντιθέτως, εγκρίνει την καταβολή του επιδόματος αλληλεγγύης σε κοινωνικές ομάδες με χαμηλό εισόδημα, όπως είχε υποσχεθεί προεκλογικά (Χατζηνικολάου και Νίκας, 2009).

Ο προϋπολογισμός για το 2010, που κατατέθηκε στη Βουλή στις 20 Νοεμβρίου 2009, προέβλεπε αυξήσεις στα όρια του πληθωρισμού – δηλαδή στο 1,5% – σε χαμηλούς μισθούς και συντάξεις. Η Κυβέρνηση, για να αποδείξει ότι συμμορφώνεται με τις υποδείξεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της ΕΚΤ, λαμβάνει μέτρα με στόχο την περικοπή των κρατικών και λειτουργικών δαπανών ύψους περίπου 700 με 800 εκατομμυρίων ευρώ, και κατ' επέκταση την μείωση του ελλείμματος του ΑΕΠ (Νίκας, 2010). Σύμφωνα με οικονομικούς αναλυτές της Eurobank, «Η αντιμετώπιση του δημοσιονομικού προβλήματος είναι στόχος εθνικής επιβίωσης, όχι μόνο για την αποτροπή χρεοκοπίας αλλά και για την βελτίωση των όρων λειτουργίας της ιδιωτικής

οικονομίας, καθόσον το δημόσιο χρέος εκτοπίζει τις ιδιωτικές επενδύσεις (crowding out), αυξάνει το κόστος δανεισμού και συμβάλλει στο εξωτερικό χρέος. Οι ευκαιριακές περικοπές κάποιων περιφερειακών δαπανών και τα βραχυχρόνια εισπρακτικά μέτρα δεν αρκούν. Θα απαιτηθούν μόνιμα μέτρα και ριζικές αλλαγές, μεταξύ αυτών επανεξέταση της λειτουργίας του δημόσιου τομέα (Αναστασάτος, 2009).

Ο προϋπολογισμός του 2010 προέβλεπε αύξηση των δαπανών κατά 3,5 δισ. ευρώ, με στόχο την ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή, αλλά και μείωση δαπανών του ύψους των 3,6 δισ. ευρώ. Παράλληλα η Κυβέρνηση, μέσω αλλαγής στο φορολογικό, αποφάσισε να ενισχύσει τα έσοδα του προϋπολογισμού κατά 7,3 δισ. Ευρώ (Παπανδρέου, 2011). Οι προσπάθειες της Ελλάδας να αλλάξει το αρνητικό κλίμα που επικρατούσε στις αγορές και να συνεχίσει να δανείζεται με χαμηλά επιτόκια, έτσι ώστε να επιτύχει τη χρηματοδότηση του τρέχοντος δημοσιονομικού ελλείμματος και την αναχρηματοδότηση του χρέους, απέβησαν τελικά άκαρπες.

Στις 8 Δεκεμβρίου 2009, λίγο μετά την ανακοίνωση του προϋπολογισμού, ο οίκος Fitch προχώρα σε περαιτέρω υποβάθμιση της ελληνικής οικονομίας στο επίπεδο BBB+. Ταυτόχρονα, ο οίκος υποβαθμίζει και έξι εταιρείες στο Dubai, ενώ δηλώνει σχετικά με την υποβάθμιση της Ελλάδας ότι «η αδυναμία της αξιοπιστίας των δημοσιονομικών θεσμών και του πλαισίου πολιτικής [...] συνοδεύεται από μια αβεβαιότητα όσον αφορά την προοπτική για μια ισόρροπη και βιώσιμη οικονομική ανάκαμψη (Smith και Seager, 2009). Στις 16 Δεκεμβρίου, ο οίκος Standard & Poor's υποβαθμίζει επίσης την ελληνική οικονομία, δηλώνοντας ότι τα φορολογικά μέτρα που πήρε η Κυβέρνηση δεν είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε μια βιώσιμη μείωση του δανεισμού και ότι θα χρειαστούν πολλά χρόνια για να επιλυθούν τα δημοσιονομικά προβλήματα, καθώς θα προσκρούσουν σε εγχώρια εμπόδια (Brandimarte and Papachristou, 2009). Στις 23 Δεκεμβρίου την ίδια απόφαση παίρνει και ο οίκος Moody's, υποβαθμίζοντας την Ελλάδα από την κατηγορία A1 στην A2. Πρόκειται για την τρίτη υποβάθμιση των κρατικών ομολόγων (The Telegraph, 2009).

2010

Οι διεθνείς Οίκοι Αξιολόγησης παρουσιάζουν την δυσχερή κατάσταση της ελληνικής οικονομίας. Στις 21 Ιανουαρίου του 2010 τα spread των ελληνικών ομολόγων κυμαίνονται πάνω από 300 μονάδες βάσης έναντι των γερμανικών. Είχε πλέον

ξεκινήσει η κούρσα των ομολόγων, όπως ονομάστηκε, με μια ολοένα αυξανόμενη άνοδο των spread, αγγίζοντας τον Απρίλιο τις 1000 μονάδες (Εθνος, 2010).

Στις 26 Ιανουαρίου του 2010, στο ετήσιο Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ που λαμβάνει χώρα στο ελβετικό χωριό Νταβός, ο Γ. Παπανδρέου δέχεται σκληρή κριτική. Η εικόνα των δημοσιογράφων που τον κυνηγούν στους διαδρόμους του ξενοδοχείου αποτυπώνει το αρνητικό κλίμα των ημερών (Hewitt, 2013). Στις 9 Φεβρουαρίου, ύστερα από έντονες πιέσεις, η Κυβέρνηση ανακοινώνει νέα οικονομικά μέτρα.

Στις 9 Φεβρουαρίου ο Πρωθυπουργός Γ. Παπανδρέου ανακοίνωσε σκληρά μέτρα λιτότητας με στόχο την μείωση της εκτίναξης του δημόσιου χρέους της χώρας. Συγκεκριμένα, ο Γιώργος Παπακωνσταντίνου ανακοίνωσε:

- Το «πάγωμα» των μισθών όλων των δημοσίων υπαλλήλων.
- Την περικοπή των επιδομάτων κατά 10%.
- Την περικοπή των υπερωριών κατά 30%.
- Την κατάργηση της αποζημίωσης για τη συμμετοχή σε ομάδες και επιτροπές εργασίας.
- Την περικοπή των οδοιορικών, μέσω τροποποίησης του νομικού πλαισίου.
- Η εισοδηματική πολιτική αφορά αναδρομικά από την 1η Ιανουαρίου και τα μισθολόγια των ΔΕΚΟ, των ΝΠΔΔ και των ΟΤΑ» (enet, 2010).

Τα νέα μέτρα ώθησαν την ΑΔΕΔΥ σε πανελλαδική απεργία και η Εκτελεστική Επιτροπή επεσήμανε: «με τα μέτρα που ανακοινώθηκαν προδιαγράφονται αρνητικές εξελίξεις για τις δημόσιες υπηρεσίες, τα δημόσια κοινωνικά αγαθά και τους εργαζόμενους στο Δημόσιο» (tonima, 2010).

Ο Γ. Παπανδρέου δέχεται αυστηρή κριτική από τους Ευρωπαίους που θεωρούν ότι καθυστερεί να νομοθετήσει μια δημοσιονομική πολιτική που θα έχει ως στόχο την αμεσότερη μείωση του ελλείμματος. Συγκεκριμένα, ο Ευρωπαίος Επίτροπος Όλι Ρεν δήλωσε ότι «το κλειδί της επιτυχίας θα είναι η εφαρμογή των μέτρων σε συνδυασμό με διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις που θα αποσκοπούν στην ανάπτυξη της οικονομίας και της ανταγωνιστικότητας της χώρας» (Smith, 2010).

Στις 3 Μαρτίου 2010 ελήφθησαν σκληρότερα μέτρα (Ελληνικό Κοινοβούλιο, 2010) και ο ελληνικός λαός, εξοργισμένος, πραγματοποιεί έντονες απεργιακές

κινητοποιήσεις. Ο Γιάννης Δ. Κουκιάδης (2010) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Είναι περίεργο πως, αντί να προσπαθεί η Τρόικα να πείσει για το εύλογο ορισμένων μεταρρυθμίσεων, κάνει ό,τι είναι δυνατόν για να δείξει ότι στην Ελλάδα επιβάλλεται Δίκαιο κατεχόμενης χώρας».

Στις 3 Μαρτίου το ελληνικό Κοινοβούλιο ψήφισε νέα αυστηρότερα μέτρα λιτότητας. Αυτά αφορούσαν πάγωμα στις συντάξεις, αύξηση του ΦΠΑ στις πωλήσεις από 19% έως 21%, αύξηση σε φόρους στα καύσιμα, τα τσιγάρα και το αλκοόλ, αύξηση στους φόρους επί των αγαθών πολυτελείας, καθώς και περικοπές στις αμοιβές του δημοσίου τομέα.

Πίνακας 3.1

Επιβαρύνσεις για μεγάλα εισοδήματα

Πηγή: enet.gr

Πίνακας 3.2

Τα φορολογικά μέτρα

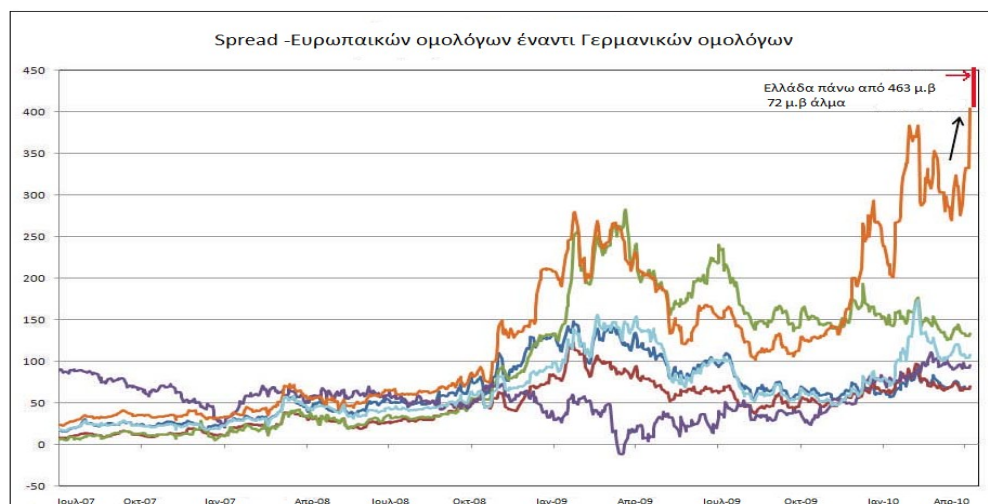

Πηγή: enet.gr

Στις 6 Απριλίου 2010 το επιτόκιο του 10ετούς ελληνικού ομολόγου έφτασε στα 10%, με τα spread να κατέχουν πλέον θέσεις ρεκόρ όσον αφορά τα ελληνικά ομόλογα. Όπως φαίνεται από τον πίνακα – όπου αποτυπώνονται τα spread των ευρωπαϊκών ομολόγων έναντι των γερμανικών – τα ελληνικά ομόλογα μαρτυρούν την άσχημη κατάσταση της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδας. Το αρνητικό κλίμα στις αγορές συνεχίζεται, με τον οίκο Fitch να υποβαθμίζει στις 9 Απριλίου την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας από BBB+ σε BBB-. Η Ελλάδα βρίσκεται στο επίπεδο χωρών όπως η Κροατία και το Καζακστάν, μια ανάσα μόνο μακριά από τον χαρακτηρισμό των ομολόγων της ως σκουπίδια (Winfrey, 2010). Παράλληλα, στις 22 του ίδιου μήνα, ο Moody's προχώρα σε υποβάθμιση από A3 σε A2 και ο Ben May, οικονομολόγος της Capital Economics, δηλώνει ότι «η Ελλάδα είναι στη μέση μιας κολασμένης εβδομάδας και τώρα δεν έχει καμία επιλογή παρά να προσπαθήσει να ενεργοποιήσει επίσημα το ευρωπαϊκό πακέτο διάσωσης» (Becatoros, 2010).

Διάγραμμα 3.4

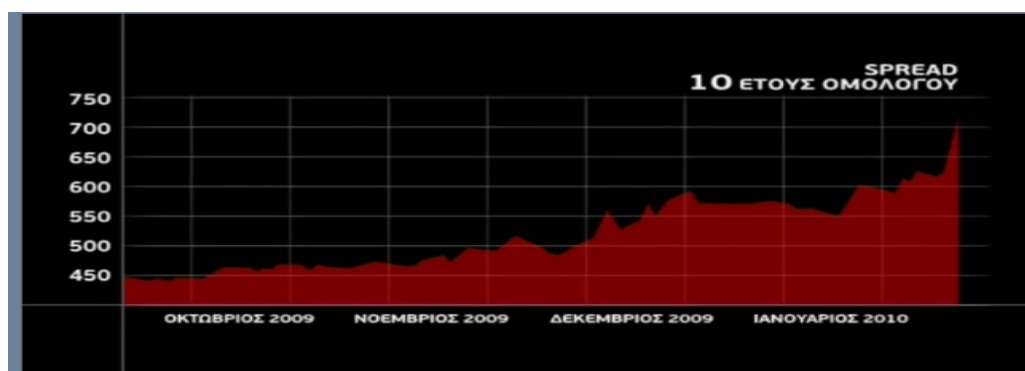
Spread Ευρωπαϊκών ομολόγων έναντι Γερμανικών 2007-2010.

Πηγή :The Times

Διάγραμμα 3.5

Spread 10ετούς ομολόγου 2009-2010

Πηγή: Νέοι Φάκελοι, Σκάι

Στις 23 Απριλίου ο Πρωθυπουργός δηλώνει στο Καστελόριζο ότι, παρά τα επώδυνα μέτρα, οι αγορές δεν ανταποκρίθηκαν και ότι «είναι ανάγκη, ανάγκη εθνική και επιτακτική, να ζητήσουμε επισήμως από τους εταίρους μας την ενεργοποίηση του μηχανισμού στήριξης, που από κοινού δημιουργήσαμε στην ΕΕ» (Παπανδρέου, 2010). Στην Ουάσιγκτον, σε συνάντηση των 20 Υπουργών οικονομικών, ο Dominique Strauss-Kahn δήλωσε: «Είμαστε έτοιμοι να προχωρήσουμε με ταχύτητα σε αυτό το αίτημα» (KITSANTONIS and SALTMARSH, 2010).

Στα τέλη του Απριλίου η νέα υποβάθμιση της Ελλάδας – από τον οίκο Standards&Poor's – σε καθεστώς «junk» σπέρνει ανησυχίες για εξάπλωση της κρίσης και σε άλλες χώρες της Ευρωζώνης. Οι επενδυτές ανησυχούν, καθώς στην Ελλάδα η κοινωνική αναστάτωση και οι αντιδράσεις είναι έντονες, τόσο από την Αντιπολίτευση όσο και από τα Συνδικάτα που έχουν ήδη βγει στους δρόμους (Richard Wachman and Nick Fletcher, 2010). Στις 28 Απριλίου τα ελληνικά ομόλογα ξεπερνούν τις 1000 μονάδες βάσης (Matlock, 2010).

Στις αρχές Μαΐου οι Ευρωπαϊκοί Υπουργοί οικονομικών συμφωνούν σε ένα πακέτο διάσωσης του χρέους της Ελλάδας, το οποίο ανέρχεται στα 110 δισ. δολάρια (147 δισ. ευρώ). Συγκεκριμένα, ζητήθηκαν 80 δισ. ευρώ από τις ευρωπαϊκές χώρες και 30 δισ. ευρώ από το ΔΝΤ. Η Ελλάδα δεσμεύεται για μέτρα αυστηρής λιτότητας. Ο Πρωθυπουργός δηλώνει ότι πρόκειται για ένα πακέτο διάσωσης και για μια προσπάθεια εκ μέρους του ελληνικού λαού να ανταπεξέλθει στα νέα μέτρα άνευ προηγουμένου (Papadimas and Strupczewski, 2010).

Στις 3 Μαΐου 2010 η ελληνική Κυβέρνηση ζητά δανειακή σύμβαση με τις χώρες της ΕΕ. Τα κείμενα του Μνημονίου επισυνάπτονται στην σχετική αίτηση προς το ΔΝΤ για χορήγηση δανείου και από αυτό. Στην επιστολή που στάλθηκε προς το ΔΝΤ οι Γ. Παπακωνσταντίνου και Γ. Προβόπουλος δηλώνουν ότι «η Κυβέρνηση είναι αποφασισμένη να μειώσει το δημοσιονομικό έλλειμμα, συμπεριλαμβανομένης της επίτευξης υψηλότερων και περισσότερων δίκαιων φορολογικών εσόδων και του περιορισμού της δαπάνης στο λογαριασμό μισθοδοσίας και επιδομάτων, μεταξύ άλλων στοιχείων του προϋπολογισμού» (Μαριάς, 2011). Στις 4 Μαΐου το Υπουργείο οικονομικών καταθέτει στη Βουλή νομοσχέδιο σχετικά με τα μέτρα που αφορούν το πρώτο Μνημόνιο. Βάσει του νομοσχεδίου, η Κυβέρνηση υπολόγιζε σε μια δημοσιονομική προσαρμογή που θα κυμαινόταν σε 11 μονάδες του ΑΕΠ μέχρι το 2013. Στόχος ήταν το δημοσιονομικό έλλειμμα να μειωθεί από 13,6 % του ΑΕΠ το 2009 σε κάτω του 3% το 2013 (Ρουμελιώτης, 2012).

Στις 5 Μαΐου το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο δημοσιεύει το πλάνο της Ελλάδας με τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις για την αναδιάρθρωση του υπερβολικού ελλείμματός της (European Council, 2010). Παράλληλα, εγκρίνεται από την ΕΕ ένα Νέο Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης που αποσκοπεί στον έλεγχο και την πρόληψη του δημόσιου χρέους και του δημοσιονομικού ελλείμματος των κρατών-μελών της.

Στις 5 Μαΐου η κοινωνική αντίδραση ενάντια στα μέτρα λιτότητας ήταν έντονη: μια τεράστια πορεία στο κέντρο της Αθήνας, η οποία είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο τριών ανθρώπων, εκ των οποίων μια γυναίκα σε προχωρημένη εγκυμοσύνη. Οι υπαίτιοι αυτών των δολοφονιών αναζητούνται ακόμη (Μώρου, Τσακίρης και Βαλασόπουλος, 2010).

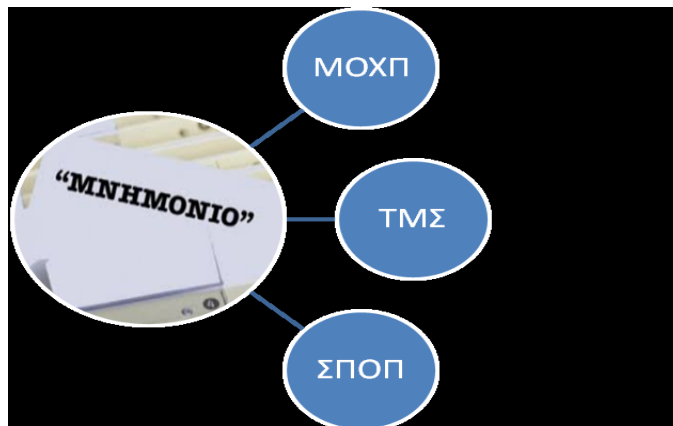
Ο Υπουργός οικονομικών Γ. Παπακωνσταντίνου, σε ομιλία του στη Βουλή στις 6 Μαΐου του 2010, δήλωσε: «Σε λιγότερο από δύο εβδομάδες λήγει ένα ομολογιακό δάνειο 9 δισ. ευρώ. Το ταμείο του Κράτους δεν έχει αυτά τα χρήματα. Σήμερα που μιλάμε, η χώρα δεν μπορεί να τα δανειστεί από τις ξένες αγορές. Ο μόνος τρόπος για να αποφύγει η χώρα την πτώχευση και την στάση πληρωμών είναι να πάρει τα χρήματα από του Ευρωπαίους εταίρους μας και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Είναι τόσο απλά τα πράγματα. Και για να πάρουμε αυτά τα χρήματα πρέπει να συμφωνήσουμε σε ένα τριετές πρόγραμμα οικονομικής πολιτικής το οποίο είναι και προαπαιτούμενο».

Στις 6 Μαΐου ψηφίζονται από το ελληνικό Κοινοβούλιο τα μέτρα σχετικά με τη δανειακή σύμβαση μεταξύ Κυβέρνησης, ΕΕ και ΔΝΤ. Το μνημόνιο υπέγραψαν το ΠΑΣΟΚ, το ΛΑΟΣ και μόνο η Ντόρα Μπακογιάννη από την Νέα Δημοκρατία. Οι Γιάννης Δημαράς, Σοφία Σακοράφα και Βασίλης Οικονόμου του ΠΑΣΟΚ αρνήθηκαν να ψηφίσουν και διεγράφησαν από την κοινοβουλευτική ομάδα του κόμματος. Το νομοσχέδιο πέρασε με 172 ψήφους υπέρ και 121 κατά (Independent, 2010).

Στις 8 Μαΐου υπογράφηκε η δανειακή σύμβαση, γνωστή ως Μνημόνιο, μεταξύ «των κρατών-μελών των οποίων νόμισμα είναι το ευρώ και του KfW – που τελεί υπό τις οδηγίες και την εγγύηση της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας και ενεργεί προς το δημόσιο συμφέρον της – ως δανειστών και της Ελληνικής Δημοκρατίας ως δανειολήπτη, της Τράπεζας της Ελλάδος ως αντιπροσώπου του δανειολήπτη (Υπουργείο Οικονομικών, 2010). Εκ μέρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής υπέγραψε ο Όλι Ρεν και εκ μέρους της Ελληνικής Δημοκρατίας ο Υπουργός οικονομικών Γ. Παπακωνσταντίνου και ο διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος Γ. Προβόπουλος.

Το Μνημόνιο Συνεννόησης αποτελούνταν από τρία Μνημόνια (Μαριάς, 2011):

1. Μνημόνιο Οικονομικής και Χρηματοπιστωτικής Πολιτικής (ΜΟΧΠ).
2. Τεχνικό Μνημόνιο Συνεννόησης (ΤΜΣ).
3. Μνημόνιο Συνεννόησης στις Συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής (ΣΠΟΠ).

Πρώτο Μνημόνιο

Το πρώτο Μνημόνιο αποτελούνταν από τρία μέρη: το πρώτο αφορούσε τα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής, το δεύτερο την χρηματοπιστωτική σταθερότητα και το τρίτο τις διαρθρωτικές αλλαγές με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Τα μέτρα ήταν σκληρά, όπως και οι εκπρόσωποι της ΕΕ και της ΕΚΤ.

Το πρώτο Μνημόνιο αναφέρει :

Α'. Ν.3845/2010

Όσον αφορά τον δημόσιο τομέα, καμία αύξηση για το έτος 2011 και μείωση των αποδοχών κατά 3%.

Κατάργηση του 13ου και 14ου μισθού και αντικατάστασή του με 500 ευρώ για όσους είχαν μηνιαίο μισθό άνω των 3.000 ευρώ.

Μείωση των επιδομάτων κατά 8% και επανένταξη των ανέργων, με σκοπό την ενίσχυσή τους, την εξασφάλιση εργατικού δυναμικού των επιχειρήσεων, και την μείωση χορήγησης του επιδόματος ανεργίας.

Β'. Ν.3847/2010

Προέβλεπε 400 ευρώ για τους δημόσιους υπάλληλους με μηνιαίες αποδοχές κάτω των 2.500 ευρώ.

Γ'. Ν.3863/2010

Καθιέρωση της Ειδικής Σύμβασης Μαθητείας για νέους ηλικίας 15-18 ετών με αμοιβή το 70% του γενικού κατώτατου μισθού.

Μείωση της αμοιβής των υπερωριών κατά 20% και αλλαγή του χρονικού περιθωρίου προειδοποίησης από 24 σε 6 μήνες. Σε περίπτωση έγκαιρης προειδοποίησης, καταβολή του μισού ποσού της αποζημίωσης.

Για επιχειρήσεις 20-150 εργαζομένων, αύξηση του ορίου ομαδικών απολύσεων από 4 σε 6 μηνιαίως.

Δ'. N.3871/2010

Η ταυτόχρονη απαγόρευση, μέσω του Οργανισμού Μεσολαβής και Διαιτησίας (ΟΜΕΔ), αύξησης των μισθών και η μη πρόβλεψη αύξησης από την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (ΕΓΣΣΕ) την ίδια περίοδο, σήμαινε πάγωμα των μισθών.

Ε'. N.3899/2010

Αύξηση της δοκιμαστικής περιόδου εργασίας από 2 σε 12 μήνες.

Σε περίπτωση υπερωρίας και εβδομαδιαίας απασχόλησης κάτω των 20 ωρών, κατάργηση της προσαύξησης στο ωρομίσθιο μερικής απασχόλησης.

Για αποδοχές άνω των 1.800 ευρώ, 10% μείωση των αποδοχών στις ΔΕΚΟ.

Μείωση 15% στις προσλήψεις συμβασιούχων ορισμένου χρόνου και έργου στο Δημόσιο, σε σχέση με το 2010.

ΣΤ'. N.3979/2011

Αύξηση των ωρών εργασίας στο δημόσιο χωρίς ταυτόχρονη αύξηση μισθού.

Ζ'. N.3986/2011

Επειτα από 3 διαδοχικές ανανεώσεις, επέκταση της διάρκειας των συμβάσεων ορισμένου χρόνου από 24 σε 36 μήνες.

Ο εργοδότης έχει δικαίωμα αύξησης του ημερήσιου χρόνου εργασίας, πέραν του 8ωρου, για διάστημα έξι μηνών ανά έτος ? αν ναι για τέσσερις που ήταν πριν ? χωρίς να εκλαμβάνεται ως υπερωρία.

Μέχρι το 2015, προβλέπεται πρόσληψη ενός εργαζομένου για πέντε αποχωρήσεις.

Μείωση του επιδόματος ανεργίας.

Η'. N.4024/2011

Εισαγωγή του μέτρου «συνταξιοδοτικής διαθεσιμότητας», με το 60% του βασικού μισθού.

Εισαγωγή του νέου μισθολογίου στο Δημόσιο από 1^η Νοεμβρίου 2011, δηλαδή μείωση των μισθών ακόμη και στο 50%.

Στις 9 Μαΐου 2010 η Ευρωζώνη δημιουργεί ένα Ευρωπαϊκό Ταμείο Χρηματοδοτικής Στήριξης (ΕΤΧΣ) με κεφάλαιο 450 δισ. ευρώ, ενώ την ίδια μέρα το ΔΝΤ συνεδριάζει για την έγκριση του τριετούς προγράμματος στήριξης της Ελλάδας. Οι ανησυχίες του είναι πολλές καθώς, για πρώτη φορά, η χρηματοδότηση αντιστοιχεί σε 32 φορές την ποσόστωση της Ελλάδας. Θέτει ως στόχο την μείωση του ελλείμματος κάτω

του 3% του ΑΕΠ μέχρι το 2014 και προβλέπει για το 2013 σταθεροποίηση του δημόσιου χρέους στο 150 τού ΑΕΠ, διασφάλιση της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος και κυρίως ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας (Ρουμελιώτης, 2012).

Ο Γενικός Διευθυντής του ΔΝΤ, Dominique Strauss-Kahn, δήλωσε: «Σήμερα, το ΔΝΤ έχει αποδείξει τη δέσμευσή του να κάνει ότι μπορεί για να βοηθήσει την Ελλάδα και τους ανθρώπους της. Ο δρόμος μπροστά μας θα είναι δύσκολος, αλλά η Κυβέρνηση έχει σχεδιάσει ένα αξιόπιστο πρόγραμμα που είναι οικονομικά ισορροπημένο, βασισμένο στην κοινωνική προστασία των πιο ευάλωτων ομάδων και πάνω από όλα εφικτό. Η εφαρμογή είναι πλέον το κλειδί. Μαζί με τους εταίρους μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παρέχοντας ένα πρωτοφανές επίπεδο υποστήριξης στην Ελλάδα, συμβάλουμε σε αυτή την προσπάθεια η οποία με την πάροδο του χρόνου θα οδηγήσει στην αποκατάσταση της ανάπτυξης, της απασχόλησης και σε ένα υψηλότερο βιοτικό επίπεδο. Η σημερινή ισχυρή δράση στήριξης του ΔΝΤ στην Ελλάδα, θα συμβάλει στην ευρεία διεθνή προσπάθεια που είναι σε εξέλιξη, έτσι ώστε να φέρει σταθερότητα στη ζώνη του ευρώ και να διασφαλίσει την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας» (IMF, 2010).

Μια τριμελής επιτροπή εκπροσώπων της ΕΕ, της ΕΚΤ και του ΔΝΤ – γνωστή ως Τρόικα – σχηματίστηκε με στόχο την τρίμηνη αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της δημοσιονομικής πολιτικής της Ελλάδας και την εποπτεία εφαρμογής των όρων του Μνημονίου.

2011

Στις 14 Ιανουαρίου 2011 ο Γερμανός Υπουργός οικονομικών δηλώνει την ανάγκη επιμήκυνσης του χρόνου αποπληρωμής του δανείου. Την ίδια μέρα ο οίκος Fitch υποβαθμίζει την Ελλάδα από BB+ σε BBB- και δηλώνει ότι «παρά τη σημαντική πρόοδο που έχει σημειωθεί στη μείωση του δημοσιονομικού ελλείμματος το 2010, [...] η προσπάθεια δημοσιονομικής εξυγίανσης θα πρέπει να συνεχιστεί και να διατηρηθεί για αρκετά χρόνια, έτσι ώστε να εδραιωθεί η εμπιστοσύνη στην ελληνική πιστοληπτική ικανότητα». Το ελληνικό Υπουργείο Οικονομικών, από την μεριά του, δήλωσε ότι η υποβάθμιση έδειξε την ανάγκη αναθεώρησης του τρόπου λειτουργίας των ευρωπαϊκών οργανισμών αξιολόγησης (Elliot, 2011). Ο Υπουργός οικονομικών της Σλοβακίας αρνείται να στηρίξει την διάσωση της Ελλάδας, βασιζόμενος στο γεγονός ότι η Ελλάδα

δεν έπρεπε να δανειστεί αλλά να προχωρήσει σε αναθεώρηση του χρέους της (Κατρούγκαλος, 2012). Παράλληλα, ρίχνονται ευθύνες στα συμβόλαια παραγώγων χρηματοοικονομικών προϊόντων (CDS) λόγω κερδοσκοπίας (tonima, 2010). Ο Μπαράκ Ομπάμα δηλώνει τον Ιανουάριο του 2011 ότι οι τράπεζες χρειάζονται μεγαλύτερη διαφάνεια και εποπτεία, προς αποτροπή απερίσκεπτων ρίσκων όσον αφορά κυρίως τα τραπεζικά παράγωγα (Obama, 2011).

Στις 25 Ιανουαρίου η Κυβέρνηση, υπό τις πιέσεις της Τρόικας, καταθέτει νομοσχέδιο που προβλέπει την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και την αναδιάρθρωση των φορολογικών υπηρεσιών. Της ζητείται επίσης κατάρτιση μεσοπρόθεσμης δημοσιονομικής στρατηγικής και διεύρυνση των εγγυήσεων του Κράτους προς τις τράπεζες, προκειμένου να συνεχιστεί η ενίσχυση της ρευστότητας από την ΕΚΤ. Η Κυβέρνηση δεσμεύεται μια σειρά αυστηρότερων μέτρων, με την Τρόικα να επιμένει σε διορθωτικές αλλαγές: ιδιωτικοποιήσεις, αναδιάρθρωση του συστήματος υγείας και απελευθέρωση της αγοράς εργασίας.

Η Αντιπολίτευση αντέδρασε έντονα υποστηρίζοντας ότι οι προτάσεις τις Τρόικας θα συντελούσαν σε «πώληση των ασημικών». Η Κυβέρνηση απάντησε ότι δεν πρόκειται «ούτε σπιθαμή γης να βγει στο σφυρί». Στις 11 Φεβρουαρίου ο Μπομπ Τράα, υπεύθυνος του ΔΝΤ στην Ελλάδα, δήλωσε σε συνέντευξη τύπου ότι η Ελλάδα θα έπρεπε να προβεί σε ιδιωτικοποιήσεις όσον αφορά την λειτουργία και την εκμετάλλευση Οργανισμών και λιμανιών (Ethnos, 2011).

Στις 12 Μαρτίου 2011 συμφωνήθηκε μείωση του ποσοστού δανεισμού κατά μία ποσοστιαία μονάδα και επιμήκυνση του χρόνου απόσβεσης στα 7,5 χρόνια (Κρυστάλλη, 2011). Τα Spread συνέχιζαν να αναβαίνουν και οι πιέσεις της Τρόικας για τις εκταμιεύσεις των δόσεων έγιναν εντονότερες. Στις 29 Ιουνίου η ελληνική Βουλή εγκρίνει – με 155 ψήφους υπέρ και 138 κατά – το μεσοπρόθεσμο πρόγραμμα, με έντονες τις διαμαρτυρίες Συνδικάτων και Αντιπολίτευσης. Στις 2 Ιουλίου το Eurogroup ανακοινώνει την έναρξη συζητήσεων για κούρεμα του ελληνικού χρέους (PSI), ενώ εγκρίνεται η εκταμίευση της πέμπτης δόσης του δανείου.

Οι συζητήσεις για την αναδιάρθρωση του ελληνικού χρέους γίνονται πλέον εντονότερες, με τον Κώστα Σημίτη να δηλώνει στις 17 Απριλίου ότι η Ελλάδα έπρεπε

να προβεί σε μια τέτοια αναδιάρθρωση και με τον Λαρς Φεντ – οικονομικό σύμβουλο της Άνγκελα Μέρκελ – να δηλώνει έτοιμος να την στηρίξει (Κατρούγκαλος, 2012).

Παράλληλα, μέλος του ΔΣ της ΕΚΤ, ο Γκονζάλες Παράμο, εκφράζει τις ανησυχίες του λέγοντας ότι οι επιπτώσεις από μια αναδιάρθρωση χρέους θα ήταν πιο καταστροφικές κι από την χρεωκοπία της Lehman Brothers (Antenna, 2011). Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, το Απρίλιο του 2011 τα ελληνικά Spread σημειώνουν ξανά αύξηση και τα επιτόκια δανεισμού της Ελλάδας κυμαίνονται πλέον στο 15,6%. Το Μάιο, η ανάλυση του χρέους αποτυπώνει την βαθιά ύφεση της Ελλάδας και την ανάγκη της για επιπλέον χρηματοδότηση, καθώς η πιθανότητα εξόδου της χώρας στις αγορές το 2012 – όπως προέβλεπε το πρώτο Μνημόνιο – κρίνεται απίθανη. Στις 6 Μαΐου ο Ζαν Κλοντ Γιούνκερ δήλωσε ότι η Ελλάδα θα χρειαστεί ένα νέο πρόγραμμα προσαρμογής και χρηματοδότησης πέραν των 110 δισ. ευρώ: «Συγκεκριμένα, το 2009 το δημόσιο χρέος ανήλθε στα 299 δισ. ευρώ (ή 129,3% του ΑΕΠ), το 2010 αυξήθηκε στα 329 δισ. ευρώ (ή 144,9% του ΑΕΠ), ενώ το 2011, σύμφωνα με τα έως τώρα στοιχεία, σημειώνει περαιτέρω επιδείνωση, φτάνοντας τα 368 δισ. ευρώ, υπερβαίνοντας το 169% του ΑΕΠ» (Ελληνικό Κοινοβούλιο, 2011).

Στις αρχές Ιουλίου του 2011 το τιμόνι του ΔΝΤ αναλαμβάνει η Κριστίν Λαγκάρντ, εκφράζοντας τις ανησυχίες της. Οι εμπειρογνώμονες του ταμείου βλέπουν την ελληνική αδυναμία καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και είσπραξης των φόρων. Ανησυχούν για την έλλειψη ελέγχου των δαπανών των ΔΕΚΟ και της τοπικής Αυτοδιοίκησης – χαρακτηριστικό παράδειγμα η δυσκολία αποπληρωμής των δανείων των δήμων Ζωγράφου και Αχαρνών (Δελβινιώτη και Καδδά, 2011).

Εν τέλει, το ΔΝΤ εγκρίνει την εκταμίευση της πέμπτης δόσης μέχρι τις 8 Ιουλίου 2011. Έως τότε η Ελλάδα είχε λάβει συνολικά 17,4 δισ. Ευρώ (banking.news, 2010). Η Κριστίν Λαγκάρντ επεσήμανε την αναγκαιότητα εφαρμογής δίχως αποκλίσεις του προγράμματος προσαρμογής και ιδιωτικοποιήσεων. Με την αρωγή των λοιπών ευρωπαϊκών Κρατών και την συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα, το χρέος της Ελλάδας θα καθίστατο βιώσιμο (IMF, 2011).

Στις 25 Ιουλίου 2011 η πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας υποβαθμίζεται εκ νέου από τον οίκο Moody's, από το επίπεδο Caa1 στο Ca. Λίγες μέρες αργότερα προχώρα σε υποβάθμιση και ο οίκος Standard & Poor's, υποβαθμίζοντας την χώρα από

το επίπεδο CCC στο CC (tanea, 2011). Στις 8 Αυγούστου ο γενικός δείκτης του Χρηματιστηρίου Αθηνών έκλεισε – για πρώτη φορά μετά τον Ιανουάριο του 1997 – στις 998,24 μονάδες, κάτω των 1.000 μονάδων (tonima, 2011).

Τον Αύγουστο η Φινλανδία αποδέχεται να συνδράμει την χρηματοδοτική στήριξη της Ελλάδας (kathimerini, 2011). Στις 6 Σεπτεμβρίου η Κυβέρνηση λαμβάνει νέα μέτρα (dimokratianews, 2011), ενώ στις 11 του ίδιου μήνα ανακοινώνεται το περίφημο «χαράτσι» τής ΔΕΗ. Μέσα σε κλίμα έντονων κινητοποιήσεων και αναταραχών, ο Πρωθυπουργός πραγματοποιεί ομιλία στην ΔΕΘ στις 10 Σεπτεμβρίου (ethnos, 2011). Όλος ο μήνας Οκτώβριος χαρακτηρίζεται από συνεχείς μεταρρυθμίσεις, συνοδευόμενες από έντονες κοινωνικές αντιδράσεις. Στις 11 Οκτωβρίου πραγματοποιείται η πρώτη κρατικοποίηση εν μέσω κρίσης, αυτή της ελληνικής τράπεζας Proton Bank (express, 2011).

Στις 27 Οκτωβρίου, Ευρωζώνη και επενδυτές δέχονται την μείωση κατά το ήμισυ του ελληνικού χρέους. Ο Πρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, José Manuel Barroso, δήλωσε: «Πρόκειται για έκτακτα μέτρα σε εξαιρετικές περιπτώσεις [...] Η Ευρώπη δεν πρέπει ποτέ να βρεθεί και πάλι σε αυτή την κατάσταση. Η Ευρώπη θα κάνει ό,τι χρειάζεται για να διασφαλιστεί η χρηματοπιστωτική σταθερότητα. Πάντα έλεγα πως αυτό είναι μαραθώνιος, δεν είναι σπριντ» (Gow, 2011).

Ενώ οι κινητοποιήσεις είναι έντονες, ο Πρωθυπουργός, Γ. Παπανδρέου, απευθύνει έκκληση για ψήφο εμπιστοσύνης και δημοψήφισμα, δηλώνοντας: «Λέμε στον πολίτη να μιλήσει καθαρά με το ναι και το όχι του. Η εντολή του θα μας δεσμεύσει όλους» (telegraph, 2011). Στις 6 Νοεμβρίου 2011, ύστερα από σύγκληση έκτακτης συνεδρίασης του Υπουργικού Συμβουλίου και υπό την έντονη πίεση λόγω της υπάρχουσας πολιτικής αβεβαιότητας, παραιτείται επισήμως από Πρωθυπουργός (Smith, 2011). Μετά από μέρες διαπραγματεύσεων, στις 10 Νοέμβριου ορίζεται νέος Πρωθυπουργός ο πρώην Αντιπρόεδρος της ΕΚΤ, Λουκάς Παπαδήμος (bbc,2011). Τον Φεβρουάριο ακολουθεί σειρά παραιτήσεων Βουλευτών από την κοινοβουλευτική ομάδα του ΠΑΣΟΚ και του ΛΑΟΣ (capital,/ tanea, / Στασινός, 2011).

2012

Στις 12 Φεβρουαρίου 2012, μετά από απαίτηση της Ευρωζώνης και του ΔΝΤ, υπερψηφίστηκε (199 Βουλευτές υπέρ και 74 κατά) αμφιλεγόμενο πακέτο μέτρων λιτότητας (Lowen, 2012). Η διαφοροποίηση Βουλευτών για τα νέα μέτρα οδήγησε στην διαγραφή 22 βουλευτών του ΠΑΣΟΚ, 21 της Νέας Δημοκρατίας και 2 του ΛΑΟΣ (Σταυροπουλος, 2012). Οι Βουλευτές Ν. Λέγκας (ΝΔ) (tanea, 2012), Μάγια Τσόκλη και Αργύρης Λαφαζάνης (ΠΑΣΟΚ) παραιτήθηκαν (tonima, 2012), με τον τελευταίο να δηλώνει σε επιστολή του προς τον Πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ: «Δεν μπορώ να αντέξω πλέον την ταπείνωση του λαού μας» (halkidikinews, 2012).

Οι εκλογές της 6^{ης} Μαΐου 2012 δεν ανακήρυξαν Κυβέρνηση. Στις 17 Μαΐου ορκίζεται υπηρεσιακή Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Παναγιώτη Πικραμένο (Skaí, 2012). Στις αρχές Ιουνίου ο δείκτης του ελληνικού Χρηματιστηρίου πέφτει κάτω από το όριο των 500 μονάδων, καθώς όλο και περισσότεροι διεθνείς Οργανισμοί μιλούν για έξοδο της χώρας από την Ευρωζώνη (ekathimerini, 2012).

Οι εκλογές της 17^{ης} Ιουνίου οδηγούν σε Κυβέρνηση συνεργασίας τη ΝΔ, το ΠΑΣΟΚ και τη ΔΗΜΑΡ (bbc, 2012), με τη ΝΔ να λαμβάνει το μεγαλύτερο ποσοστό (Spiegel, 2012), τον Αντώνη Σαμαρά να αναλαμβάνει Πρωθυπουργός και τον Γιάννη Στουρνάρα Υπουργός οικονομικών. Ενώ αύξηση της εκλογικής δύναμης παρουσιάζει το εθνικιστικό κόμμα Χρυσή Αυγή εκλέγοντας 18 βουλευτές και η αριστερά με το Σύριζα να εκλεγεί 71 βουλευτές. Στις 7 Νοεμβρίου το ελληνικό Κοινοβούλιο ενέκρινε, με την μορφή του κατεπείγοντος, το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016, αναφερόμενο σε νέες απαιτούμενες περικοπές λιτότητας, έτσι ώστε η χώρα να λάβει την επόμενη δόση στα πλαίσια μιας κρίσιμης διεθνούς οικονομικής διάσωσης (Labropoulou and Smith-Spark, 2012). Η κοινωνική αντίδραση απέναντι στα δρακόντεια αυτά μέτρα είναι έντονη (Smith, 2012).

Δεύτερο μνημόνιο

Α΄ Ν.4046/2012 (Εφαρμογή του αρθρ. 1, παρ. 6)

Μείωση του γενικού κατώτατου μισθού κατά 22% και κατάργηση της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης για το 2010-12. Ο βασικός μεικτός μισθός μειώνεται από 751 στα 586 ευρώ, ενώ για νέους έως 25 ετών και μαθητευόμενους μειώνεται στα 511 ευρώ. Οι μειώσεις αυτές δεν απαιτούν την συναίνεση του εργαζομένου.

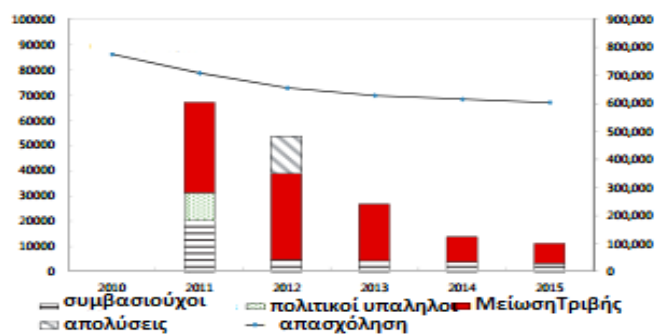
Οι ρυθμίσεις στην Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων (ΣΣΕ) οδηγούν σε μειώσεις των μισθών μέχρι και 40%.

Μείωση της ισχύος των Συνδικάτων, καθώς είναι πλέον αδύνατη η προσφυγή στον ΟΜΕΔ χωρίς τη σύμφωνη γνώμη του εργοδότη.

Σύμφωνα με υποδείξεις του Μνημονίου, η μείωση αριθμού εργαζομένων στον δημόσιο τομέα προβλέπονταν τεράστια για την περίοδο 2010-2015, όπως φαίνεται και στην πέμπτη έκθεση του ΔΝΤ για την Ελλάδα το 2011.

Διάγραμμα 3.6

Ελλάδα: Δημόσιοι υπάλληλοι 2010-2015

Πηγή ΔΝΤ

Στις 11 Νοεμβρίου η ελληνική Κυβέρνηση περνά τον προϋπολογισμό του 2013, ορίζοντας νέες σκληρές περικοπές και προκαλώντας βίαιες συγκρούσεις στην Αθήνα. Ο προϋπολογισμός εγκρίθηκε με 167 ψήφους υπέρ και 128 κατά, ενώ 5 απείχαν (rt, 2012).

2013

Στις 28 Απριλίου του 2013 ψηφίζεται νέος νόμος που θα κόψει περίπου 15.000 κρατικές θέσεις εργασίας μέχρι το τέλος του ίδιου έτους, συμπεριλαμβανομένων και 4.000 θέσεων το 2013. Η κίνηση αυτή αποτελεί μέρος των μέτρων λιτότητας που επιβλήθηκαν από την Τρόικα σε αντάλλαγμα ενός πακέτου 11.400.000.000 δολαρίων ως δάνειο διάσωσης (Braton, 2013).

Στις 21 Ιουνίου, υπό την πίεση των πιστωτών για περικοπές στη δημόσια απασχόληση, η Κυβέρνηση ανακοινώνει το κλείσιμο του κρατικού ραδιοτηλεοπτικού Οργανισμού (ΕΡΤ), αφήνοντας χιλιάδες ανέργους και εξοργίζοντας τα εργατικά Συνδικάτα της χώρας (Alderman, 2013). Ο επικεφαλής της Δημοκρατικής Αριστεράς, Φώτης Κουβέλης, δήλωσε ότι, έπειτα από αυτή την αιφνίδια κυβερνητική κίνηση, έμεινε με ελάχιστες επιλογές (Christidis, 2013) και αποχώρησε από τον κυβερνητικό συνασπισμό. Ο Σαμαράς, σε μια προσπάθεια κατευνασμού της ανησυχίας του ΠΑΣΟΚ, ορίζει τον Ευάγγελο Βενιζέλο ως αναπληρωτή Πρωθυπουργό και Υπουργό Εξωτερικών (Kolesidis, 2013).

Στις 17 Ιουλίου η Κυβέρνηση εγκρίνει νέα μέτρα, ενώ ο Υπουργός Οικονομικών, Γιάννης Στουρνάρας, υπερασπίζεται στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο τις αλλαγές της ελληνικής Κυβέρνησης, επιμένοντας ότι η χώρα είναι σε τροχιά οικονομικής ανάκαμψης. Συγκεκριμένα, δήλωσε: «Έχω πλήρη επίγνωση των δυσκολιών που αντιμετωπίζει ο ελληνικός λαός κατά τη διάρκεια αυτής της μεγάλης κρίσης, αλλά οι προσπάθειές μας αποδίδουν καρπούς» (Kitsantonis, 2013). Παράλληλα, η ανεργία έχει υπερβεί το 27%, ενώ για τους νέους κάτω των 25 ετών ξεπερνά το 60%.

2014

Στις 30 Μαρτίου του 2014 η Βουλή περνά πολυνομοσχέδιο με στόχο την εκταμίευση της δόσης του δανείου. Τα κόμματα της Αντιπολίτευσης κατηγορούν την Κυβέρνηση για προσπάθεια έγκρισης ενός νομοσχεδίου εκατοντάδων σελίδων χωρίς προηγούμενη προεργασία και για προσθήκη ρητρών που ευνοούν τράπεζες και ορισμένους επιχειρηματίες (ekathimerini, 2014).

Στις εκλογές για την Τοπική Αυτοδιοίκηση της 18^{ης} Μαΐου 2014, την περιφέρεια Αττικής κερδίζει η Ρ. Δούρρου του ΣΥ.ΡΙΖ.Α, ενώ το εθνικιστικό κόμμα αυξάνει το εκλογικό του ποσοστό. Στις 23 Μαΐου ο οίκος αξιολόγησης Fitch υποβαθμίζει την πιστοληπτική ικανότητα της Ελλάδας από Β σε Β- (reuters, 2014). Στις 25 Μαΐου διεξάγονται οι εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, με το ΣΥ.ΡΙΖ.Α να προπορεύεται με 6 Βουλευτές, την Νέα Δημοκρατία να ακολουθεί με 5 και την Χρυσή Αυγή με 3 (tonima, 2014). Στις 10 Απριλίου η Ελλάδα επέστρεψε στις χρηματοπιστωτικές αγορές, με την έκδοση ενός ευρωομολόγου αξίας 3.000.000.000 ευρώ, γεγονός που ικανοποίησε την Κυβέρνηση η οποία το απεκάλεσε θρίαμβο (Wearden και Smith, 2014). Παράλληλα, οι δείκτες της ελληνικής οικονομίας αποτυπώνουν την δυσχερή οικονομική κατάσταση της χώρας.

Πίνακας 3.3

Σημαντικοί οικονομικοί δείκτες 2009-2012

	2009	2010	2011	2012	2013
Εξέλιξη ΑΕΠ (σταθερές τιμές 2005)	-3,1%	-4,9%	-7,1%	-7,0%	-3,9%
Πληθωρισμός: Μέσος Ετήσιος	1,2%	4,7%	3,3%	1,5%	-0,9%
Πληθωρισμός: Μεταβολή: Δεκέμβριος Δεκέμβριος	2,6%	5,2%	2,4%	0,8%	-1,7%
Παραγωγικότητα εργασίας (EU-27=100)**	98,1	92,8	89,7	91,6	n.a.
Ποσοστό ανεργίας	9,5%	12,5%	17,7%	24,2%	27,3%
Δημόσιες επενδύσεις (% ΑΕΠ)**	3,1%	2,3%	1,7%	1,8%	n.a.
Εξαγωγές (αγαθά- τρέχουσες τιμές)*	17,6	21,1	24,3	27,6	27,5
Εισαγωγές (αγαθά- τρέχουσες τιμές)*	51,9	50,5	48,4	49,3	46,9

*δισεκατομμύρια €

** Πηγή: Eurostat

Πηγή: Ελληνική Στατιστική Αρχή 2014

Παρά τις σποραδικές επιτυχίες και την στήριξή της από τα μεγάλα ιδιωτικά κανάλια (newsbomb, 2014), η Κυβέρνηση φαίνεται αδύναμη να επιτύχει οικονομική ανάπτυξη, κάτι που επιβεβαιώνει και η έκθεση της Bank of America: «Υπάρχουν αυξημένοι κίνδυνοι για την ελληνική οικονομία πλέον. Οι θετικές εκπλήξεις που παρουσιάστηκαν το τελευταίο διάστημα δεν μπορούν να συνεχιστούν» (defencenet, 2014).

3.3 Στοιχεία που ωθούν σε οικονομική ανάπτυξη

Στην φιλελεύθερη σκέψη, η κάθε χώρα οφείλει να παράγει στην μέγιστη ποσότητα τα προϊόντα, στα οποία μπορεί να επιτύχει την κατώτερη τιμή, και να εισάγει τα αντίστοιχα προϊόντα που παράγουν άλλες χώρες. Αυτή η αλληλεξάρτηση, θεωρητικώς, θα αποτελέσει ένα βήμα προς την παγκόσμια ειρήνη (Navari, 1989). Στην πράξη αυτό, βεβαίως, δεν συνέβη. Το μόνο που συνέβη ήταν η ζημιά που υπέστησαν πολλές οικονομίες, όπως η ελληνική, που μεταστράφηκαν στην παροχή υπηρεσιών.

Προκειμένου να οδηγηθούμε σε διέξοδο από την οικονομική κρίση οφείλουμε να προσανατολιστούμε, σε τομείς που θα οδηγήσουν σε μια μεγέθυνση της οικονομίας αλλά και σε μια γενικότερη εξυγίανση της πολιτικής ζωής έτσι ώστε να επιτύχει η προσέλκυση των επενδύσεων. Είναι απαραίτητη η αναστροφή αυτής της ζημιογόνου πολιτικής, με προσανατολισμό στην αυτάρκεια ειδών, που θα εξασφαλίσει τον πληθυσμό σε κάθε περίπτωση και σε κάθε κρίση, χρηματοπιστωτική ή μη. Αυτό προϋποθέτει ανάπτυξη της πρωτογενούς παραγωγής, ήτοι της αγροτικής παραγωγής, κτηνοτροφικής παραγωγής, εξόρυξης των πλουτοπαραγωγικών πηγών της Ελλάδος και άλλων μορφών της πραγματικής οικονομίας. Προϋποθέτει, επίσης, γεωπολιτική και εμπορική στροφή προς άλλες δυνάμεις που είναι ικανές να απορροφήσουν την πλεονάζουσα ελληνική παραγωγή και των οποίων τα στρατηγικά συμφέροντα συνάδουν με τα αντίστοιχα ελληνικά.

Η τεχνολογία, η πρόοδος της και η εφαρμογή της στην διαδικασία παραγωγής, αποτελούν επίσης αναπτυξιακούς παράγοντες της οικονομίας. Ομοίως και η καινοτομία, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στην εκάστοτε επιχειρηματική δραστηριότητα, δημιουργώντας μονοπωλιακά κέρδη. Η υιοθέτηση νέων τεχνολογιών και η εφαρμογή τους στην παραγωγή σε όλο το φάσμα της οικονομικής ζωής συντελούν στη δημιουργία νέας προστιθέμενης αξίας. Η εξέλιξη της τεχνολογίας και η απόκτηση γνώσης νέων καινοτομιών – που μπορεί να πραγματοποιηθεί από ΑΞΕ αλλά και από τη συνεχή επιμόρφωση των συσχετιζόμενων με την οικονομική δραστηριότητα – μπορεί να επιφέρει αύξηση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων και συνεπώς αύξηση των εξαγωγών.

Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να μπορεί μια οικονομία να προβεί σε εξαγωγές τεχνολογικών προϊόντων. Η Ελλάδα, μαζί με τις μεσογειακές χώρες, είναι εισαγωγέας

τεχνολογικών προϊόντων. Μαζί με την Κροατία, την Δημοκρατία της Τσεχίας, την Ιταλία, την Λιθουανία, την Μάλτα, την Πολωνία, την Πορτογαλία, την Σλοβακία και την Ισπανία, σημειώνει επιδόσεις στην καινοτομία μικρότερες από τον μέσο όρο της ΕΕ.

Η σημαντικότερη – άμεση ή έμμεση – ευεργετική επίδραση της ειδικευμένης γνώσης στην οικονομική ανάπτυξη βασίζεται στην αλληλεξάρτηση οικονομίας και τεχνολογικής προόδου – η δημιουργία, για παράδειγμα, νέων μορφών ενέργειας οδηγεί σε περαιτέρω οικονομική άνθηση.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, με την συνθήκη της Λισαβόνας, φαίνεται να έχει κατανοήσει την σημασία της εκπαίδευσης, θέτοντας ως στόχο την μεγαλύτερη οικονομία καινοτομίας και τεχνολογικής ανάπτυξης στον κόσμο. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διαπιστώνει ότι η ανάπτυξη θα έρθει μέσω της ανακάλυψης νέων τεχνολογικών και καινοτομικών μεθόδων, κάτι που μπορεί να επιτευχθεί διαμέσου της μόρφωσης και της συνεχούς επιμόρφωσης των πολιτών της (Πετράκης, 2010).

Μέσω της μεθοδολογίας που χρησιμοποιείται από το Lisbon Council υπολογίζεται ο δείκτης ανθρωπίνου κεφαλαίου. Αυτός μάς αποκαλύπτει την ικανότητα μια χώρας όσον αφορά την αξιοποίηση και την ανάπτυξη του εργατικού δυναμικού της. Το μέγεθος του ανθρωπίνου κεφαλαίου μιας χώρας υπολογίζεται με βάση το κόστος της επίσημης και ανεπίσημης εκπαίδευσης, σε συνάρτηση με τον πληθυσμό της (Πετράκης, 2010).

Σήμερα τα ποσοστά ανεργίας στην Ελλάδα είναι τεραστία καθιστώντας την διασφάλιση του αποθέματος γνώσης σε χαμηλά επίπεδα. Εν απουσία εργασίας, το ανθρώπινο κεφάλαιο υποβαθμίζεται και η γνώση αδρανεί. Η έλλειψη ανανέωσης και εκσυγχρονισμού των γνώσεων και των ικανοτήτων δυσχεραίνει την εύρεση εργασίας και την ανάπτυξη της οικονομίας.

Παρά την υιοθέτηση καινοτόμων δραστηριοτήτων από τις ελληνικές επιχειρήσεις, αυτές τελικά δεν καινοτομούν, καθώς οι πολύ μεγάλες επιχειρήσεις δεν επενδύουν προς αυτή την κατεύθυνση. Δεν δαπανούνται ιδιωτικά ή δημόσια χρήματα για νέες έρευνες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε πατέντες αντίστοιχες των Μεσογειακών χωρών και των χωρών της Βορείου Ευρώπης.

Η δημόσια χρηματοδότηση για καινοτομία δεν επεκτείνεται σε ερευνητικές δραστηριότητες αλλά κυρίως στον εκσυγχρονισμό των μηχανημάτων και τον εξοπλισμό. Η έλλειψη ζήτησης τέτοιων δραστηριοτήτων φαίνεται να ευθύνεται για τα χαμηλά επίπεδα καινοτομίας της Ελλάδας. Η προσφορά της χώρας κυμαίνεται σε εξίσου χαμηλά επίπεδα, σε σχέση με το κατά κεφαλήν εισόδημα και τον πληθυσμό της.

Η Ελλάδα θα μπορούσε να στηρίξει την καινοτομία παραδείγματος χάριν στους παρακάτω τομείς: Στον αγροτικό τομέα επενδύοντας σε ελκυστικά για τις ξένες αγορές αγροτικά προϊόντα (μανιτάρια, σαλιγκάρια κτλ), στην φαρμακοβιομηχανία – όσον αφορά την εξαγωγή φαρμάκων έχει να επιδείξει ευρεσιτεχνίες και δυναμικότητα – και στην ιχθυοκαλλιέργεια η οποία θα έχεραϊ δημόσιας και ιδιωτικής χρηματοδότησης. Η ζήτηση, για παράδειγμα, σε ψάρια από την Ιαπωνία είναι πολύ αυξημένη, ιδιαίτερα μετά την διαρροή ραδιενέργειας. Όπως και στην ανάπτυξη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (αιολική και ηλιακή) και κυρίως να προβεί σε εξόρυξη του ορυκτού της πλούτου. Συνεπώς, η επένδυση σε διάφορους κλάδους, σε συνδυασμό με καινοτομικές δραστηριότητες, θα μπορούσε να αναδείξει την ελληνική οικονομία.

Η άνθιση της οικονομίας και η επίτευξη περαιτέρω ανάπτυξης μπορεί να υπάρξει σε ένα πολιτικά σταθερό κράτος, όπου οι κοινωνικές ανισότητες αμβλύνονται και τα οφέλη αφορούν όλη την κοινωνία και όχι συγκεκριμένες ελίτ. Σ' ένα κράτος όπου δίνονται κίνητρα σε όλους τους πολίτες για συμμετοχή στην παραγωγικότητα και την επιχειρηματικότητα και όπου η διαφάνεια αποκαθιστά την εμπιστοσύνη των πολιτών στους πολιτικούς θεσμούς.

Η ύπαρξη ενός σταθερού νομικού συστήματος που παρέχει ασφάλεια όσον αφορά τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και που εξαλείφει την διαφθορά στην πολιτική ζωή ενός τόπου – τιμωρώντας όσους καταχρώνται δημόσιο χρήμα ή χρηματίζονται – παραδειγματίζει τους πολίτες. Ο νόμος, για παράδειγμα, περί μη ευθύνης των Υπουργών στην Ελλάδα λειτούργησε ανασταλτικά για την ποιότητα των πολιτικών θεσμών στη χώρα, καθιστώντας τους Υπουργούς ανέγγιχτους. Η απαξίωση των πολιτικών θεσμών δεν δίνει περιθώρια για μεταρρυθμίσεις και προκαλεί ανασφάλεια στους επενδυτές.

Δεν έχει αποδειχθεί ότι ένα συγκεκριμένο πολίτευμα θα επιφέρει και την μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη. Αντιθέτως, διαφορετικά πολιτεύματα έχουν να επιδείξουν παρόμοια οικονομική άνθηση, ενώ όμοια την ακριβώς αντίθετη.

Συμπερασματικά, προκειμένου να υπάρξει μια υγιής και συνεχώς αναπτυσσομένη οικονομία, οι πολίτες πρέπει να νοιώθουν σεβασμό προ τους θεσμούς – κάτι το οποίο δεν επιβάλλεται αλλά κατακτιέται – ασφάλεια όσον αφορά την οικονομική τους δραστηριότητα και πολιτική και οικονομική ισότητα. Είναι αποδεδειγμένο ότι το ανθρώπινο κεφάλαιο παίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας, γεγονός που πρέπει να αποτελέσει καθοριστικό παράγοντα στη λήψη αποφάσεων για μια ικανή διακυβέρνηση.

Ο Thorstein Veblen (1899) στο έργο του *The theory of the Leisure class* αποτύπωσε με ιδιαίτερη σαφήνεια την σημασία των θεσμών στην οικονομία – εν αντιθέσει με την νεοκλασική οικονομική παράδοση που παραμέλησε του θεσμούς και δεν τους ενσωμάτωσε στην οικονομική ιστορία. Πίστευε ότι η εξέλιξη έρχεται μέσα από τα χαρακτηριστικά των ανθρώπων – περιέργεια, άμιλλα, διεκδίκηση και εργασία – τα οποία αποδίδονται και στις επιπτώσεις των κοινωνικών και πολιτιστικών αλλαγών.

3.4 Ανακεφαλαίωση

Ένα κράτος δεν χρεοκοπεί όπως μια ιδιωτική επιχείρηση. Είναι αδύνατο να πληρώνει συντάξεις και μισθούς και ταυτόχρονα να ικανοποιεί τις δανειακές του υποχρεώσεις. Δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να εξομοιωθεί με μια επιχείρηση, διότι η ύπαρξή του αποσκοπεί στην εκπλήρωση κοινωνικών στόχων – μια νομική λειτουργία που το διεθνές Δίκαιο αναγνωρίζει (Μάνεσης, 2007).

Οι δανειακές συμβάσεις μνημονιακού τύπου έχουν ως αποτέλεσμα την διάλυση του κοινωνικού κράτους – ακόμη και το κοινωνικό χάος – τις χιλιάδες αυτοκτονίες και συγχρόνως την διόγκωση του χρέους προς το ΑΕΠ. Η ελληνική Κυβέρνηση, ακολουθώντας μια αντικυκλική πολιτική λιτότητας, φαίνεται να οδήγησε εν τέλει την οικονομία της χώρας σε αδιέξοδο. Η επεκτατική οικονομική πολιτική λιτότητας, η οποία έχει ως κύριο στόχο την αποπληρωμή των δανείων στους ξένους τοκογλύφους, οδηγεί σε μια «σπείρα θανάτου» (Weiss, 2012).

Η ελληνική Κυβέρνηση οφείλει να βρει διαφορετικές διεξόδους, ακολουθώντας το παράδειγμα άλλων χωρών που βρέθηκαν σε παρόμοια θέση: Η Λετονία έκρινε αντισυνταγματικούς αρκετούς από τους όρους του ΔΝΤ (Γιαννακόπουλος, 2010).

Ομοίως και η Κολομβία (Clavijo, 2009) αλλά και η Αργεντινή, η οποία έκρινε αντισυνταγματικές τις μειώσεις στις συντάξεις, παρά τις πιέσεις του ΔΝΤ και της ΕΕ (Geihner, 2003). Οι μόνοι που επωφελήθηκαν από το μνημόνιο στην Ελλάδα είναι οι τράπεζες – κυρίως οι γερμανικές που, όσο η Ελλάδα δανείζεται, μπορούν να «ξεφορτώνονται» τα ελληνικά ομόλογα (Βαρουφάκης, 2010). Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι, ενώ κατείχαν ελληνικά ομόλογα άξιας πολλών εκατομμυρίων ευρώ, τα πούλησαν πριν το PSI, έχοντας προβλέψει την επερχόμενη κατάσταση. Επιπλέον, οι ιδιωτικοποιήσεις των μεγαλύτερων δημοσίων επιχειρήσεων οδήγησαν σε μαζική μεταφορά πόρων από τον δημόσιο στον ιδιωτικό τομέα, προκαλώντας την αδυναμία του κράτους να παραμείνει ο κύριος ρυθμιστής της εθνικής οικονομίας.

Ο Ντ. Λ. Μπαντού δήλωσε στην επιστολή παραίτησής του προς το ΔΝΤ: «όλα όσα κάναμε από το 1983 και μετά βασίζονται στην αίσθηση ότι έπρεπε να εκπληρώσουμε μια αποστολή: ο Νότος έπρεπε να ‘ιδιωτικοποιηθεί’ ή να πεθάνει. Για τον λόγο αυτόν προκάλεσαμε αδιάντροπα ένα οικονομικό χάος στη Λατινική Αμερική και στην Αφρική από το 1983 μέχρι το 1988» (Budhoo, 1990).

Αν λάβουμε υπόψη ότι κύριος στόχος των οικονομιών των αναπτυγμένων χωρών είναι η ευημερία των πολιτών (Harkness, 2004), τότε η ελληνική Κυβέρνηση έχει αποτύχει. Η ανυπαρξία υπολογισμού της ευτυχίας ή της δυστυχίας των πολιτών ενός κράτους αποτελεί βασικότερη αδυναμία του δείκτη ανθρώπινης ανάπτυξης. Η Ελλάδα, παρόλο που στην παγκόσμια έκθεση ευτυχίας του HDI για την περίοδο 2010-12 κατέχει υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με άλλες χώρες (Ελλάδα 0,860 / Γουατεμάλα 0.581), βρίσκεται στην 70^η θέση, ενώ η Γουατεμάλα στην 49^η. Συνεπώς, κάθε δείκτης που δεν συμπεριλαμβάνει την πραγματικότητα που βιώνουν οι πολίτες και βασίζεται σε λογιστικά νούμερα, είναι ελλιπής (Blanchflower και Oswald, 2005).

Το ότι η ελληνική Κυβέρνηση λαμβάνει εντολές από ξένα κέντρα φανερώνουν το κείμενο των Μνημονίων και το Μεσοπρόθεσμο Πρόγραμμα Προσαρμογής: έρχονται στη διάθεση των Υπουργών λίγες μόνο ώρες πριν εγκριθούν. Χαρακτηριστικά, ο Υπουργός Μ. Χρυσοχοϊδης δηλώνει ότι δεν πρόλαβε να το διαβάσει και η Λ. Κατσέλη ότι το διάβασε βιαστικά (iskra, 2014). Στο σημείο αυτό ταιριάζουν τα σοφά λόγια του Νίτσε: «Είναι κανείς κακός θεατής της ζωής, αν δεν έχει δει και το χέρι που με διακριτικό τρόπο σκοτώνει».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΜΕΛΕΤΕΣ

Α) Ελληνικές πηγές

- Αλογοσκούφης Γ. (2009), *Η Ελλάδα μετά την κρίση*, Καστανιώτης, Αθήνα.
- Βούλγαρης Γ. (2008), *Η Ελλάδα από την μεταπολίτευση στην παγκοσμιοποίηση*, Πόλις, Αθήνα.
- Γκαργκάνας Ν. , Νταβλάς Γ. (2002), *Οικονομικές επιδόσεις και προοπτικές της Ελλάδας*, Τράπεζα της Ελλάδα και The Brookings Institute, Αθήνα
- Διαμαντούρος Ν. (2000), *Πολιτισμικός δυσμός και ολική αλλαγή στην Ελλάδα της μεταπολίτευσης*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Ηλιαδάκης Τ. Μ. (2011), *Ο εξωτερικός δανεισμός στη γένεση και εξέλιξη του νέου ελληνικού κράτους 1824-2009*, Μπατσιούλας Ν. & Σ. , Αθήνα
- Καζάκος Π. (2012), *«Από την ένταξη στην κρίση (1981-2011). Χρονικό μιας ιστορικής αποτυχίας» Από την ένταξη στην κρίση. Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση: 1981-2011.* Συλλογικό έργο, επιμ. Σωτήρης Νταλλής, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Καραμούζης Ν. (1998), *ΕΥΡΩ : Οι προσαρμογές και επιπτώσεις στον ελληνικό τραπεζικό τομέα από την οικονομική και νομισματική ένωση του Ευρώ*, Ένωση Τραπεζών, Σάκκουλας, Αθήνα.
- Κατρούγκαλος Γ. (2012), *Η κρίση και η διέξοδος*, Λιβάνης, Αθήνα.
- Κονδύλης Π. (2011), *Η Καχεξία του αστικού Στοιχείου στη Νεοελληνική Κοινωνία και Ιδεολογία, Αιτίες Παρακμής της σύγχρονης Ελλάδας*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Μάνεσης Α. (2007), *Συνταγματική θεωρία και πράξη*, Σάκκουλας, Αθήνα.
- Μαριάς Ν. (2011), *Το μνημόνιο της χρεωκοπίας και ο άλλος δρόμος. «Πειραματόζων η Ελλάς»*, Λιβάνης, Αθήνα.
- Παπαδόπουλος Α. (2009), *Τα βήματα του Έστερναχ. Η Ελλάδα μετά το 2010*, Εστία, Αθήνα.
- Πετράκης Π. (2011), *Προγράμματα Συμπληρωματικής Εκπαίδευσης με τη χρήση καινοτόμων μεθόδων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Πρόγραμμα: Η ελληνική οικονομία και η αγορά εργασίας: 2013-2020.* ΕΚΠΑ, Αθήνα.
- Ρουμेलιώτης Π. (2012), *Το άγνωστο παρασκήνιο της προσφυγής στο ΔΝΤ*, Λιβάνης, Αθήνα.

- Στεφάνου Κ. (2012), «Ελλάδα-Ευρωπαϊκή Ένωση, η ατελής ενσωμάτωση», Από την ένταξη στην κρίση. Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση: 1981-2011. Συλλογικό έργο, επιμ. Σωτήρης Νταλλής, Παπαζήσης.
- Τόλιος Γ. (2011), Κρίση, «απεχθές» χρέος και αθέτηση πληρωμών. Το ελληνικό δίλημμα, Αθήνα.
- Τσακαλογιάννης Π. (2000), Ευρώ και ευρωπαϊκή πολιτική ολοκλήρωση, Αθ. Σταμούλης, Αθήνα.
- Τσουλιφίδης Λ. (2013), Οικονομική Ιστορία της Ελλάδας, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Χαριτάτος Σ. (2012), «Οι σχέσεις Ελλάδος-ΕΕ. Η πορεία μια τριακονταετίας, η γλώσσα των αριθμών και οι προοπτικές του μέλλοντος», Από την ένταξη στην κρίση, Ελλάδα και Ευρωπαϊκή Ένωση: 1981-2011, συλλογικό έργο, επιμ. Σωτήρης Νταλλής, Παπαζήσης, Αθήνα.

B) Ξένες πηγές

- Akerlof George A. and Shiller Robert J. (2009), *Akerlof and Schiller Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism*, Princeton University Press, United States.
- Budhoo D. (1990), Enough is enough: dear Mr. Camdessus - open letter of resignation to the managing director of the International Monetary Fund, New Horizons Press, New York
- Clogg, R. (1996), *Συνοπτική ιστορία της Ελλάδος*, Ιστορητής, Αθήνα.
- Demiris V. (2012), *La face cachée de la Grèce*, La Boite à Pandore.
- Dodd R. and Mills P. (2008), *Outbreak :US Subprime Contagion, Finance and development*.
- Harvey D. (2007), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford University Press, Oxford.
- Hewitt G. (2013), *The Lost Continent: The BBC's Europe Editor on Europe's Darkest Hour Since World War Two*, Hodder & Stoughton, London
- Honohan P. (2009), *Resolving Ireland's banking crisis*, Economic & Social Research Institute.
- Katinka Barysch, Simon Tilford & Aurore Wanlin (2007), *Will globalization leave Europe stranded?*, Center for European Reform (CER), the Lisbon Scorecard, London.

- Klein N. (2010), *To Δόγμα του Σοκ*, Λιβάνη, Αθήνα
- Krugman P. (2009), *The return of depression Economics and the Creash of 2008*, Norton, New York
- Nagle T. T. & Hogan J. E. (2006), *The strategy and tactics of pricing: a guide to growing more profitably*, New Jersey: Prentice Hall.
- O'Brien R. & Williams M. (2011), *Παγκόσμια πολιτική οικονομία, Εξέλιξη και δυναμικές*, μετάφραση: Κωνσταντίνος Κρίτσης, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Rosenthal Uriel, Charles Michael T., Hart Paul & Thomas C.C. (1989), *Coping with crises: the management of disasters, riots and terrorism*, C.C. Thomas Publishers, Springfield, IL.
- Samuelson Paul A. & Nordhaus William D. (2000), *Οικονομική*, μετάφραση: Θανάσης Αθανασίου, Νικηφόρος Σταματάκης. Παπαζήσης, Αθήνα.
- Sourlas Georgios I. (2013), *“Transparency” National anti-corruption action plan*, Hellenic Republic Ministry of Justice.
- Stiglitz J. (2002), *Globalization and Its Discontents*, Norton, New York and London.
- Strange S. (1986), *Casini Capitalism*, Oxford: Blackwell.
- Veblen T. (1899), *The theory of the Leisure class*, Macmillan, USA.

2. ΑΡΘΡΑ

- Αναστασάτος Τάσος (2009), ‘Προς Ένα Νέο Ελληνικό Αναπτυξιακό Πρότυπο: Επενδύσεις και Εξωστρέφεια’, Eurobank Research «Οικονομία και αγορές», τομ.IV, Νοέμβριος τ.7.
- Βέρνυ Σ. (1989), ‘Τα πολιτικά κόμματα και η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ’, Σύγχρονα θέματα, τ.38.
- Γιαννακόπουλος Κ. (2010), ‘Το κράτος δικαίου και η εθνική κυριαρχία μπροστά στο ΔΝΤ’, Εφημερίδα Διοικητικού Δικαίου, τεύχ. 1/2010, σ. 2-3.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006), ‘Ευρωβαρόμετρο, Κοινή γνώμη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, Εθνική ανάλυση, Ελλάδα’, Flash Eurobarometer 179.
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2000), ‘Ευρωπαϊκό Συμβούλιο 19 και 20 Ιουνίου Santa Maria De Feira’, 02/S σ.16.

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2013), Πρόταση ψηφίσματος Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με τη διαφθορά στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα: οι επιπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα σε τρίτες χώρες, 2013/2074(INI).
- IOBE(2001), ‘Η Ελληνική Οικονομία – 1/01’, Τριμηνιαία Έκθεση, Συλλογικό έργο, τ.28, 5/2001, σ.14.
- Κοτταρίδη Κ.(2014) , ‘Άμεσες Ξένες επενδύσεις και Ελλάδα’, Ελιαμεπ, Νο 01.7, σ.2-11.
- Μαθθίας Σ. (1999), ‘Οι δρόμοι της Χειραγώγησης’, Τα Νέα 30/04/1999.
- Υπουργείο Ανάπτυξης (2003), ‘5η ΕΘΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΔΙΕΙΣΔΥΣΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΝΕΩΣΙΜΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ ΤΟ ΕΤΟΣ 2010’, (ΑΡΘΡΟ 3 ΟΔΗΓΙΑΣ 2001/77/ΕΚ).
- Χαρδούβελης Γ.Α. (2009), ‘Η χρηματοοικονομική κρίση και το μέλλον της παγκόσμιας οικονομίας’, Οικονομία και Αγορές, Τόμος IV, τ.8.

- Ahearne Alan & Pisani-Ferry Jean (2006), ‘The Euro: only for the agile’, Bruegel Policy Brief, Issue 2006/01.
- Altman Roger C. (2009), ‘The Great Crash, 2008: A Geopolitical Setback for the West’, Foreign Affairs, vol. 88, No.1, p.2-14.
- Baldwin Richard & Di Nino Virginia (2006), ‘Euros and zeros: The common currency effect on trade in new goods’, Economics Section, The Graduate Institute of International Studies, IHEID Working Papers 21-2006.
- Barbosa João Rebelo (2011), ‘The Euro Area Ten Years after Its Creation: (Divergent) Competitiveness and the Optimum Currency Area Theory’, Panoeconomicus, 2011, 5, Special Issue, p.605-629.
- Blanchflower D. G. & Oswald A. J. (2005), ‘Happiness and the Human Development Index: The Paradox of Australia’, The Australian Economic Review 38(3): 307-318.
- Bosworth B. & T. Kollintzas, ‘Economic Growth in Greece: Past Performance and Future Prospects’, CEPR Discussion Papers from C.E.P.R. Discussion Papers No 2852.
- Clavigo S. (2009), ‘Social Security Reforms in Colombia: Striking Demographic and Fiscal Balance’, International Monetary Fund Paper, WP/09/58 2009.
- Custos D. (2009), ‘L’État Pompier à la Fin de la Présidence de George W. Bush ou les Subtiles de la Nationalisation à l’Américaine’, 4 Droit Administratif 21(2009).
- Erdmann Andrew P.N. (2012), ‘A New Era of Geo-economics: Assessing the Interplay of Economic and Political Risk’, IISS Seminar, 23-25 March 2012.

- Fagan G. & Gaspar V. (2007), ‘Adjusting to the Euro’, ECB Working Paper, No 716.
- Fama E. (1991), ‘Efficient Markets: II’, Fiftieth Anniversary Invited paper, Journal of Finance 46.
- Furceri Davide & Karras Georgios (2008), ‘Business cycle volatility and country size: evidence for a sample of OECD countries’, Economics Bulletin, AccessEcon, vol. 5(3), p.1-31.
- Geihner Timothy, Lessons from the crisis in Argentina, Prepared by the Policy Development and review department in consultation with the other departments, IMF, No.04/26, March 24, 2004
- Gerlach Stefan & Svensson Lars E.O (2003), ‘Money and inflation in the euro area: A case for monetary indicators?’, Original Research Article Journal of Monetary Economics, Volume 50, Issue 8, p.1649-1672.
- Gros, D. and Mayer T. (2010), ‘Financial Stability beyond Greece: Making the most out of the European Stabilization Mechanism’, Vox 11/05/2010.
- Harkness S. (2004), ‘Social and Political Indicators of Human Well-Being’, United Nations University, World Institute for Development Economics Research (WIDER), Research Paper No. 2004/33, i-22.
- IMF (2010), ‘Executive Board Approves €30 Billion Stand-By Arrangement for Greece’, Press Release No. 10/187 May 9, 2010.
- Kelly P.L. (1994), ‘Geopolitical Themes in the writing of General Carlos de Meira Mattos of Brazil’, Journal of Latin American Studies, p.439-461.
- Kenen Peter B. and Meade Ellen E. (2003), ‘EU Accession and the Euro: Close Together or Far Apart?’, International Economics Policy Briefs, p.1-19.
- Lustig Nora, (1995) ‘The Mexican Peso Crisis: the Foreseeable and the Surprise’, Brookings Institution, June, p. 3-25
- Navari C., ‘The Great Illusion revisited, the international theory of Normal Angell’, Review of International Studies 15 (1989), 341-58.
- O’Brien R. (2009), ‘North America regional Report: Neoliberalism Wounded’, Global Social Policy, April 2009 9: 127-133.
- Paraschiv Roxana (2011), ‘Euro under crossfire. Will the European Monetary Union survive?’, CES Working Papers, Vol. 3(4) (2011) , p.563-570.
- Riton C. & Zoakos M. (2010), ‘Eye-Popping Greek Corruption and the collusion between Athens officials and EU interests’, The International Economy Magazine, Spring 2010.

- Rudd Kevin (2009), ‘The Global Financial Crisis Monthly’, The Issue Feb 2009.
- Soukiazis Elias & Cerqueira Pedro & Antunes Micaela, (2012), ‘Causes of the Decline of Economic Growth in Italy and the Responsibility of EURO. A Balance-of-Payments Approach’, GEMF - Faculdade de Economia, Universidade de Coimbra. GEMF Working Papers 2012-03.

3. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

- ABC (2008), «IMF grants \$16.5B loan to Ukraine, approves package for Hungary», <http://abcnews.go.com/Business/story?id=6116575>
- Alderman, Liz. (2013), «Greece Shuts Broadcaster in Bid to Show Resolve», http://www.nytimes.com/2013/06/12/world/europe/greece.html?pagewanted=all&_r=0
- Α. Μπλούντεν (2011), «Πλασματικό Κεφάλαιο, Μαρξιστική σκέψη», http://www.praxisred.blogspot.gr/2011/05/blog-post_7452.html
- Antenna (2011), «Σε νέα ιστορικά υψηλά εκτινάσσονται τα spreads», <http://www.antenna.gr/news/Economy/article/239472/se-new-istorika-ypsila-ektinassontai-ta-spreads>
- Banking news (2010), «Οκτώ μέτρα μέχρι τον Ιούνιο για να πάρουμε την δεύτερη δόση του δανείου», <https://bankingnews.gr/rss/item/2976-%CE%9F%CE%BA%CF%84%CF%8E-%CE%BD%CE%AD%CE%B1-%CF%83%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%81%CE%AC-%CE%BC%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B1-%CE%BC%CE%AD%CF%87%CF%81%CE%B9-%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%99%CE%BF%CF%8D%CE%BD%CE%B9%CE%BF-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CE%BD%CE%B1-%CF%80%CE%AC%CF%81%CE%BF%CF%85%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B4%CE%B5%CF%8D%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%BF-%CE%B4%CF%8C%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B2%CE%BF%CE%AE%CE%B8%CE%B5%CE%B9%CE%B1%CF%82.html>
- Βαρουφάκης Γ. (2010) «Η αισιόδοξη πλευρά της χρεοκοπίας», <http://www.protagon.gr/?i=protagon.el.article&id=2075>

- BBC (2004), «Greece admits fudging euro entry»,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/4012869.stm>
- BBC (2007), «Sub-prime crisis to cost IKB \$1bn»,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/6976517.stm>
- BBC (2010), «Greece unveils austerity programme to cut deficit, Gavin Hewitt»,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/8494849.stm>
- BBC (2011), «Lucas Papademos named as new Greek prime minister»,
<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-15671354>
- BBC (2012), «Greece parties agree coalition government»,
<http://www.bbc.com/news/world-europe-18515185>
- Becatoros Eelena (2010), «Greek dept crisis deepens rating downgraded»,
http://www.nbcnews.com/id/36712807/ns/business-world_business/t/greek-debt-crisis-deepens-rating-downgraded/
- Brandimarte Walter and Papachristou Harry (2009), «UPDATE 2-S&P cuts Greece ratings, warns of further downgrade»,
<http://www.reuters.com/article/2009/12/16/greece-ratings-sandp-idUSN1646403820091216>
- Braton Tom (2013), «Greek parliament approves draconian civil service job cuts»,
<http://rt.com/news/greece-fires-civil-servants-525/>
- Capital (2011), «Παραιτήθηκε η Μαριλίζα Ξενογιαννακοπούλου»,
<http://www.capital.gr/News.asp?id=1408141>
- Christidis Georgios (2013), «Tumult in Athens: Greek Government Wobbles as Coalition Splits»,
<http://www.spiegel.de/international/europe/greek-government-weakened-by-loss-of-coalition-partner-a-907213.html>
- defencenet (2014), «Έκθεση της Bank of America φαίνεται να ‘σταυρώνει’ την Κυβέρνηση Σαμαρά»,
<http://www.defencenet.gr/defence/item/%CE%B5%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-bank-america-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%81%CF%8E%CE%BD%CE%B5%CE%B9>

[-%CF%84%CE%B7%CE%BD-](#)

[%CE%BA%CF%85%CE%B2%CE%AD%CF%81%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%83%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CF%81%CE%AC](#)

– Δελβινιώτη Ελένη και Καδδά Δήμητρα (2011), «Η ΚΩΜΙΚΟΤΡΑΓΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΕ ΤΑ ΔΑΝΕΙΑ-ΦΕΣΙΑ ΣΤΟΥΣ ΔΗΜΟΥΣ ΖΩΓΡΑΦΟΥ ΚΑΙ ΑΧΑΡΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΔΝΤ: Η Λαγκάρντ έψαχνε Βενιζέλο και αυτός τον δήμαρχο»,

<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=292171>,

– Dimokratia news (2011), « Πάγωσε η κοινωνία με τα μέτρα - σοκ στο διάγγελμα Βενιζέλου»,

[\[%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B5-%CF%84%CE%B1-\]\(#\)](http://www.dimokratianews.gr/content/2199/%CF%80%CE%AC%CE%B3%CF%89%CF%83%CE%B5-%CE%B7-</p></div><div data-bbox=)

[%CE%BC%CE%AD%CF%84%CF%81%CE%B1-%CF%83%CE%BF%CE%BA-%CF%83%CF%84%CE%BF-](#)

[%CE%B4%CE%B9%CE%AC%CE%B3%CE%B3%CE%B5%CE%BB%CE%BC%CE%B1-](#)

[%CE%B2%CE%B5%CE%BD%CE%B9%CE%B6%CE%AD%CE%BB%CE%BF%CF%85](#)

– ΔΝΤ (2012) ‘*Παγκόσμια έκθεση αγοράς, Απρίλιος 2012*’,

<http://www.gfmag.com/global-data/country-data/greece-gdp-country-report>

– ekathimerini (2012), «Bourse index dives below the 500-point mark»,

http://ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite2_1_25/05/2012_443950

– ekathimerini (2014), «Greek Parliament passes multi-bill but coalition sees majority cut further»,

http://www.ekathimerini.com/4dcgi/_w_articles_wsite1_1_31/03/2014_538591

– Ελληνικό Κοινοβούλιο (2010), «ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ στο σχέδιο νόμου «Μέτρα για την εφαρμογή του μηχανισμού στήριξης της ελληνικής οικονομίας από τα κράτη-μέλη της Ζώνης του ευρώ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο»,

<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/M-DNTAMEIO-eis1.qxp.pdf>

– Ελληνικό Κοινοβούλιο (2011), «ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ στο σχέδιο νόμου «Κύρωση της Απόφασης του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου που τροποποιεί το άρθρο 136 της ΣΛΕΕ, της Συνθήκης για τη θέσπιση του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας και της

- Συνθήκης για τη σταθερότητα, τον συντονισμό και τη διακυβέρνηση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση»,
<http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/2f026f42-950c-4efc-b950-340c4fb76a24/k-omolog-eis.pdf>
- Elliot Larry (2011), « Third ratings agency downgrades Greek sovereign debt to junk»,
<http://www.theguardian.com/business/2011/jan/14/ratings-agency-downgrades-greek-sovereign-debt-junk>
- Enet (2010), «Πάγωμα μισθών και περικοπές επιδομάτων ανακοίνωσε η Κυβέρνηση»,
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=130472>
- Ethnos (2010), «Εκτός ελέγχου τα spreads, ξεπέρασαν τις 1000 μονάδες»,
<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22770&subid=2&pubid=11444974>
- Ethnos (2011), « Πουλήστε «δημόσιο» για να ξεχρεώσετε»,
<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22770&subid=2&pubid=54216950&mmid=24938648>
- Ethnos (2011), «ΠΑΝΩ ΑΠΟ 20.000 ΔΙΑΔΗΛΩΤΕΣ Επεισόδια έως αργά το βράδυ στη Θεσσαλονίκη - Τρεις συλλήψεις, 94 προσαγωγές»,
<http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22768&subid=2&pubid=63371228>
- Eurostat statistic (2011), ‘ Eurostat statistic in focus’,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-003/EN/KS-SF-11-003-EN.PDF
- Eurostat (2011), «Statistic in focus»,
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-11-003/EN/KS-SF-11-003-EN.PDF
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2014), «Οικονομικές και χρηματοδοτικές υποθέσεις, το ευρώ»,
http://ec.europa.eu/economy_finance/euro/index_el.htm
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2013), Πρόταση ψηφίσματος Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, σχετικά με τη διαφθορά στον δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα: οι επιπτώσεις στα ανθρώπινα δικαιώματα σε τρίτες χώρες, 2013/2074(INI),
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0250+0+DOC+XML+V0//EL>
- Express (2011), «Αναταράξεις στο πιστωτικό σύστημα από την κρατικοποίηση της Proton»,
http://www.express.gr/news/business/527369oz_20111011527369.php3
- Faiola Anthony (2008), « The end of American Capitalism, Washington Post»,

<http://www.washingtonpost.com/wp->

[dyn/content/article/2008/10/09/AR2008100903425.html](http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2008/10/09/AR2008100903425.html)

– Ημερησία (2008), «Bradford & Bingley: "Εκλείσει" η κρατικοποίηση - Παίρνει μερίδιο η Santander»

<http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=26520&subid=2&pubid=3317180>

– Gow Danid and [Chrisafis](#) Angelique (2008) «German deposits guarantee blows hole in EU's action plan»

<http://www.theguardian.com/business/2008/oct/06/europe.germany>

– halkidikinews (2012), «ΟΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΠΑΡΑΙΤΗΣΗΣ Α.ΛΑΦΑΖΑΝΗ»

http://www.halkidikinews.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=5330:oi-epistoles-paretisis-alfazani&catid=1&Itemid=5

– IMF (2011), «Greece: Fifth Review Under the Stand-By Arrangement, Rephrasing and Request for Waivers of Nonobservance of Performance Criteria; Press Release on the Executive Board Discussion; and Statement by the Executive Director for Greece»,

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11351.pdf>

– Independent (2010), «Greece agrees to cuts package»

<http://www.independent.co.uk/news/world/europe/greece-agrees-to-cuts-package-1964747.html>

– Insurance daily (2008), «Κολοσσός Fortis Μερική Κρατικοποίηση»,

<http://www.insurancedaily.gr/blog/%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%83%CF%83%CF%8C%CF%82->

[fortis%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE-](http://www.insurancedaily.gr/blog/%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%83%CF%83%CF%8C%CF%82-fortis%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE-)

[%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7/](http://www.insurancedaily.gr/blog/%CE%BA%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CF%83%CF%83%CF%8C%CF%82-fortis%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%BA%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7/)

– Isidore Chris (2008), «Bailout plan rejected - supporters scramble»,

<http://money.cnn.com/2008/09/29/news/economy/bailout/>

– Iskra (2014), «ΔΕΝ ΞΕΡΩ ΔΕΝ ΑΠΑΝΤΩ», Η ΝΕΑ ΜΟΔΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΥΠΟΥΡΓΟΥΣ ΤΟΥ ΜΝΗΜΟΝΙΟΥ!»

http://www.iskra.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=6322:xrysoxoidis-batman-katseli&catid=81:kivernisi&Itemid=198

– Ιωακείμογλου Η. (2008), «Ανάπτυξη, παραγωγική δομή και αγορά εργασίας»

http://www.ine.otoe.gr/Upl/pdf/Greece_IneOtoe.pdf Η ελληνική οικονομία 1960-2007

– Καραμανλής Κ.(2009), « Ομιλία Καραμανλή 74η ΔΕΘ»

- <http://karamanlis.org/karamanlis/%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%AE-74%CE%B7-%CE%B4%CE%B5%CE%B8-592009>
- kathimerini (2011), «Ειδική συμφωνία με Φινλανδία για το δάνειο»,
<http://www.kathimerini.gr/434761/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/eidikh-symfwnia-me-finlandia-gia-to-daneio>
- Kenny Thomas (2014), «How Much U.S. Debt Does China Own? »,
<http://bonds.about.com/od/bondinvestingstrategies/a/Chinadebt.htm>
- Kirchfeld Aaron (2007), «SachsenLB Has EU3 Billion in Subprime, Person Says (Update4),
<http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aosVPIhxcCCg&refer=home>
- Kitsantonis Niki (2013), «Greece Approves New Austerity Measures»
http://www.nytimes.com/2013/07/18/world/europe/greece-approves-new-austerity-measures.html?_r=0
- Kolesidis John (2013), «Greek PM reshuffles cabinet to overcome government crisis»
<http://www.reuters.com/article/2013/06/24/us-greece-cabinet-idUSBRE95N15520130624>
- Κουκιάδης Ιώαννης (2010), «Εργασιακό δίκαιο κατεχόμενης χώρας»,
<http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=232459>
- Κρυστάλλη Δήμητρα (2011) «Ανάσα με επιμήκυνση και μείωση επιτοκίου»,
<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=389322>
- Labropoulou Elinda and Smith-Spark Laura (2012), «Greek Parliament approves austerity cuts»,
<http://edition.cnn.com/2012/11/07/world/europe/greece-austerity>
- Lowen Mark (2012), «Greece MPs pass austerity plan amid violent protests»,
<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-17007761>
- Mandel M. (2008), «Iceland goes bankrupt»
http://www.businessweek.com/the_thread/economicsunbound/archives/2008/10/iceland_goes_ba.html
- Matlock George (2010), «Greek/German bond yield spread more than 1,000 bps»,
<http://www.reuters.com/article/2010/04/28/markets-bonds-greece-idUSLDE63R0WU20100428>
- Matthew Saltmarsh (2010), «Greece, Out of Ideas, Requests Global Aid»,

http://www.nytimes.com/2010/04/24/business/global/24drachma.html?_r=0

– Μώρου Αργυρώ, Κ. Τσακίρης, Βαλασόπουλος Μάριος, (2010), «Φονική επιδρομή»,

<http://www.enet.gr/?i=news.el.ellada&id=159025>

– newsbomb (2014), «Καμμένος: Κάνουν διαγραφές μόνο σε δάνεια καναλιών»,

<http://www.newsbomb.gr/politikh/story/475475/kammenos-kammenos-kanoy-n-diagrafes-mono-se-daneia-kanalion>

– Καραμανλής Κ.(2009), «Ομιλία Καραμανλή 74η ΔΕΘ»,

<http://karamanlis.org/karamanlis/%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%AE-74%CE%B7-%CE%B4%CE%B5%CE%B8-592009>

<http://karamanlis.org/karamanlis/%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%AE-74%CE%B7-%CE%B4%CE%B5%CE%B8-592009>

– Καραμανλής Κ.(2009), «Ομιλία Καραμανλή 74η ΔΕΘ»,

<http://karamanlis.org/karamanlis/%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%AE-74%CE%B7-%CE%B4%CE%B5%CE%B8-592009>

<http://karamanlis.org/karamanlis/%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CE%BA%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B1%CE%BD%CE%BB%CE%AE-74%CE%B7-%CE%B4%CE%B5%CE%B8-592009>

– Νίκας Σωτήρης (2009), «Υποβάθμιση από τη Fitch μετά τον δημοσιονομικό εκτροχιασμό της Ελλάδας»,

<http://www.kathimerini.gr/373986/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/ypova8mish-apo-th-fitch-meta-ton-dhmosionomiko-ektroxiasmo-ths-elladas>

– Νίκας Σ. (2010), «Σφιχτός στις αυξήσεις των μισθών ο προϋπολογισμός του 2010»,

<http://www.kathimerini.gr/376634/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/sfixtos-stis-ay3hseis-twn-mis8wn-o-proupologismos-toy-2010>

– Obama Barack (2011), «A firewall to stop Europe's crisis spreading»

<http://www.ft.com/cms/s/0/8bea546a-ffc5-11e0-8441-00144feabdc0.html#axzz3C3vKRis9>

– OECD (2011) «Government at a Glance 2011 Country Note: GREECE OECD»,

<http://www.oecd.org/gov/48214177.pdf>

– Papadimas Lefteris and Strupczewski Jan (2010), «EU, IMF agree \$147 billion bailout for Greece»,

<http://www.reuters.com/article/2010/05/02/us-eurozone-idUSTRE6400PJ20100502>

– Παπαθανασίου Γ. (2009), «THE ECONOMIST: "Γιάννης Παπαθανασίου: Προασπίζοντας την αναπτυξιακή δυναμική", Υπουργείο Οικονομικών,

<http://www.minfin.gr/portal/el/resource/contentObject/id/d6fe96e8-c1fc-49b5-b577-5b43c78f3e24>.

– Παπαθανασίου Γ. (2009), «Συνέντευξη Παπαθανασίου στο Bloomberg»,

<http://www.skai.gr/news/finance/article/127414/%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B5%CF%85%CE%BE%CE%B7%CE%A0%CE%B1%CF%80%CE%B1%CE%B8%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%83%CE%AF%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%84%CE%BFBloomberg/>

– Παπακωνσταντίνου Γ. (2010), «Ομιλία στη βουλή του σχεδίου νόμου «Μέτρα για την εφαρμογή στήριξης της ελληνικής οικονομίας»,

http://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/es20100506_1.pdf

– Παπανδρέου Γ. (2010), «Γραφείο Πρωθυπουργού - Δήλωση Πρωθυπουργού Γιώργου Α. Παπανδρέου στο Καστελόριζο»,

<http://archive.papandreou.gr/papandreou/content/Document.aspx?m=12893&rm=20504593&l=2>

– Παπανδρέου Γεώργιος (2011), «2 Χρόνια Δουλειά, Πρόοδος, Αλλαγές σε συνθήκες κρίσης ο απολογισμός της κυβέρνησης μας Αλλάζουμε μαζί την Ελλάδα»,

http://papandreou.gr/wp-content/uploads/2013/12/2xronia_apologismos.pdf

– Penn World Penny (2014), *‘Αύξηση της ισοτιμίας αγοραστικής δύναμης της Ελλάδας προς το ΑΕΠ’*,

https://pwt.sas.upenn.edu/php_site/pwt71/pwt71_retrieve.php

– POULTER SEAN and SIMS PAUL (2007), « Police called to break-up Northern Rock panic queues as customers withdraw millions»,

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-481778/Police-called-break-Northern-Rock-panic-queues-customers-withdraw-millions.html>

– Reed David (2004), « LOAN FRAUD: JUST DON'T DO IT»,

http://realtimes.com/consumeradvice/mortgageadvice1/item/12885-20040213_loanfraud

– Reporter (2011), «Άρθρο-απάντηση Σημίτη στις κατηγορίες για πλαστά στοιχεία εισόδου της Ελλάδας στην ΟΝΕ»,

<http://www.reporter.gr/Diethnh/Diethneis-Eidhseis/item/190563-Arthro-apanthsh-Shmithstis-kathgories-gia-plasta-stoicheia-eisodoy-ths-Elladas-sthn-O%CE%9DE>

– Reuters (2014), «Fitch Upgrades Greece to 'B', Outlook Stable»,

<http://www.reuters.com/article/2014/05/23/fitch-upgrades-greece-to-b-outlook-stabl-idUSFit70198920140523>

– Rodrik D. (2013), «The tyranny of political economy, Project Syndicate»,

<http://www.project-syndicate.org/commentary/how-economists-killed-policy-analysis-by-dani-rodrik>

– rt (2013), «Cuts and more cuts: Athens passes 2013 budget»,

<http://rt.com/news/greece-government-austerity-budget-439/>

– Sahadi Jeanne (2008), «Rescue cost: Hundreds of billions»,

http://money.cnn.com/2008/09/19/news/economy/paulson_plan_cost/index.htm

– Skai (2012), «Ορκίστηκε η νέα υπηρεσιακή Κυβέρνηση με Πρωθυπουργό τον Παν. Πικραμμένο»,

<http://www.skai.gr/news/politics/article/203218/antigrafotouorkistike-o-p-pikrammenos-teleti-paradosis-paralavis/>

– Smith Helena & Seager Ashley (2009), «Financial markets tumble after Fitch downgrades Greece's credit rating»,

<http://www.theguardian.com/world/2009/dec/08/greece-credit-rating-lowest-eurozone>

– Smith Helena (2010), «Greece unveils radical austerity package»,

<http://www.theguardian.com/business/2010/mar/03/greece-austerity-measures>

– Smith H. (2011), «Eurozone crisis: Greek PM George Papandreou to resign»,

<http://www.theguardian.com/world/2011/nov/06/greece-george-papandreou>

– Smith H. (2012), «Anger in Athens as Greek austerity measures passed»,

<http://www.theguardian.com/world/2012/nov/07/greece-austerity-protests-violence>

– Smith Helena and Wearden Graeme (2014), «Greek bond sale hailed a success after raising €3bn»,

<http://www.theguardian.com/business/2014/apr/10/greece-raises-3bn-euro-successful-bond-sale>

– Sorkin Andrew Ross (2008), «JP Morgan Pays \$2 a Share for Bear Stearns»,

http://www.nytimes.com/2008/03/17/business/17bear.html?_r=2&oref=slogin&

– Spiegel (2012), «Pro-Bailout Government in Sight: New Democracy Wins Greek Election»,

<http://www.spiegel.de/international/europe/new-democracy-wins-greek-election-a-839413.html>

– Σταμπόγλης Διονύσης, Τσώλης Ζώης (2009), «Είπαν ψέματα για το έλλειμμα και το χρέος»,

- <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=312897>
- Στασινός Παύλος (2011), «Παραιτήθηκε ο βουλευτής Άρτας του ΠΑΣΟΚ»,
<http://www.tanea.gr/news/greece/article/4693329/?iid=2>
- Σταυρόπουλος Λάμπρος (2012), «Ναι στο Μνημόνιο από 199 βουλευτές και όχι από 74»,
<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=443281&h1=true>
- tanea (2011) , «Υποβάθμισε και τον Δήμο Αθηναίων η Moody's», 2011,
<http://www.tanea.gr/news/economy/article/4621548/?iid=2>
- Tanea (2012), «Παραιτήθηκε ο βουλευτής ΝΔ Νίκος Λέγκας»,
<http://www.tanea.gr/news/greece/article/4693984/?iid=2>
- Telegraph (2009), «Moody's downgrades Greece»
<http://www.telegraph.co.uk/finance/economics/6864878/Moodys-downgrades-Greece.html>
- Telegraph (2011), «Greek PM calls referendum on EU debt deal»,
<http://www.telegraph.co.uk/finance/financialcrisis/8860967/Greek-PM-calls-referendum-on-EU-debt-deal.html>
- The guardian (2011), «Eurozone crisis: banks agree 50% reduction on Greece's debt David Gow in Brussels»,
<http://www.theguardian.com/world/2011/oct/27/eurozone-crisis-banks-50-greece>.
- Tovima (2010), «Eurostat Στο 15,4% το δημοσιονομικό έλλειμμα το 2009»,
<http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=367252>
- Tovima (2010), «Απεργία από την ΑΔΕΔΥ στις 10 Φεβρουαρίου, 2010»,
<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=311141>
- Tovima (2010), «6 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ – ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ Τι είναι τα περίφημα CDS»,
<http://www.tovima.gr/finance/finance-news/article/?aid=320081>
- Tovima (2011), «Κραχ στο ΧΑ: Έχασε 7 δισ. ευρώ σε 6 συνεδριάσεις»,
<http://www.tovima.gr/finance/article/?aid=414452>
- Tovima (2012), «Παραιτήθηκε η βουλευτής του ΠαΣοΚ Μάγια Τσόκλη»,
<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=443407>
- Tovima (2014), «Ευρωεκλογές: Ξεπέρασε τις 435.000 ψήφους ο Μανώλης Γλέζος»
<http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=599755>
- Transparency International (2013), «Corruption by Country/ Territory»,
http://www.transparency.org/country#GRC_DataResearch
- Trayvor Ian (2008), «Sarkozy claims EU agreement on policies to tackle recession»,

<http://www.theguardian.com/world/2008/nov/08/eu-global-economy-nicolas-sarkozy-recession>

- Unric (2011), «Act against corruption today»,
http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26743:9-2011-catid=24:-a---economic&Itemid=28,2011.
- ΥΠΙΕΞ (2014), «Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Υπουργείο εξωτερικών,
<http://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>
- Υπουργείο Οικονομικών (2010), «ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΑΝΕΙΑΚΗΣ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΗΣ»,
http://www.minfin.gr/content-api/f/binaryChannel/minfin/datastore/ca/4a/db/ca4adb5f44b22c68aff898e47ba1da428aacf791/application/pdf/sn_kyrwtikoimf_2010_06_04_B.pdf
- Unctad (2002) «UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT Outflows up, decline in inflows in 2002»,
http://unctad.org/sections/dite_fdostat/docs/wid_ib_gr_en.pdf
- UNRIC (2011), «Act against corruption today»,
http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=26743:9-2011-catid=24:-a---economic&Itemid=28,2011
- Wachman Richard and Fletcher Nick (2010), «Standard & Poor's downgrade Greek credit rating to junk status Fears that financial crisis may spread to other eurozone countries»,
<http://www.theguardian.com/business/2010/apr/27/greece-credit-rating-downgraded>
- Watson Andrew Murray Watson (2007), «Business View: The Northern Rock auction: what a fiasco»,
<http://www.independent.co.uk/news/business/comment/business-view-the-northern-rock-auction-what-a-fiasco-400763.html>
- Weiss Terry (2012), «Economist Richard Duncan: Civilization May Not Survive 'Death Spiral'»,
<http://moneymorning.com/ob/economist-richard-duncan-civilization-may-not-survive-death-spiral/>
- Winfrey Michael (2010), «Fitch downgrades Greek debt to BBB-minus»,
<http://www.independent.co.uk/news/business/news/fitch-downgrades-greek-debt--to-bbbminus-1940587.html>

– Χατζηνικολάου Πρ., Νίκας Σ. (2009), «Από 300 έως 1.300 ευρώ το επίδομα αλληλεγγύης»,

<http://www.kathimerini.gr/375052/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/apo-300-ews-1300-eyrw-to-epidoma-allhleggyhs>